

„semmi-ágyon ül az álma
álma hátán absztrahálna
pucérsága pőre párna
rajt' a semmit dudorássza”

(Hajnal Éva)

Angyal Sándor Bálint Erika
Bittera Sophie Iman Dicső
Zsolt Fehér Kinga Fiala Ilona
Gágyor Péter Gyürky Katalin
Hajnal Éva Kalina Krisztina Kiss
Bálint Béla Németh István
Péter Péterfi Vilmos Pósa
Zoltán Saláth Richárd Šereš
Rebeka Süli István Szakonyi
Károly Szemes Péter Szesztai
Zsuzsa Tamási Orosz János
Temesi Ferenc Neiger-
Fleishman Miriam

" ott ahol minden jó
ott minden jól van "

Jelly

2023/6

OPUS 87

87
2023/6

Számunk képanyagát
Rostoka László
alkotásaiból
állítottuk össze.

A címlapon:
Rostoka László:
Shakespeare

A hátoldalon:
Rostoka László:
Lepke

irodalom - művészet
OPUS

TARTALOM

Szépíráás

Szakonyi Károly: <i>Éjszakák</i> (novella)	3
Dicső Zsolt: <i>csak Lajos, Egy vagy több földönkívüli, Fekete, kovácsoltvas ördögök</i> (versek)	8
Süli István: <i>Történelem, Emlékmű, Találkozás, Hrabal zuhanása, A révészre várva, Egy kórlapról</i> (versek)	11
Saláth Richárd: <i>A belső zóna</i> (regényrészlet)	14
Hajnal Éva: <i>Három kis vers a semmiről</i> (versek)	20
Fiala Ilona: <i>Pofonegyszerű</i> (novella)	22
Fehér Kinga: <i>az ő képe</i> (vers)	25
Bálint Erika: <i>Bea</i> (novella)	26
Szesztai Zsuzsa: <i>Ugyanolyan</i> (vers)	28

Láthatár

Miriam Neiger-Fleishman: <i>A hatalom és az ige, Nakaz az árnyak mezején, Az elvesztegetett remények utcája, Rád gondolkodok, Szánalom</i> (versek, Gágyor Péter fordításai)	29
--	----

Opus-esszé

Tamási Orosz János: „...hentesüzleti kampókra porciózott pegazus...” Két antológiáról harminc év változó távolát idézve	33
Pósa Zoltán: „Dereng a horizont alattunk” <i>Panorámakép madártávlatból Mezey Katalin életútjáról és életművéről</i>	42

Könyvek között

Németh István Péter: <i>A Fellázadt szavak és elcsitításuk</i> (Böszörményi Zoltán versei Márton László válogatásában)	57
Szemes Péter: <i>Teljes utak</i> (Kontra Ferenc: <i>A fiú</i>)	65
Gyürky Katalin: <i>Ami az édenből megmaradt</i> (Tóth László: <i>Rossz napok</i>)	69

Opus-émlékezés

Temesi Ferenc: <i>Grendel, az óriás</i>	72
Péterfi Vilmos: <i>Búcsú Európa forradalmától</i> (novella)	77

Opus-interjú

Angyal Sándor: <i>Aki elhozta nekünk Jon Fossét</i> (Beszélgetés A. Dobos Évával)	87
--	----

Küszöb

Kiss Bálint Béla: <i>Vonatoztam, Lejebb, feljebb</i> (versek)	92
Bittera Sophie Iman: <i>A kasszásnő titka, A nagy nap</i> (novellák)	94
Šereš Rebeka: <i>Furcsa házasság</i> (novella)	97
Kalina Krisztina: <i>Végzetes baleset</i> (novella)	98

A SZMÍT és a szerkesztőség hírei	99
Lapszámunk szerzői	100

KÖVETKEZŐ SZÁMAINK TARTALMÁBÓL:

– Z. Németh István: *Disszonáns* (elbeszélés) – Erdély Dániel: *A Notre-Dame-mal kapcsolatos erős motívációim valószínű magyarázata* (esszé) – Farkas Arnold Levente: *csak látszatként* (versciklus) – Vasvári Zoltán: *Egy elfeledett felvidéki költő, A tizenöt éve elhunyt Garai István (1915–2008) emlékére* (tanulmány) – Száraz Pál: *Aranykő* (elbeszélés) – Kemal Özer versei *Tasnádi Edit fordításában* – Szolláth Mihály: *Színképek a Pannon-tenger aljzatáról* (vers) – Debreczeny György és Török Nándor versei – Vasi Szabó János: *A csodák konvergálnak Cinnabarban* (esszé) – Küszöb-rovatunkban Fekeč Angelika, Bukor Lilliana, Kerepesi Igor munkái

A lap elérhető a következő helyszíneken:

Budapest: Írók Boltja, Andrassy út 45.
Dunaszerdahely: Molnár Könyv, Vámbéry tér 14/55
Érsekújvár: Kultúra Könyvesbolt, Mihály bástya 4.
Fülek: Városi könyvtár, Fő u. 14.
Galánta: Molnár Könyv, Fő u. 918/2
Ipolytság: Litera Könyvesbolt, Janko Král' utca 46/27
Kassa: Rovás Művészetek Háza, Kmeťova 34.

Királyhelmece: Regionális könyvtár, Fő utca 72.
Komárom: Diderot Könyvesbolt, Lúdpiac tér 4810.
Nagykapos: Magyar Közösségi Ház, Csepely 64.
Pozsony: ArtForum, Kožia 611/20
Somorja: Molnár Könyv, Fő utca 62.
Vágsellye: Molnár Könyv, Dolná 524/1
Zseliz: Magyar Ház, Schubert u. 26.

15. évfolyam, 6. szám (december)

Felelős kiadó: **Hodossy Gyula**

Főszerkesztő: **Petőcz András**

Vezető szerkesztő: **Póda Erzsébet**

Szerkesztő: **Angyal Sándor**

Főmunkatárs: **Tóth László**

Tanácsadó testület:

Balázs F. Attila, HOGYA György, Lackfi János

Korrektúra: **Tóth Ozsvald Zsuzsanna**

Tördelés és nyomdai előkészítés: **Rácz Éva**

Szerkesztőség: Duna Palota, Galantská c. 658/2F, I. e. 5,

92901 Dunajská Streda, www.szmít.sk,

E-mail: szerkesztoseg.opus@gmail.com

Nyomta: **PRESS GROUP, Kft., Besztercebánya**

Megjelent 2023 decemberében 700 példányban.

Megrendelhető a kiadó címén.

Regisztrációs szám: EV 5895/20

15. ročník, 6. číslo (december)

Vydavateľ: Spoločnosť maďarských spisovateľov na Slovensku

Tel/fax: +421/315527964, +421/911239479, IČO 30806372

Sídlo spoločnosti: Palác Duna, Galantská c. 658/2F, 92901

Dunajská Streda, www.szmít.sk,

E-mail: szerkesztoseg.opus@gmail.com

Vydavateľ: **Gyula Hodossy**

Šéfredaktor: **András Petőcz**

Hlavná editorka: **Erzsébet Póda**

Redaktor: **Sándor Angyal**

Hlavný spolupracovník: **László Tóth**

Poradný zbor: **Attila F. Balázs, György HOGYA, János Lackfi**

Korektúra: **Zsuzsanna Tóth Ozsvald**

Sadzba a predtlačová príprava: **Éva Rácz**

Tlač: **PRESS GROUP, s.r.o., Banská Bystrica**

Vyšlo v decembri 2023. Náklad 700 ks.

Registračné číslo: EV 5895/20

ISSN: 1338-0265

i r o d a l o m – m ű v é s z e t

OPUS

M E G J E L E N I K K É T H A V O N T A

Kiadja a Szlovákiai Magyar Írók Társasága

Tel: +421/911 239 479

Megjelent a Szlovák Köztársaság Kisebbségi Kulturális Alapja támogatásával – Realizované s finančnou podporou Fondu na podporu kultúry národnostných menšín

Támogatáskezelő szervezet: Petőfi Kulturális Ügynökség Nonprofit Zrt. Támogató: Magyar Kulturáért Alapítvány

Éjszakák

Gondozatlan kert volt, a magasra nőtt fű tele gyommal, a bokrok szétterültek, a fák elszáradt, halott ágait nem metszették le, a hajdan termő szőlőtőke elvadult, kuszán fonta be a roskadt filagóriát, de most a hó vastag fehérsége befedett mindent, megült a bokrok hátán, a fonnyadt lombokon, jégkéreg verte vissza a fényt a délutáni napban.

A nő az ablaknál állt, nézte a kertet. Angol mintájú ablak volt, négyszögekre osztott, sötét keretben. Kívül az ablakszemek sarkában hó ült. Tetszett neki. Talán ez tetszett a legjobban. Mert a szoba sötét tapétája nyomasztóan hatott rá.

Az ember, a pesti ügyvéd megbízottja a hideg kályha mellett állt bekecsben, a sapkáját le sem vette, fázott.

– Mikor költözne be? – kérdezte a nő.

– Még nem tudom – mondta, és eljött az ablaktól, megnézte a kályhát. Magas, hengeres, régimódi kályha volt. – Jól be lehet ezzel fűteni itten?

– Lehet ezzel, lehet. Semmi baj ezzel. Szenet kell venni, de hátul, a sufniban talál gallyakat. Sok összegyűlik a kertben. – Sovány, beesett arcú vénember volt, de szíjas, erős, munkához szokott. Beszélt, hogy eloszlassa a csendet. – Régen én gondoztam a kertet, van ott még mindig venyige, meg száraz ág, azzal begyűjthetnek.

– Egyedül leszek – vágott közbe a nő.

Az ember meglepetten mérte végig a karcsú, fiatal teremtet.

– Egyedül? Nekem azt mondták, hogy...

– Egyedül – szakította félbe éles hangon a nő. Nem így akarta, csendesebben tette hozzá. – Rosszul mondták.

Az öreg hallgatott. Aztán, hogy megtörje a csendet:

– De szén nincs. Az öreg hölgy...

– A nagynéném...

– ... a kedves nagynénje már régen nem járt ki télen. Régebben is csak május végén költöztek ki az urával...

– Nagybátyámmal...

– Igen, a professzor úrral. De amikor a professzor úr meghalt, már a kedves nagynénje sem bírt itt lenni. Azt sem kívánta, hogy gondozzam, pedig azelőtt kényes volt a kertjére, szeretett benne dolgozni, én segítettem néha ültetni, metszeni... Szép fák voltak itt, akkora őszibarackok termettek, mint egy labda. De mind kipusztult. A hölgy... a nagynénje meg virágokat nevelt, szép dáliaik voltak...

– Várt, nézte ahogy a nő körbesétál a szobában. Nem tudta, akar-e még tőle valamit. – Télen is... – azért folytatta kis csend után – télen én vigyáztam a házra... Talán tetszik tudni...

– Nem. Nem tudom. Már régen nem tartottuk a kapcsolatot.

Az öreg hallgatott. Erre nem tudott mondani semmit.

– Sokat voltam itt – mondta a nő. – De maga nem emlékezhet rám. Az már régen volt, lánykoromban. Meg gyerekként. Amikor még szerettük egymást.... – Nem mondta, hogy kik, az ember azt hihette, talán a házasságáról beszél. A nő megint az ablakhoz sétált, nézte, hogyan forgatja a szél a hóesést. Voltak akkor is ilyen nagy havak, gondolta, régi havazások jutottak eszébe, nagy séták a befagyott folyónál.

– Hát igen. Magát nem láttam itt, soha – mondta a férfi.

– Nem. Nagyon felbomlott a család. Nem is értem, a nagynéném miért hagyta rám. Miért rám hagyta? Nem tartottuk a kapcsolatot a férje miatt. Nem is akartam elhinni, amikor az ügyvéd értesített. Hogy miért gondolt éppen rám? Csak bajlódásom lesz vele.

Az öreg ezt nem akarta meghallani, feszélyezte a nő kifakadása. Elterelte a szót. – A professzor úrék is csak néhány hétre jöttek már az utóbbi időkbén. – A nő nem figyelt rá. Nézegette a berendezést. Régimódi, úrias berendezés volt, a falon az egyik kép megbillenve állt, helyre igazította. – Az ott az íróasztala – mondta az ember. – A professzor úr holmijával. De elrakhatja a verandára. Van ott egy komód. Abba.

– Van itt internet? – kérdezte a nő.

– Hogy tetszik mondani?

– Internet. A számítógép miatt.

– A telefont kérdezi? Mert az volt, de kikapcsoltatták.

Zöld ernyős lámpa állt a könyvek mellett, meg egy csukott táskairógép. Az asztal lapját kopott bőr mappa borította.

– Nem, az nem kell. Van mobilom. – Kinyitotta a kályha ajtaját, belenézett.

– Én úgy szoktam begyújtani – vette észre az öreg –, ha megkértek rá, hogy mire kijönnék, mondjuk karácsonykor, melegedjen át a ház, úgy szoktam, hogy alulra teszem a szén... van itt a közelben, a zöldséges mellett egy tüzelőkereskedés... úgy szoktam, hogy lenn van a szén, és felül a gyújtós.

– Felül?!

– Igen, felül, meggyújtom, kezd lefelé égni, és szép lassan, szinte egész nap ég és melegít.

– Ilyet még nem is hallottam.

– Pedig így a jó, meglátja. – Kicsit várt, aztán megkérdezte – A többiekkel... a többi örökössel megegyeztek ugye? Mert ha jönnének, mit mondhatok? Nem mondhatnék semmit, ugye.

– Az ügyvéd dolga volt a megegyezés – mondta a nő.

– Akkor minden rendben – nézett körül az ember. – A kulcsokat odaadtam... Ja, a fürdőszobában nem lehet begyújtani, valami baj van a hengerrel, majd meg-nézetem, de nehéz a mesterekkel. Kis munkára nem jönnek ki. Pedig az ügy-véd úr megbízott velem. Hát talán valamelyik héten. Lavór az van, a vécét le lehet húzni, novemberben víztelenítettem, de tegnap beindítottam, megvizsgáltam a csapokat, hogy mire megérkezik, rendben legyen. Amúgy értek mindenhez, csak tessék szólni, gyárban dolgoztam, amíg volt gyár. – Megint körülnézett. – Más, ha van...?

– Semmi más, köszönöm. Majd keresem, ha kell.

– Csak nyugodtan. Szomszédok vagyunk... hát akkor... érezze jól magát.

Nem indult mindjárt, köszönni is akart, meg várt is még egy szót, de a nő hátat fordított neki, hát elment.

Eddig rendben, gondolta az író, elindítottam egy történetet, azt hiszem, elég jól, van lég-köre, jó a két figura, a helyszín, de hogyan tovább. Hetek, hónapok óta nem írt semmi jót, de most eszébe jutott ez a dunakanyari ház, a kert, a tél és kezdeni akart vele valamit. Érezte az atmoszféráját. És a nőt is elképzelte – könnyen képzelt el nőket a novelláihoz –, meg is szerette mindjárt, negyven elmúlt, de még csinos, a fiatalágát szépen őrző negyvenes, karcsú és barna, kicsit kócos hajjal, amolyan szétomló, laza göndörséggel, nem túl szabályos arccal, mert az író a babás arcok soha nem vonzották, mindig szerette, ha talált egy kis szabálytalanságot, szerette a széles, érzéki ajkakat, a szemek körül a nevetéskor összefutó kis ráncokat. Polett. Ez a franciás név illet rá. Meg az is, hogy szingli volt. Az író nem bánta a magányosságát, de Polett igen, nem akart egyedül élni, csakhogy házas emberek bukkantak fel mindig, nős pasasok, gyerekes apák, bonyodalmas, hitegető szeretők. Az író gyengéd érzelemmel figyelte most az ablaknál, ahogy merengően nézte a kavargó havat. Ezzel is lehetne valamit kezdeni, ezzel a régi emléken merengéssel, egy hajdani télről, amikor a nagynénjével sétálni indultak az erdő felé, éppen csak hulldogált a hó, aztán mind jobban esett, végül hatalmas hóvihár kerekedett, alig tudtak megbirkózni hazafelé a széllel meg az egyre nagyobb havazással... Nagyon félt, rettegett, hogy megfagynak, meghalnak, látott már ilyet filmen, beleveszni a jég világába... El is tévedtek, bekopogtak ismeretlenekhez egy útszéli házba, ahol forró teát kaptak, amit plédékbe burkolódzva kortyolt már a tűz mellett, de az író elvetette, nem akart belekezdeni egy mellékszálba. Maradjunk csak itt, ebben a hideg szobában. A fütetlen kályha mellett. Ez a kályha volt itt régen is, ez a régi kályha. De hogy felülről kellett volna begyújtani? Mit akar ő itt, ebben a házban? Örökölte... Igen, ez egy kicsit regényes, de van ilyen szerencsés, váratlan örökség. Gyerekkorában sokat volt itt az anyja nővérénél. Aztán egyszer csak nem jöhetett többé. Az anyja és a nagynéni valami régi nézeteltérés miatt megszakították a kapcsolatukat. Családi ügy? Nem, azt hiszem rosszabb. Valami homályos dolog, amiről csak fél füllel hallott, amikor egy este kihallgatta szülei beszélgetését. Aztán egy napon: „Nem mész azokhoz többé!” Az anyja olyan határozott volt ebben a kérdésben, hogy nem ellenkezhetett. Fájó szívvel. Mert szerette ezt a folyó-

parti tájat. Szidi néni. Már a neve is mindig izgatta, ez a furcsa név. Szidi néni kedélyes volt mint a teltkarcsú nők általában, ellentéte a férjének, a mindig morcos professzornak, a valamilyen egyetemen tanító, morcos és szigorú fekete embernek. Tömött, fekete bajusz, bozontos, fekete szemöldök. El sem tudta képzelni, hogy gyerekük legyen. Nem is volt. Így aztán a nagynénje azt mondta, engedjétek hozzánk ezt a gyereket, elfutkos itt, ti meg nyugodtan dolgozhattok. Nagy fájdalom volt, amikor nem érezhette többé Szidi néni vaniliás sütemény-illatát, vagy reggelenként – amikor náluk volt – a rózsa kölnit, ami belengte fehér, dús keblét.

Na, kicsit előbbre jutottam, gondolta az író. Nyilván azért örökölte tőle ezt a házat – voltaképpen nyaralót, amit villának neveztek –, mert Szidi néni is emlékezett a régi időkre. Egy gyermektelen asszony bizonyára anyai ösztöneit plántálhatta bele a kapcsolatba.

Mi lehetett a családi konfliktus oka? Az író azt gondolta, hogy nem szükséges meghatározni, magyarországi életkörülmények között számtalan akad, ami örök haragot támaszthat, nem is kell valami sok hozzá, elég egy kis eszmei, vallási, faji nézetkülönbség, ami kirobbanthatja és tartósíthatja. Valami ilyesmi történhetett, a nagybácsi, a fekete ember lehetett a dologban, talán feljelentette Polett apját, vagy csak rebesgették, hogy beszervezték, hogyan is utazhatott annyit nyugatra, mindenféle konferenciára, jobb volt óvatos lenni vele, vagy egyszerűen csak állandóan gonosz megjegyzéseket tett a családjuk szerény anyagi helyzetére. Mindegy. Polettet elzárták kedvenc nagynénjétől.

És most itt van. Ez az ember azt kérdezte, mikor költözik ide. Van pesti lakása, igaz, szűkös garzon, de egyedül él, egy kereskedelmi cég marketingét vezeti, jól keres... De ha Márk... Ha Márk végre...

A nő (Polett) eljön az ablaktól, leül abba az öreg fotelba, amelyiknek a bőrhuzata már csupa repedés, táskájából kivesszi a mobilját, és nyomkodja az ismert gombokat. Vár.

Kis izgalommal, de reménnyel várja, hogy jelentkezzen a hívott fél. Végre...

– Miért most!... – hallja az ideges suttogást. – Tudom, tudom..., De itt vagyok a házban... tudod... a házban. Igen, abban. Kijöttem... Ne, még várj! Ne holnap! Most! – szünet, majd bátortalanul. – Kijönnél? – Hosszú csend. Süket csend a vonalban. Könyörgőn: – Kijönnél? ... De, de! Most! – Erősebben markolta a mobilt, szinte görcsösen, a szeme megtelt könnyel, hirtelen kitört: – Örökké ez van! Örökké ez a majd... Mire várjak?! Miért várjak?! Nem érdekel! – Felemelte a hangját – Nem érdekel a fejfájása, a migrénje, a fenyegetései! Nem érdekel! De, de, ezt mondom!... Ne kezd megint, hogy a gyerekek! Ne gyere mindig velük! Szenved!?! Csak ő szenved?! Hagyd ezt! Mire vársz? Hogy kidobjon? Azt várod, hogy kidobjon és akkor te vagy a mártír?... De, így beszélek, hát hogyan beszéljek?! – Feltört belőle a sírás. – Nem, ne tedd le! Kérlek, ne! ...Ő, persze! Köszönöm, de a szerelem nem ilyen... Hazudozol!... És mindig csak...

A vonal szétkapcsolt.

– Na, ezt azért ne! – Dühösen rácsapott a mobilra, hátravetette magát a fotelban, lassan eleredtek a könnyei. Aztán csak ült bénán, amíg észre nem vette, hogy

fázik. Hideg volt a szoba, hideget árasztottak a falak, még a vaskályha is. Lassan sötétedett a délután, tudta, hogy el kell indulnia, de nem mozdult mégsem.

A férfi kezét látta maga előtt, a gyűrűt az ujján, az ápolt körmöket, aztán a borotvált arcát, a homlokába hulló haját.

Szidi nénivel ilyen délutánokon fokhagymás pirítóst ettek, forró citromos teát kortyoltak. A hálószobában nem fűtöttek, lefekvéskor törülközőbe burkolt meleg téglát tettek a lábukhoz. A díványon aludt, ők meg a széles, nagy ágyban. A nagybácsi még sokáig olvasott a kislámpa fényénél, csak suttogva kívánhatott jó éjt Szidi néninek.

Felállt a fotelből, megkereste a holmiját meg a kulcsot, bezárta a házat, a kertet már vastagon belepte a hó, bokáig gázolt benne az autóig. Egy nagy hóbucka volt az egész, kesztyűs kézzel sepregette le a tetejéről meg az ablakokról, aztán a csomagtartóból elővett egy kis seprűt, azzal szabadította ki a kerekeket is, megizzadt, mire beülhetett a volánhoz.

Nem jó ez a vég, gondolta az író. nem jó, semmitmondó, üres. Nem történt semmi, csak egy kis szerelmi bánat, a nő Márknak eszébe sincs válni, de azért meg akarja tartani a szeretőjét is, ismert história. Vajon Polett valóban azt hiszi, hogy egyszer összeköltöznek? Vagy úgyszólván tudja, hogy ez csak álom, de most jó lett volna, ha kiszalad hozzá, hazudhattak volna maguknak egy kis álságos életet.

Polett megy haza a havas úton a városba, a garzonba, reggel bemegy a céghez, sok lesz a dolga. Márk telefonálni fog, hogy délután ráér; felugrik hozzá, de korán, mert este családi vacsora...és ő azt fogja mondani, rendben. Rendben van, drágám! Aztán jön az éjszaka. Az éjszakák. Az üres éjszakák...

Van egy nyaralóm.... egy házam – nevetett fel Polett, amint hajtott hazafelé a hóesésben. Csapkodta a volánt, nevetett. Házam, kertem!... Nyáron majd én is dáiákat nevelek, mint Szidi néni. Aztán elcsendesedett, mert arra gondolt, hogy Szidi néni talán azért hagyta rá ezt a nyaralót, mert mindenki azt akarja, hogy ha már nem él, valaki majd emlékezzen rá. Vagy hát ennyire szerethette? Hogy igazán szerette őt Szidi néni? És arra is gondolt, hogy ilyesmire mindig csak később döbben rá az ember.

2021. ápr. 27.

csak Lajos

Utaztam a buszon,
nem azon akartam.

Fölszállt

Manyika néni, nyugdíjas matektanár. Leülő hátáról eszembe jutott a '69-es úttörőtábor, ahol már unva nagyon a hős Winnetout, Lajos órs akartunk lenni. Manyika néni igazított aranykeretes szemüvegén és azt kérdezte ott, de mondjátok, milyen Lajos? Gyorsan rávágtam, mi csak Lajos. Ki az a Csakk Lajos faggatott tovább Manyika néni a matektanár, aki így mondta, Csakk Lajos. Nem tetszik ismerni a Csakk Lajost, kérdeztem vissza dacosan. Hát jó gyerekek, legyetek, de otthon a Csakk Lajosnak még majd utánajárunk, hagyta ránk akkor, ott, Manyika néni, az úttörőtábor '69-es nyárderekán. Néztem a mostani hátát, ahogy leszállt és utána kiáltottam, csak Lajos, Manyika néni, csak Lajos! Nem fordult hátra.

Egy vagy több földönkívüli

Hatvanhat éve lakom a várost, de még sohasem csöngetett be hozzám egy vagy több ufó. Persze rendőrfőkapitány, érsek, filatelistá, vājár, cukorgyáros, artista és bankigazgató sem. Költő, nyomozó, zenész, szobrász, könyvtárigazgató, nyomdász, műbútorasztalos, és borműves

már igen, de mindez mit ér, ha egy vagy több ufó viszont nem. Bár lehet, hogy már mégis, csak kérdezőbiztosnak néztem őt vagy őket, mert nem tudom, hogy néz ki egy vagy több ufó.

Ha egy kedd reggel félnyolckor, mikor már egyedül lennék otthon, becsöngetne hozzám egy vagy több ufó, megkérdezném, egymokkát? Aztán semmiségekről beszélgetnénk, mert nyilván nem velem akarná, akarnák megbeszélni a világok nagy dolgait. Két óra múlva elmenne, elmennének és én este elmesélhetném a borozóban, hogy végre becsöngetett hozzám egy vagy több ufó és jót beszélgettünk, mokkáztunk. Kétkednének a vendégek, mert fotót persze elfelejtenék készíteni. Meghívnának egy vagy hat fehér kisfröccsre és több szó már nem esne az egy vagy több nálamufóról.

Fekete, kovácsoltvas ördögök

Megrántottam a derekam, Csabukám.
Ezt mondta apámnak a nagymama mindig,
mikor megérkeztünk hozzá Pécsre,
megrántottam. Ebből apám tudta,
valamit azonnal meg kell csinálnia.

Egy kedden apám otthagytott pár napra,
a nagymamánál. Társbérlet, villamos,
tarkedli, sarkibolt és a lámpa, az a fekete,
kovácsoltvas, három ördögös lámpa.

Este, mikor fölkapcsolta, át kellett
mennem az ördögárnyékok alatt,
éjjel tudtam, ott vannak fölöttem.

Nappal kint villamos, konyhában tarkedli,
szomszéd szobában Sándor bácsi a társbérelő,

sarkon az ugorjlefiambolt és fölöttem az a három ördögös, kovácsoltvas lámpa.

Csütörtökön jött értem apám. Hazafelé a kocsiban alig beszéltünk, csak bámultam kifelé az ablakon és örültem hogy újrapécsig nem kell félnem azoktól a fekete, kovácsoltvas ördögöktől.

Rostoka László: New suffering (plakát)

Történelem

Szavak dermedt fényei
a tompa rozsdafoltokon.
Tavaszi és őszi váltakozása.

Holdtölte a felhők mögött.
Gyilkosságok. Találmányok. Háborúk.
Tavaszi és őszi váltakozása.

Acélkék jégcsapokban vár a szél.
A horizont: nomádok araszoló vonalai.
Ütközet egy téli napfordulón.

A kusza múlt: ami elkerülhetetlenül
megtörtént. Akár a jelen.
Vagy a jövő: a történelem.

Emlékmű

A lovas szobor:
kongó ércbe zárt idő,
benne hódítások, vereségek zaja:
csikorgó csöndünk.

Találkozás

Amikor legutóbb találkoztunk,
egy villanásra láttam színről színre:
anyám csontsovány teste mögött ácsorgott.

Nem mozdult, semmi sem sürgette.
Leginkább közönyösnek mondanám.

A búcsúzáskor előrébb jött és
megült egy szétfosló mosoly ráncai között,
anyám szájzugában, mint egy darabka
oda nem illő ételmaradék.

Hrabal zuhanása

„Megetetem a galambokat”, mondta,
„amíg még föl tudok kelni az ágyból magamtól.”
Egy szelet kenyérrel az ablakhoz lépett.

A mondat titkos jelentésén
senki nem gondolkodott el.
Ebben a formában talán el sem hangzott.

Az ezt követő események sorában
az ablakpárkány a biztos támpont,
meg a dermesztő februári szél,

ami bármely zuhanó test mellett
másfél másodpercig süvít
a kórház ötödik emeleti ablakától az aszfaltig.

A révészre várva

(Hétköznapi ballada)

Járókelők.
Délutáni csönd
sűrű szövedéke.

A nagytemplom árnyéka
a forró aszfaltba ragadt.
A kereszt: horgony az utca közepén.

Révész nincs sehol.
Hogyan menjünk így át a zöldségeshez,
krumpliért, a túloldalra?

Egy kórlapról

Apámnak aznap éjjel szélütése lett,
hogy anyámmal eldurvult vitájában
alulmaradt a családtagok előtt.

Anyám tíz évig ápolta utána, nem is őt,
inkább csak a lógó jobb kezét.
Akkor este még büszke volt,

hogy „lemosta az öreget”
egy tulajdonképpen
értelmetlen veszekedésben.

A belső zóna

(Regényrészlet)

Csak és kizárólag azért írom le ezt a történetet, hogy fennmaradjon az utókor számára. Valószínűleg egyetlen ember sem ad majd hitelt a valóságtartalmának, tulajdonképpen én magam se adnék...

Azt mindenki tudja, hogy Komárom határában van két hatalmas, építésében félbemaradt silótorony. Aki nem tudja, könnyedén ellenőrizheti, hiszen északnyugat felől közeledve a városhoz, már messziről látszik. Itt pillantottam meg először az idegent. Egyszerű, sűrke egyberuha volt rajta, és első ránézésre, a testalkata alapján férfinak látszott. Azért mondom, hogy első ránézésre, mert mikor közelebb mentem, elbizonytalanodtam ez ügyben. Arca sima volt, szőrzetnek, borostának semmi nyoma, szemöldöke szépen ívelt, szeme nagy, kerek, frizurája rövid, elegáns. Női fej is lehetett volna. Mint később kiderült, egyik általunk ismert nemhez sem tartozott. De ezt akkor még nem tudtam.

Otthonosan mozgott a posztapokaliptikus környezetben – ha jártál akkoriban a környéken, tudod, miről beszélek –, bár közeledtem, ügyet sem vetett rám. Fogalmam sem volt róla, miben sántikál, de bíztam benne, hogy gyorsan végére ér a dolgának, és foglalkozhatok azzal, amiért idejöttem. Ki is vettem az oldaltáskámból a vadonatúj fényképezőgépet, hátha megriaszítja. Egy pillanatra felém nézett, de azonnal továbbsiklott a tekintete, mintha ott sem lettem volna. Jóformán hátat fordított nekem. Ezen elgondolkodtam. Szinte biztos, hogy így akarja jelezni, nem adja át se nekem, se a művészetemnek a terepet. Vagy – és ez a valószínűbb – teljesen hidegen hagyja a jelenlétem, és tőle akár fára is mászhatok, hogy kötelet vessek rá. Hát jó!

Aki valaha is fényképezett, ismeri a kompozíció fogalmát. A kompozíció fontos. Ott van az aranymetszés, meg a harmadolási szabály, és még egy csomó érdekes szempont, mint a Fibonacci-spirál, amibe bárhogy is forgattam a képet, minduntalan belerondított a szöszmötölő alak. Láttam, hogy ebből itt és most konfrontáció nélkül nem jövök ki. (Úgy hallottam tudós emberektől, hogy az idegen szavak használata hitelesebbé teszi az ember mondandóját. Nem tudom, igaz-e. Mindegy. Ártani nem árthat.) Esetleg szedhetem a sátorfámat, és távozhatok. De ezt az eshetőséget, miután gyalog jöttem a központból úgy, hogy előtte már kétszer is hazakergetett az időjárás, elvettem. Így hát meg kell szólítanom. De miként? Pár

variáció rögtön átfutott az agyamon, viszont egyikkel sem voltam teljesen elégedett. Korban a legproblémásabb kategóriába tartozott, mikor fiatal, de nem túl fiatal, ugyanakkor középkorúnak se mondanád jó szívvel. Ráadásul ott volt a dilemma, hogy egyáltalán férfi avagy nő. Akárhogy is néztem, nem tetszett nekem ez az egész. Talán ekkor merült fel bennem először valami furcsának, ugyanakkor rendkívülinek az eshetősége, és ahogy telt az idő, ez az érzés csak erősödött. A fickóval valami határozottan nem volt rendben. Az egy dolog, hogy emberként beazonosíthatatlannak tűnt, de amit művelt...

Szeretem magamról azt hinni, hogy értek a technikához. Helyesebben szólva, ismerem a technikát. A vonzalmam mindenféle gépekhez meg kütyükhöz és elektronikai eszközökhöz, közismert. Tehát, ahogy közelebb léptem, már-már a fickó (bocs, hogy fickónak nevezem, végülis döntenem kellett, és egy tisztességes nő mégis mit keresne itt, ebben a környezetben) intim zónájába, észrevettem egy különös eszközt a csuklóján.

Eddig úgy tudtam, hogy a holográfia kísérleti stádiumban érhető csak el, az is meglehetősen durva és csiszolatlan formában. Szóval, az ember jelenleg egyszerűen nem vár sci-fi-be illő holografikus eszközöket a város utcáin. A külváros utcáin sem. A külváros elhagyatott, romos, poros területein pedig egyáltalán nem.

Márpedig ez az alak valami ilyesmivel babrált. Elmesélem, milyen volt. Legalábbis azt, amit megfigyeltem belőle. Először is, semmire sem hasonlított, amivel eddig találkoztam. A fizikai része egy gombelem méretű implantátum volt a csukló tetején, igazából semmilyen karpántra emlékeztető kiegészítőt nem láttam, ami rögzítette volna. Ebből következtek az implantátumra. Egy ugyanilyen lehetett a csukló alsó oldalán is, mert projekciót láttam kivetülni a föld irányába. Egészen úgy tűnt, mintha az eszközzel a talaj szerkezetét vizsgálná, miközben az eredményeket rögtön mutatja a felső képernyő.

Elég sok fantasztikus filmet láttam már, nem nehéz rávenni, hogy megnézzem a moziban az éppen aktuális Star Wars vagy Star Trek epizódokat, vagy éppen a marsi Mentőexpedíciót, esetleg az Érkeztést, de sosem gondoltam volna, hogy ilyen váratlanul rácsodálkozhatok egy filmbe illő, soha be nem jelentett eszközre. (Rendszeresen olvasom a tudományos hírportálokat, még csak hasonlót sem mutattak be sehol.)

Furcsa, de az első gondolatom nem az volt, hogy ez a fickó egy idegen. (Értsd: földönkívüli). Idegennek persze idegen, de ezt inkább a kütyüről gondoltam. Egy pillanatra ugyanaz az érzés fogott el, amit 2007-ben éreztem, fél évvel az Apple által fejlesztett mobiltelefon bemutatása után. Akkor egy buszon utaztam egy rakás nevetségesen öltözött turistával Egyiptomban. Éppen Kairóba tartottunk, és a mögöttem ülő angol házaspár férfitagja a vadonatúj „ájfönját” mutogatta mindenkinek. Az újdonságban mindig van valami lebilincselő vonzalom, amitől azt rögtön birtokolni akarod. Így voltam akkor ezzel én is, és látva ezt a technikai

csodát, most is. Rögtön tudni akartam, mire képes, hol szerezte, mi az ára, és mikor kaphatom meg. A fickó kiléte és valamennyi furcsasága nevetséges méretűre zsugorodott, és egy pillanat alatt megszűnt probléma lenni. – Helló! Megkérdezhetem, hol tettél szert erre a lenyűgöző eszközre?

Gyerekkoromban találkoztam egyszer egy süketnéma illetővel. Persze, nem igazán tudtam, mit jelent ez, és hiába magyarázták el huszadjára is, hogy „hiszen az állapotot pontosan tükrözi a kifejezés“, akkor sem akartam elhinni, hogy a pofa semmit nem hall abból, amit mondok neki. Pedig, esküszöm, mindent kipróbáltam. Még széket is hoztam magamnak, felálltam rá, és közvetlen közletről üvöltöttem a hallójáratába, hogy: hallóóó! Mosolygott, és hagyta, de ilyenért a suliban jókora bunyóba keveredtem volna, ha pedig tanár is látja, akkor bajba is.

Hasonlóan jártam el most is, holott már eltelt vagy harminc esztendő. (Szerencsére tanár most sem volt a közelben.) Először a magam számára is halknak tűntem, másodjára már bátrabban szóltam, harmadjára határozottan kiáltottam, negyedszerre pedig még tettem is egy lépést előre, és úgy harsogtam: hellóóó! Semmi eredmény. A fickó rám se hederített. A közvetlen interakciótól (idegen szavak, emlékszel?) egyelőre óvtam magam, de hajlottam rá, hogy belássam, ordibálással semmire sem megyek.

Az okos, megfontolt ember ilyenkor tesz egy lépést hátrafelé, és újraértékeli a helyzetet. Talán én is így tettem volna, ha az alak nem féloldalt áll nekem. Azt tudtam, hogy tisztában van a jelenlétemmel, hiszen látnia kellett az érkezésemet. Megriasztani tehát nem fogom. Így hát kézenfekvőnek tűnt megérinteni a vállát. A hatás leírhatatlan volt. Férfiasan bevallom, összeroskadtam. Kiderült ugyanis, hogy a fickó maga is egy hologram. Egy vetített kép, amin átsuhant a kezem.

Te most azt hiszed, kedves olvasó, hogy manapság ez egyáltalán nem lehet megrázó történés. Mert te már láttál fényes nappal, napsütésben élethű projekciót. Képzeld, én is. Meséltem már neked a technikai fogékonyságomról, ugye? Tudom, milyen egy húszezer lumenes projektornak a képe, elhited. Kétdimenziós. És csak akkor értelmezhető, ha szilárd részecskékből álló felületre vetül. Persze ionizálhatjuk magát a levegőt is, és a fénytörés hatására létrejöhet egy egészen élethű kép. Laboratóriumi körülmények között. Nem titkolom, én nagyon szeretném, ha Komáromban működne egy ilyen szupermodern és szupertitkos labor, de kétkem, hogy így lenne. Továbbá se szilárd felületet nem láttam, amin a kép „megkapaszkodhatott” volna, se azt, hogy kétdimenziós vetítésről lenne szó. Határozottan kontrasztos, valós, és térben megfelelően elhelyezett képződmény volt előttem.

Ekkor gondoltam először arra, hogy talán nem csak a technológia idegen abból, amit látok. A nagy többség számára persze ez rögtön kézenfekvő lett volna, különösen azoknak, akik úgy hiszik, és hirdetik, hogy az idegenek már rég köztünk vannak. Mulder és Scully bizonyára lubickolt volna az események sodrásában.

Mint tévénező, én is. A valóság azonban az, hogy sosem osztottam ezt az elméletet. Nem vitatom, hogy másutt is létezik élet az univerzumban, a nagy számok törvényét elég nehéz kikezdeni, de hogy éppen itt és éppen velem történjen meg egy ilyen kapcsolatfelvétel, azt nem akaródzott elhinni. A következő lehetőség, ami szóba jöhetett, az a tréfa. De ki az, aki ilyen elképesztő technológiát tréfára használna? Ráadásul éppen velem szemben. Önbizalomhiány, igaz? Na jó, nem tagadom, voltak és vannak ilyen jellegű gondjaim. Ám ezt azért a legszebb periódusaimban sem hittem volna el.

Van egy jó kis idézetem. Az idézetek manapság nagyon divatosak! „Ha a lehetetlent kizártuk, ami marad, az az igazság, akármilyen valószínűtlen legyen is.” Ha jól emlékszem, ezt Arthur Conan Doyle mondta. Tudod, aki kitalálta Sherlock Holmes figuráját, akiben egyébként Joseph Bellt, kedvenc egyetemi tanárát rajzolta meg. A lényeg, hogy a fenti két lehetőséget, mint lehetetlen opciót, kizártam, és mi maradt? Csak a korábban nehezen hihető tudományos kísérlet gondolata. Ezzel kapcsolatban már csak egyetlen dolgon akadtam fenn. Ha ez egy kísérlet, miért történik a szemem láttára? Tán én magam is része vagyok? Nem! (Megint az önbizalomhiány.) Esetleg nem tudják, hogy itt vagyok? Vagy ez a tény teljesen érdektelen a számukra? Annak ellenére, hogy... Idáig kellett jutnom a gondolataimban, mire rájöttem, hogy van nálam valami. Valami olyasmi, amivel bizonyítékot gyárthatok. Fényképezőgép!

Fényképezni mindig is szerettem. Már akkor, amikor, a digitális technológia még a kanyarban sem volt. Analóg gép, filmtekercsek, sötétkamra, vegyszerek. Ha túl fiatal vagy, és nem tudod, miről beszélek, utána olvashatsz nyugodtan. Megvárom. Gyerekként a zsebpenzsem jelentős része bizony a fotózásra ment el. Drágák voltak a gépek, az objektívek, a filmek, és a labor is. Kétszer meg kellett gondolni, hogy mire exponálja el az ember azt a 24 vagy esetleg 36 kockát, amit befűzött a fényképezőbe. Tulajdonképpen a fotózás miatt jöttem ide most is. Nem a jó öreg, analóg Minolta volt nálam, hanem egy vadonatúj és méregdrága Olympus fényképezőgép, az új, digitális technológia elsőszülöttje. Az eszköz nem képezte a tulajdonomat, az egyetemről hoztam el, ahol mint alkalmi fotós is tevékenykedtem. Céлом egyszerű volt: tesztképeket készíteni extrém terep- és fényviszonyok között. Ha jobban belegondolok, az elképzelésem teljesülni látszott.

Ideje volt akcióba lépnem. Megemeltem a gépet, és a tetején lévő kapcsolót ON állásba forgattam. Az LCD kijelző életre kelt, láttam benne a furcsa alakot háttérben az egyik betonsilóval. Nem volt a legjobb a kompozíció, de most nem is ez volt a cél. A fickó továbbra sem reagált rám, eddig is egy szűk, behatárolt területen mozgott, most pedig úgy tűnt, már csak egy konkrét pontot vizsgálgat a földön. Egészen gyengéden nyomtam le az exponáló gombot. Cvakk! Ekkor két dolog történt egyszerre. A fotó elkészült, láttam a kijelzőn, ahogy kimerevedik a kép, a fickó pedig felém fordult, és rám nézett. Egyenesen bele a szemembe!

A tekintetében ijedtségnek, meglepődésnek nyoma sem volt. Meglehetősen kifejezéstelen ábrázattal nézett rám, ha nagyon merész akarok lenni, talán az érdektelenség jelzőt is ráakaszthatom. Mire eldönthettem volna, hogyan reagálok az események ilyenén alakulására, történt még valami. A fickó megszólalt!

Szívesen idézném szavait, de az a helyzet, hogy egyetlen szót sem értettem belőle. A nyelvérzékem amúgy sem túl fejlett, és ezzel éppen ellentéte vagyok az öcsémnek (igen, van egy öcsém), aki ha most itt lett volna, valószínűleg ugyanolyan értetlenül bámul mint én. Merthogy ha a beszédben nem is jeleskedem, azért fülem van hozzá. És ez a beszéd bizony távol állt mindenféle általam hallott nyelvtől. Indoeurópai zöngéket egyáltalán nem fedeztem fel benne, uráli hanglejtésnek nyoma sem volt, de kaukázusi fonémák sem mutatkoztak sehol. Ugyanakkor nem tűnt fogatlan öregasszonyok értelmetlen karattyolásának sem, kerek, de mégis tagolt, dallamos beszéd volt ez. Viszont ugyanúgy lehetett dravida, eszkimó vagy akár valamilyen afro- vagy ausztroázsiai családba tartozó nyelv, melyek hangzásáról fogalmam sem volt. (Szerintem az öcsémnek se lett volna. Bár róla el tudom képzelni, hogy akár eszkimó lánnyal is összeszűrné a levelet.)

Az alak elég hosszan szövegelt, szünetet tartott, majd folytatta. Minekután a nyelvet nem ismertem fel, a mozdulatokra, mimikára kezdtem koncentrálni. Olyan dolog ez, mint amikor valaki megvakul, és látni ugyan nem lát, de szinte azonnal kiélesedik a hallása, fejlődik a tapintása. Bár a fickó ábrázata elsöre nem sokat árult el, most már több apró rezdülést is be tudtam azonosítani rajta. Szinte biztos, hogy rólam beszélt, de nem hozzám. Valamiféle párbeszéd folyt, a másik felet nem hallottam.

Hogy ne kínozzon ez a tudatlan állapot úgy, mint akkor engem, idemácsolom a diskurzust.

– Ez az ember nem tágít. Úgy látom, az imént felvételt készített a célterületről. Már az előbb is itt ólálkodott, talán fel is bukott a közelemben, sajnos nem volt időm megfigyelni. Véletlen vagy hiba a rendszerben, és tudatában van a jelenlétemnek?

– Pillanat, lefuttatok egy diagnosztikát... Semmilyen torzulást nem látok.

– Pedig volt rá már példa.

– Egy négyszáz évvel ezelőtti kísérleti technológiára utalsz. Azóta a rendszert továbbfejlesztettük, megbízható, és teszi a dolgát. Koncentrálj a feladatodra!

– Rendben, de ha már itt tartunk, a sugár nem tesz kárt benne? Jobb lenne, ha eltűnne innen.

– Mivel ez egy pontos és célzott lövés, te is tudhatnád, hogy nem. Nem fog felforrni az agyvíze. De ha felforrna, se lenne kár érte. Elég jelentéktelen egyed.

– Túl érzéketlen lettél ott a háttérben. Senki sem jelentéktelen. Néha csatlakozhatnál hozzám itt a terepen.

– Háhá! Végezze csak mindenki a maga dolgát! Igyekezz!

A fickó elfordult. Pizsmogott még pár másodpercig, aztán eltűnt. Nem volt se villanás, se fénysugár, csak mintha kikapcsoltad volna a tévét. De ne a régi katód-sugárcsőves televíziókra gondolj, ahol a kép egy fényes csíkként vagy pontként középre zsugorodott, majd fokozatosan elhalványult. Nem. Ez pontosan úgy tűnt el, ahogyan egy ilyen fejlett technológiától elváród. Az egyik pillanatban még ott volt, a másikban meg már nem.

Tanácsstalanul álldogáltam pár percig. Körbesandítottam. A környéken semmi sem mozdult. Még a hosszú nádszálak, végükön a fehér bugavirágzatokkal sem rezdültek. A környező nyárfák is, melyek egyike egy félig kettéhasadt betontömbből nőtt ki, mintha megdermedtek volna. Vihar előtti csend? Azt a helyet bámultam, amit az idegen vizsgálgatott, mielőtt eltűnt. Semmi különös. A szokásos aljnövényzet, jobbára fűfélék, ragadós galaj és pár tő vérehulló fecskefű. Némi vegyes törmelék a földön. Még mielőtt azon kezdtem volna agyalni, hogy ez az egész álom volt-e vagy valóság, gyorsan megnéztem a fényképet, amit készítettem. A fotó ott volt, ahol lennie kellett. A memóriakártyán. A kép élesnek tűnt, de ahogy ránagyítottam a kijelzőn, láttam, hogy a fickó karján levő holografikus eszköz az oldalsó szög és az extrém nagyítás miatt kevésbé kivehető, elmosódott. A fotó egyébként rendben volt, azt leszámítva, hogy készülhetett volna akárkiről. Semmi rendkívülit nem láttam benne. Nem baj, otthon majd kiteszem nagy képernyőre, és a megfelelő grafikai programban tüzetesebben átvizsgálom. Addig is készítettem még pár felvételt a környezetről. Egy hosszú botot, amellyel kicsit megpiszkáltam az aljnövényzetet, beleszúrtam a talajba, hogy megjelöljem a fickó ténykedésének helyét. Kéne egy alkalmas eszköz, amivel áshatok. Kell itt lennie valami érdekesnek a földben. Remélhetőleg nem túl mélyen. Gyorsan szétnéztem, de nem igazán találtam semmit, amivel hatékonyan mozgathattam volna a talajt. Végül úgy döntöttem, elég volt ennyi izgalom mára. Bármikor visszajöhetnek keresgélni. Egy-két hajléktalanon kívül úgyszem jár erre senki.

Három kis vers a semmiről

semmi

semmi-csendben semmi-alma
semmi-asztal
lába barna
semmi-ágyon ül az álma
álma hátán absztrahálna
pucérsága póre párna
rajt' a semmit dudorássza

motozó

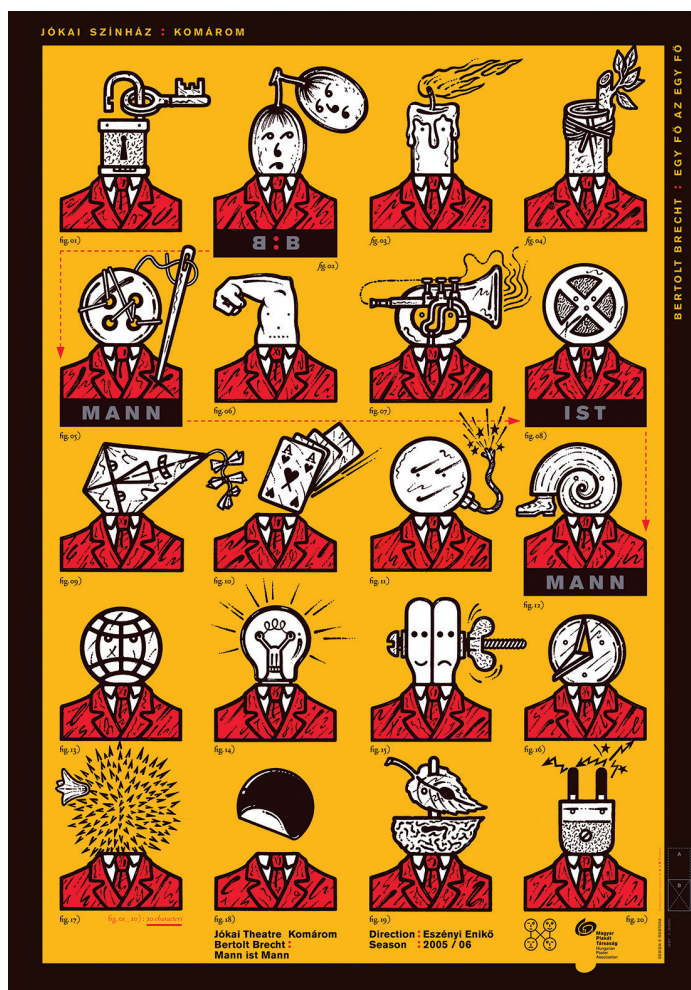
a délutáni jégeső itt sátoroz és kárt okoz
most csönd csöpög és sár motoz
és itt a semmi bársonyoz
csak foltra folt
és hűlt helyén lám itt riszál e vélemény
a sárcipőnyi félelem
mi ott se volt de itt terem
e vad viharnyi délután
így okkupál a nincsemen

üres

hiány bolyong most itt az éjben
marcangolva eróm zabálja
elméből vígan vérem issza
és rám telepszik itt a nincsen

talpamat tépi
öl a járda

zsibbadnak mind az utcasarkok
üresség leng szédül magában
feltépett sebek
rút koloncok
már nem tudom hogy
rájuk találtam

Rostoka László: Színház (plakát)

Pofonegyszerű

Már megint! Ez a Vivien nem fér a bőrébe. Rég tudom, hogy ezzel akarja felhívni magára a figyelmemet. De nem értem, miért éppen engem szemelt ki, hiszen többségében férfiak dolgozunk itt, az informatikai osztályon, kedvére válogathatna belőlük. Éppenséggel válogatott is, a vége pedig az lett, hogy engem szűrt ki. Csakhogy ő nem az esetem. Kihívóan viselkedik, kihívóan öltözik, ugyanez érvényes a sminkelésére, a testtartására, mindenre. Túlteng benne az önhittség, a fennhéjázás, a hivalkodás. Erről a kisvárosról úgy vélekedik, mintha legalábbis New York lenne. Vagy nem is, magát a várost nem tartja menőnek. Csak önmagát képzeletben New York-inak. Járt már ott – mindenki tudja, hiszen lépten-nyomon ezzel dicsekszik. De mégiscsak túlzás, hogy minden helyzetben erre hivatkozik. Én is jártam New Yorkban, mégse hozom ezt soha elő. Én itt a munkámra koncentrálok, ez a célom. Hogy jól kezeljem az adatokat, mert az üzleti tervek kivitelezése ezen múlik. Az én feladatomban az elsősorban a szoftveres és hardveres rendszer fejlesztése és karbantartása. Tegnapelőtt a főnök behívatott, és elmondta, hogy precíz munkám eredményeképpen szeretne megtenni csoportvezetőnek, ezt nálunk úgy hívják: projektmenedzser. Nem tudom, hogy pont én képes lennék-e ilyen tisztet ellátni. Kértem egy hét gondolkodási időt. Egyelőre ott tartok, hogy a legszívesebben maradnék a kitaposott ösvényen. Nem hiszem, hogy vezetőnek megfelelnék. Sohasem voltam biztos magamban. Vivien az adatgyűjtés terén dolgozik. És azon, hogy engem megpuhítson. Sajnálom, de kettőn áll a vásár. Én még ugyan nem vagyok benne biztos, milyen típusú nőt keresek, de nagymama szerint a kellő pillanatban rá fogok ismerni. De nem Vivi lesz az, ezt az első perctől tudom. Amint beléptem ebbe az irodába, azonnal rám szállt, és tudtam, egykönnyen nem rázom le magamról. Kezdetben csak udvariasan kerültem a közeledését, erre úgy tett, mintha nem értené. Később egyenesen – de azért szépen, kedvesen – megmondtam neki, hogy hagyjon békén, semmit se várjon tőlem. Mintha olajat öntöttem volna a tűzre. Onnantól kezdve még inkább incselkedik velem.

Nem ez a legnagyobb bajom. Hanem az, hogy mindenre azt mondja: pofonegyszerű. Ez a szó felkavar, szinte megrémít. Csak az eleje, a „pofon”. Jócskán volt benne részem kiskoromban, amikor még anya és apa együtt éltek. Együtt...? Apa mindig részegen jött haza, rendszerint késő este, amikor már aludtam. Néha kiráncigált az ágyból, és kikérdezett, mit tanulunk az iskolában. Mondtam: a szorzótáblát. „Akkor mennyi ötször öt?” – kérdezte, de még mielőtt válaszoltam vol-

na, repült a pofon. „Hatszor hat?” Puff, a következő. Talán tíz pofont is kaptam ilyenkor. Lehet, hogy belefáradt, azért hagyta végül abba. Az arcom égett, valószínűleg apa tenyere is. Másnap feldagadt képpel, a szemem alatt monoklival mentem az iskolába. Mindenki tudta, mi az ábra. Egyszer hatalmas csattanóst mért az arcom bal felére, azóta egyfolytában fülcsengés gyötör. Ez a csengés idővel egyre csak romlik, állandó fülzúgás lett belőle. Gyógyíthatatlan, de azért elviselhető betegség. Emlék apámtól. Nemsokára elváltak a szüleim, és nekem megmaradt a felejthetetlen élmény. Anyám újra férjhez ment, de nagyi nem engedett el vele. Azt mondta, jól megleszünk mi ketten, nem engedi, hogy a rossz apám helyett most meg mostohaapám legyen.

A múlt azonban továbbra is kísért. Ezért érzem át újra azokat a pofonokat, ha Vivien a *pofonegyszerűt* szajkózza. Mindannyiszor újra átélem a csattanást és az égő fájdalmat. A szívfájdalmat is. Mert mindig keseregtem ilyenkor. Nemcsak a pofonok fájtak, hanem az egész élet, a sorsom, a nekem kijutott viszontagságok. Ő meg mindenre rávágja: „Pofonegyszerű!” Hiába kérleltem, hogy ne használja ezt a kifejezést, mondja csak azt: egyszerű, vagy könnyű. Amikor már hetek óta hiába kérleltem, a barátnőjéhez fordultam segítségért, őt kértem, magyarázza meg Vivinek, hogy engem ez a szó felettébb zavar. Ez sem használt. Később egy értekezlet alkalmával legyűrtem a féltékenységemet, és felszólaltam. Bár nem mondtam el az okát, nyilvánosan felkértem a kolléganőmet, hogy a jelenlétemben kerülje a „pofon” szót. Persze a kollégák találgatni kezdték a háttérrel, és nem volt nehéz dolguk, hiszen az egyik régi osztálytársam is velünk dolgozott, ő elmondta nekik lelki traumám eredetét. Senki sem érezte velem, hogy tudják a titkomat, nem nyilvánítottak szánalmat, aminek különösen örültem, de a megértést kiolvastam a tekintetükből. Csak Vivi nem értett meg semmit. Vagy legalábbis úgy viselkedett, mint aki nem ért a szóból. Továbbra is dobálta a képembe a gyűlölt kifejezést, kíméletlenül kacagott hozzá, és szinte élvezte, hogy sebzett lelkemben vájkál. Barátnője sokszor rászólt, hogy fogja magát vissza, ne ingereljen, hiszen látja, hogy kimondottan szenvedek miatta.

Bármit kérdeztek tőle, mindenre azt válaszolta: „Pofonegyszerű!” És ezt mindig felém fordulva mondta, kétszer-háromszor is megismételve azt az iszonyatos hangzású szót.

Ma taktikát változtattam. Egyszerűen nem veszek róla tudomást. Elengedem a fülem mellett. Ezt nagymama javasolta, szerinte az a ravasz lány hamar meg fogja unni a cukkolást, és abbahagyja. De jó lenne! Réka, a barátnő szól éppen Vivinek, hogy elérkezett az ebédidő, nem mennek-e végre az étterembe. Ő pedig felugorva székéből azt kiáltja:

– Pofonegyszerű!

Nem hagyom, hogy felhergeljen. Tudomást sem veszek róla. Kicsit elgondolkodtat a kérdésre nem odaillo válasz, de nem hoz ki a sodromból. Amíg a lány a

pénztárcáját szedi elő a táskájából, még odaveti nekem: – Pofonegyszerű! – Fel sem emelem a fejem, a számítógép képernyőjébe temetkezem. De nem adja fel. Áthajol az asztalomon, és kiabálva mondja: – Pofonegyszerű, pofonegyszerű! – Közben dús keblei ringva mozdulnak jobbra-balra a mélyen kivágott ruhájában. Hiába igyekszem a képernyőt bámulni, a tekintetem rávetődik. Rúzsos száját újra és újra csücsöríti, és nevetve ismételteti kedvenc szavát. Érzem, hogy a vér a fejembe tódul. Ég az arcom, mint régen a pofonoktól. Most képes lennék nekiesni, és az öklömmel püfölni, hogy hagyja már abba. Alig bírom magam visszafogni. Réka térít észhez. Ellökdösi Vivit az asztalomtól, a haját is megcibálja, hogy ezzel jobb belátásra bírja. A többi kolléga is rosszállóan nézi Vivi jelenését, és örülnek, hogy Réka megmentette a helyzetet, hiszen már pattanásig feszült a húr, a puska-poros helyzetnek beláthatatlan következményei is lehettek volna.

Vivi kirántja a karját Réka szorításából, visszaszökdecsel az asztalomhoz, és a mutatóujjával az orrom előtt körözve papagájmódra ismételteti: – Pofonegyszerű, pofonegyszerű, pofonegyszerű...

Erre felugrom a székemből, és egy jól irányzott pofont keverek le neki. Egészen a falig repül, alig bírja megtartani az egyensúlyát, de azért nem esik el. Talán Rékának is köszönhetően, aki azonnal mellette terem, és megtámogatja. Vivi elnémul, a meglepetéstől szuszogni sem bír. Az egész terem megrökönyödik. A döbbenettől senki sem tud megszólalni. Szomszédos munkatársam visszanyeri lélekjelenlétét, feláll, két pohárba vizet csorgat a ballonból. Az egyik poharat nekem nyújtja, a másikat a sokkban lévő Vivinek.

– A te arcod most falfehérré változott – mondja nekem intézve –, a tiéd meg rózsapiros.

Szép lassan kivonul mindenki az irodából, Vivit is magukkal ráncigálják. Engem magamra hagynak. Ez jó. Mély lélegzetet veszek, próbálok lehiggadni. Majd erősen remegő kézzel kinyitok egy új dokumentumot, és megírom a felmondásomat.

az ő képe

(Virginia Woolfnak)

ott ahol minden jó
ott minden jól van
minden jól van ott
jól minden ott van

ez nem az ő teste
az ő teste nem ez
ő nem nemző test
ő az a test nemez

nem igazak álmaik
igaza nem alszik el
nem ébred nem fel
nem alszik el ő nem

belül sátánja az nő
belül nő a sátánja
férfiban ő nő képe
a férfikép nőben ő

Bea

Ica, a titkárnő, egy borongós, őszi reggelen behozta kislányát az irodába. Kötőhártya-gyulladásra van, nem veszik be az óvodába, nem tudom hova tenni, hadarta, de ne félj, csendes, jó gyerek.

Pálfalvi Béla épp csak bólintott, ujjai tovább verték a gép billentyűzetét, szorította a határidő, be kellett fejeznie a beszédet, amit majd a pártvezér elmond a Magyar Nők, Magyar Anyák Teaházában. Rutinszerűen szaporodtak a sorok, harcolni kell a liberálbolsevista csökevények ellen, mert szembe mennek az egészséges társadalom eszméjével, a család mindenekelőtt, a legszentebb kötelesség az anyai, írta.

Mire befejezte a munkát, megint érezte azt az ólmos, hónapok óta tartó fáradtságot, ami nemegyszer már azt is megnehezítette, hogy reggel kikeljen az ágyból. Burn out, mondta neki az orvos, pihenj. És ő tengeri hajóútra ment, hétvégeken edzőterembe és szaunába. Persze előre tudta, mindez nem fogja orvosolni baját, amit nem gyógyított meg semmi, sem az apai szigor, sem a politikai karrierért folytatott harc, de még a házassága sem, amely egyébként öt éve (a gardróbszobában lezajlott kínos esemény következtében) zátonyra futott.

A folyosó felé tartva Pálfalvi Bélának át kellett mennie Ica szobáján. Az asszony (máskor mindig rendben tartott) asztalán most színes ceruzák heverték, és közelebb lépve már látta a gyerekkézzel színezett, papírfülekkel rögzíthető ruhákat, és alattuk a vastag kartonból kivágott nőalakot is.

Kezébe fogta, karcsú teste volt, akár egy Barbie babának, haját sárgára satírozták, szemét kékre, mosolygó száját rózsaszínre. Leült az asztal mellé, a papíruhák között babrált, végül egy piros kosztümet a babára igazított, aztán rápróbálta az estélyi ruhát, majd a joggingot, a télikabátot, végül az úszódresszt is. Tízéves önmaga lett, aki a lépcsőházban Verussal papírbabázott, és akit apja berángatott a lakásba, egy fiú nem babázik, ordította két hatalmas pofon között, aztán belökte a kisszobába. Még akkor is ott sírdogált az ágyon, amikor Ottó, a bátyja, becsörtetett a szobába, és fülébe sziszegte a szörnyű szót: buzi.

Pálfalvi úgy ejtette ki kezéből a papírbabát, mintha valami undorító tevékenységen kapták volna, kisetett az irodából, és mielőtt elhagyta az épületet, a mosdóban kétszer is kezet mosott.

Péntek volt, így este elment a Habárba, a szokásos találkozóóra, ahol eszmét cseréltek és terveket szőttek, pártjuk hogyan vethet gátat a világban jelentkező elkorcsosulásnak. Pálfalvi mindig aktív részese, sőt, szószólója volt ezeknek

a beszélgetéseknek, most azonban csendben ült, furcsa érzések gyötörték. Nemsokára fel is állt, úgy látszik, valami bujkál bennem, kért elnézést, és ott hagyta a társaságot.

És valami tényleg bujkált benne, mert ettől fogva hetekig küzdött a kínzó késztetés ellen, aztán december közepén (egy vasárnap délután) öltöztető papírbaba szettet rendelt az interneten. Két nap múlva, munka után ment el a csomagért a postára. Átvette, hazavitte, de a lépcsőházban megtorpant a kukatáró előtt: talán bele kéne hajítani ezt az egészet a szemétkébe, így ahogy van, felbontatlanul. Mégsem tette, felvitte a lakásba, bezárkózott, a sötétítőfüggönyt gondosan behúzta, és kibontotta a csomagot. Aprólékos gondnal körbevágta a ruhákat, vigyázva, hogy papírákasztóik sértetlenek maradjanak. Mikor végzett, játszani kezdett, és Bea (mert így nevezte el a babát) mindazt megtehetette, amit ő éveken keresztül nem.

Elkövetkező estéi java részét papírbabázással töltötte.

Ilyenkor különös sóvárgást érzett, de mindig meggyőzte magát, csak játék az egész, hiszen testének vágya Béláé maradt, időről időre lefeküdt nőekkel, és reggelenként továbbra is hibátlanul elegáns férfiként lépett ki lakása ajtaján, azzal az apró furcsasággal, hogy zakója zsebében egy kistükröt kezdett hordani. Ettől eltekintve munkáját ugyanúgy végezte, írta a beszédeket a normális társadalomról, péntek estéenként bólogatott a többiek fejtegetésére a libsi-bolsi fertőről, de egyre kevésbé érezte jól magát régi bőrében.

Még sokáig a papírbaba testesítette meg Beát, de május elején Pálfalvi Béla arckrémet és sminkkészletet szerzett be, vásárolt két virágmintás ruhát, és egy magassarkú szandált. Egyre gyakrabban fésült magának nőies frizurákat rövid, de dús hajából (egyszer még frufruval is kísérletezett). Ilyenkor halványra rúzsozta ajkát, pirosítót kent arccsontjára, feketére festette pilláit, és miután hol egyik, hol másik ruháját vette fel, leült a fotelba, elszívott egy cigarettát, és megivott egy gin tonikot. Ezeken az estéken már ő maga volt Bea.

Aztán egy kora nyári éjjelen beletette papírbabáját egy barna borítékba, és íróasztala fiókjába zárta.

Másnap reggel homlokba fésült hajjal, arcán finom sminkkel, virágmintás nyári ruhában, magassarkú szandálban hagyta el lakását.

Amikor belépett irodája ajtaján, Ica szája elé kapta kezét, Béla!?

Úgy negyedóra múlva Pálfalvi szobájában megjelent az épület biztonsági őre. Pálfalvi... khöm... *úr*, ha nem tévedek, makogott, felsőbb utasításra... felsőbb utasításra, ki kell innen vezetnem magát.

Pálfalvi szó nélkül követte a testes férfit.

Lifttel mentek le a földszintre, ott a biztonsági őr kitárta előtte az ajtót, ő pedig kilépett a napsütésbe.

Új szandálja még kicsit szorította a lábát, de nem bánta.

Ugyanolyan

nap, mint a többi, rutinból megy a reggel,
kiömlik a dzsúsz, morzsák az asztalon.
A hétvége egy távlat, a megtett lépések
száma, végtelen suhanó tájak.

A buszon állva a percek zuhanása
szembeötlő: felhőket szorító kéz.
Megtapogatod zsebedben a mobilt,
az a hang csak egy hír, egy a százból.

A következő sarkon leszállni készülsz.
Motoros baleset. Egy a százból.
Záródnak az ajtók, áll a forgalom.
Kitapintanád, de nincs már pulzusod.

A hatalom és az ige

Oh, mennyi erő lakozik a dalban,
a fák koronáján táncoló szélben mennyi erő honol
a papok titkában, a kínai tekercek jeleiben
a tusfekete formákban
oda hív a magány fájdalmas energiája
oda a fékevesztett hullámozásába
az égbolt és az árnyékvilágunk közé
miért fáj a szülés öröme,
ez volna a teremtés rítusa?

Nakaz az árnyak mezején

Eljön az az óra, mikor az árnyak élesednek
ez volna az ideje az újuló szerelmeknek.
Eljő az óra és az árnyékok közt kitágulnak a képek,
és még a hús is kétségbeesik, amikor sötét munkát végez.
De az üde szavak a hiúságot számúzik az égre,
és oly erővel állítják meg a pusztítást,
hogy sóvá változik a tenger.
Végre megvirrad és az elgyötört tekintet visszavonul
de te megőrzöd emlékeidet
Mint ugrálókötél kígyózik a gyermeki múlt,
bár a mérgezett nyelvek még egyre susognak
de megóvod a feledés csészéjét.

Az elvesztegetett remények utcája

A Végső utcában haltak meg
az osztrák-magyar hercegek
egy cifra palotában szólt a muzsika
és az idő a táncát a keringő dallamára járta
pár lépés az idő maga a többi kerge szédület
hercig urak, bájos hölgyek, gyengéd lelkek kavalkádja
a hősök ugye sosem vonulnak vissza
csak mint a falra felkúszó borostyán
maradnak és egy helyben topognak

Rád gondolok

Rád gondolok s ez így jó nekem
mert a lényedet felfogom
felfoglak s íme elfoglak
míg a szétfosló képben bújdokolsz
ma megszerettelek már ne is rejtekezz
benne vagy az isteni fény fotonjaiban
a gömbölyded sugárzásban
ezért fáj ha nem vagy

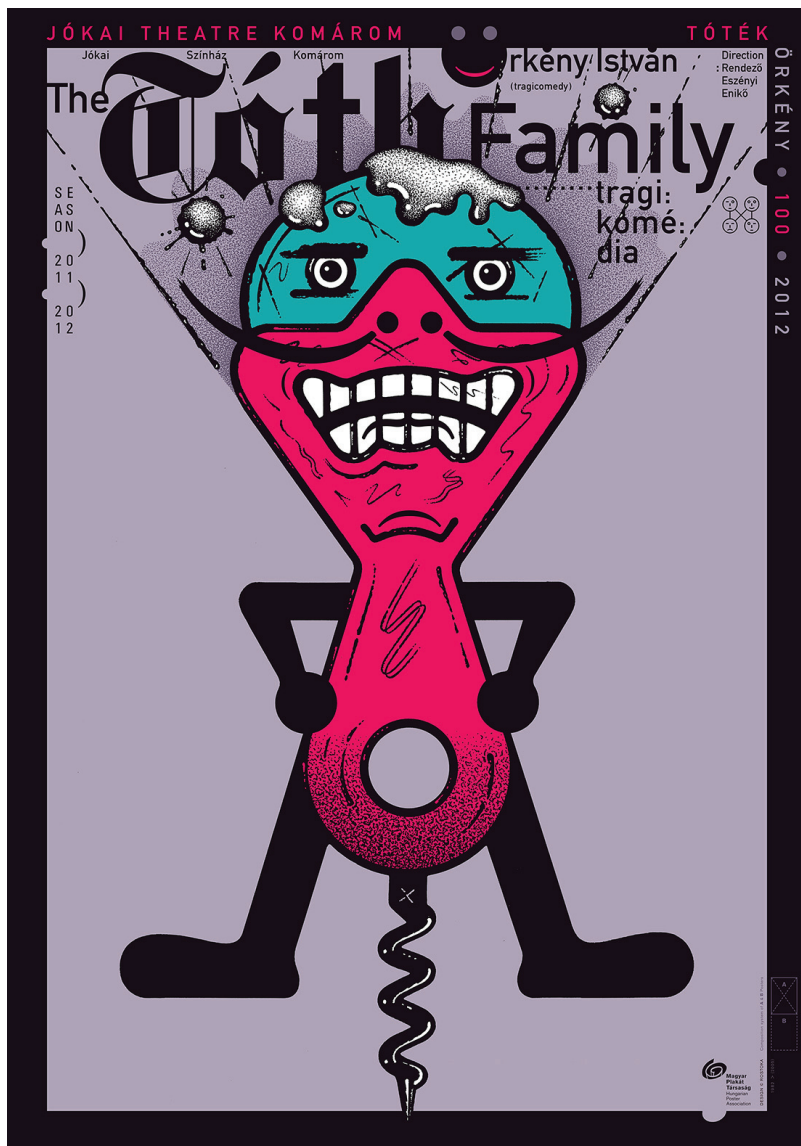
Szánalom

A szánalom hamis,
a versem vezeklés.
ott mutál a génjeimben
még a gázkamrákban kezdődött.

Még mindaz előtt,
amikor a vérebben antigének voltak
a kínzások teremtette
gyilkosságok ellen
az esztelen elnyomás
és mindenféle szörnyűségek ellen.
Ez senkit nem érdekel
ha már a halottainkat számoljuk
igen a saját halottainkat.
Lásd a halottakat
sorba vagy,
egy kupacba rendezve
midőn egy halomban elégték.
Most mindenki
távol tartaná a gonoszt.
Ezért nem sírok
a palesztin áldozatok felett,
és nem sírok
bárki más felett sem!
Mert ha sírnék
a halottaim felett,
elém állnának ők
hosszú sorban,
igen a hústalan holttesteik
amiket megevett az idő,
akár egy névsorsolásnál
vagy azon a napon
„a látogatáskor”,
most némaságukat
őrzi a muzulmán kezek
kínálni fogják
a kifakult foszlányokat
egy régi leplekből
hogy letöröljem vele a könnyeimet,
ha sírok
Ha majd még sírok

Gágyor Péter fordításai

Miriam Neiger-Fleischmann héber költő, irodalomtudós és festő. 1948-ban született Szlovákiában. Szülei magyarországi holokauszt-túlélők voltak. 1949-ben érkezett Izraelbe, Jeruzsálemben él és dolgozik. 1977 és 1981 között a jeruzsálemi Bezalel Akadémián tanult művészetet. 2015-ben PhD fokozatot szerzett a Jeruzsálemi Héber Egyetemen, disszertációját Avigdor Hameiri költészetéről írta.

Rostoka László: Örkény (plakát)

„...hentesüzleti kampókra porciózott pegazus...”

Két antológiáról harminc év változó távolát idézve

Az antológia-műfaj számosát ismerjük, de van egy – egyetlen – szempont, amely valamennyit közös nevezőre hozza: mit üzen annak tartalma, sorsa néhány év, de különösen néhány évtized múltán? A „rajban röppenők” beváltották-e a hozzájuk fűzött reményt – egymással alkotott közösségükön túl tudtak-e megfelelő erejű, akár paradigma-váltással fölerő hatást gyakorolni kortársaikra és – nem kevésbé – az utánuk érkező nemzedékekre? Tegyük föl a kérdést: korszakos jelentőségű-e ma is a Hetek, avagy a Kilencek az egykori – lassan megváltozó – irodalomreceptióban oly erősen dimenzionált jelenléte? Minden bizonnyal igen, hiszen műveik mind a mai napig tükrözik a hatalom és az alkotóművészet egymás iránti hűvös és/vagy megfontolt viszonyát; s így van ez akkor is, ha – főleg fél évszázad távolából – olykor érzékelnél veljünk mindazt, hogy ez a viszony időnként kedélyesebb volt a bevalottnál, s máskor az is megnyilvánul, hogy az emlékezet hajlamos a mából visszapillantva a „rajban röppenők” erejének önreprezentatív indíttatású túldimenzionálására.

Fontos feladat épp ezért számunkra minden visszamenőleges viszonyításnál arra törekednünk: egyszerre mérjük az antológiák adott teljesítményét az akkorhoz; az akkori idők lehetőségeihez, a közvetlen előzményekből fakadó identitás-vállaláshoz, illetve a jelenben születő értékelések esetében azt is fűszerezzük: a szóban forgó antológia hű maradt-e akkori, megjelenése-kori adekvát elképzeléseihez? S hogy egyébként voltak-e valós nemzedéki célkitűzései. Fontos feladat, mondtam, hiszen a sokféle antológiák között mindenképp ily módon kell azokra tekintenünk, amelyek egy adott nemzedék összefogását, együttes megjelenését, vállalt célkitűzéseit, s az egyedi pályáik előképeit rajzolják föl. Így a számos felvidéki magyar szépirodalmi antológiák között is azokra szokás – és kell is – fókuszálnunk, ahol kitapintható mögöttes jelentésükben a korszakhatár. Egy új hang, új nyelv- és fogalmi készlet, és a legfontosabb: megújuló és/vagy új magán- és közösségi történet. Ennek alapján vizsgáljuk most a megjelenésük idén harmincadik évfordulója apropóján azt a két (Pegazus-nemzedéki) antológiát – *Piknik a Szaharában* (próza) és *Nyugtalan indák* (vers) – melyek alkotói a *mai szlovákiai magyar* irodalom középnemzedékét alkotják – avagy *alkotnák*. Mindkét

kötet mindenképp érdekes olvasmány; akár az akkor-ról, akár a most-ról. Hogy miért?

Újabb kiindulópontként tűnődünk el azon, hogy mennyire tartalmaz evidenciákat a gyér számú visszatekintések egyike; jogos-e, s ha igen, miért az a fölvetés, hogy „...az Iródia, a Próbaút antológia generációja az utolsó olyan közösség, amely a magyarországi recepcióban megjelenő nyomot tudott hagyni, és amely valóban kvázi írói közösségként tudott fellépni.” (*Mizser Attila: Ami felet- te, ami alatta. Irodalmi Szemle, 2018/04*) Ez mindenképp súlyos kijelentés a leg- újabb kori szlovákiai magyar irodalom fejezetéről – még ha indokoltnak is tűnik.

Lapozzuk tehát ismét át – nem csupán az évforduló előtti tisztelgésként – az említett antológiákat. Bennük valójában jól kitapintható a szabadság lehetősége- inek és illúzióinak (avagy allúzióinak? mint az érthetetlen és befejezetlen álom, amit hiába próbálunk elmesélni?) megtapasztalása, mégis (újra)olvasásuk közben ott bujkál bennünk valami különös hiányérzet. Valami, amire akkoriban – meg- jelenésük idején – talán föl sem figyeltünk, de ami most, harminc év távából határozottan megfogalmazódik. Különösképp igaz ez akkor, ha a körülmények teljességét sem hagyjuk figyelmen kívül. Hiszen az *egész* mozit nézve: peregnek előttünk a kilencvenes évek csehszlovák (vessző), vagy cseh (vessző) szlovák rö- gvalóságából égbe kapaszkodó *tűrt* magyar irodalom különös pillanatai, a nagy- totálban, a hosszú svenkekben valamiféle kettős (hármás?) szabadság ígérete sej- lik; dőlnek a falak, maguk alá temetve a kommunizmust, Németország egyesül, Csehszlovákia kettészakad, megnyílik az út a szlovákiai magyarok előtt a politikai és közösségi önérdékérvényesítés irányába, a minapi iródiások kisebb-nagyobb erejű pártokat erősítenek, ki önkormányzati és/vagy parlamenti képviselő lesz, ki miniszter, a hétköznapiakat átjárja, megtölti valamiféle pezsgés; ám ha ennek nyomait keressük, kutatjuk az antológiák szövegeiben, egyre inkább érződik: *van valami furcsa és megmagyarázhatatlan* az élménykavalkádban. Mintha mindeköz- ben az alkotók kicsit másnaposan néznének a világba, csöndesen dudorászva a slágert, hogy – ülök egy rózsaszínű kádban...

Mert a textusok olvasatából úgy tűnik, az alkotók szűkebb környezetében, köz- vetlen életükben *nincs* – nem volt – *semmi* rendkívüli.

És ebben, azt gondolom, valóban *van valami furcsa és megmagyarázhatatlan*; hogy megismételjem, metaforaként, az amúgy valóban jó, remek történelmi remake címét. Én legalábbis – hogy az áthallás rövidke pillanatára elidőzzem *Reisz Gá- bor* immár filmtrilógiájánál – mindhárom filmben (nem csupán a harmadik- ban) hangsúlyosan látni és érteni vélem a magunk magyar majd magyarosch történelmének fölidézését; az annak széttartó értelmezetlenségéből, eldobottsá- gából, szétmartságának látványából fölsejlő csalódottságot és számonkérést – fe- lénk. Akik, lám nézők voltunk, s nézők is maradtunk, s most itt, a nézőtéren va-

gyunk csak kiérdemelt örökbérletes helyünkön. Pedig mennyi lehetőséget kínált föl a történelem... – e kopottságában megszokott zsöllye helyett.

A kilencvenes évek eleje sem a semmiből hullott alá, semmiképp sem volt előzmények nélküli. Volt már ilyen a felvidéki magyarság életében; veszteség, visszaterés, béketábor, ama Tavasz, lánctalpas békemenet, s hát most, hogy megismétlődjön a történelem, beköszönt – futtában – a rendszerváltások kora. A légiesített határok ígérete, a senkiföldjének, a két határ közt félúton lenni létnek talán/ha fogalmi-tartalmi kiüresedése. A fölsorolásból adódó összehasonlítás persze fals, hiszen minden korábbi történés valamilyen elvárás, valamilyen megfelelési – megfeleltetési – kényszer árnyékában érkezett, s hát gyorsan kiderült, hogy nincs ez másképp most sem, na de – ennyire érződött volna? Mert, s a helyzet lényegében ezt diktálja, voltaképp mi, olvasók mégis a szlovákiai magyar irodalom szabadságélményét várnánk, annak bármilyen – tiszta, homorú, domború, torzító, görbe, karcos, repedt, csorba, homályos – tükrébe pillantanánk vissza. Ám az egész világ tárul elénk – de nem annak tágassága, hanem annak épp oly szűkössége, intoleranciája, hazugságai.

Lehet: az iródiások tehetnek erről is. Lelakták a várakozást, kifagatták és beismerésre kényszerítették a reményt. S hát mégis valamiféle győzelem volt az övék, ha tünékeny ideig is, de a térfoglalók következő generációjának már csak az illúzió elillanása maradt. Hiszen az Iródia története egyértelmű, sőt, szinte az egyedüli olyan nemzedéki út, amely – önmaga szempontjából – nem nevezhető zsákutcásnak. Térhódítása lineáris szakasszként értékelhető a felvidéki magyar irodalomban; mert lineáris szakasszá tette önmaga történelmét s önmaga számára a történelmet. Ellenállással felérő kivonulása idején volt hatalom, mely még fellépett ellene, de ezzel az be is teljesítette sorsát – eszközei kimerültek. Igen: hatalom, elfordulás, ellenkultúra, az agresszió elbukása, új kor, új építkezés – a linearitás tökéletes; ám gyorsan kiderül, hogy a szabadság annak legnagyobb, legteljesebb ígérete idején is törékeny illúzió. Ha valamiért, akkor ennek megfogalmazásáért érdemes a Pegazus-nemzedék történetébe mélyednünk. Piknik a Szaharában? Hacsak ott nem... de már az indulásba belehalunk... Nyugtalan indák? Hiszen kapaszkodnának, de hová, mibe, s hol az ág, ki az ág? S még soha talán nem volt ennyire fájó annak fölismerése: de igen, nagyon is számít, hogy honnan jöttél, jobban, mint az – hová tartanál... Csak „figyelj az áhítat újra felbérel magát” (Csehy Zoltán: az elnapolt vérszerződés).

Igen, az iródiások innen nézve is jobban jártak – de legalábbis szerencsésebbek, mint az *Egyszemű éjszaka* ma már obsitos vándorlegényei. Pillantsunk vissza kicsit odáig is, hiszen talán az a csapat hihette utoljára, egy röpke időre, a szebb, tágas, nyitott évek eljövételét. Annyira, mint a helyüket kereső kilencvenes évek; s annyira, mint a helyüket kereső fiatalok a csapongó-csapkodó kilencvenes években. Hiszen mit láttak, amikor körülnéztek; mit s hogyan láttatnak ma, amikor

– harminc év elmúltával – követjük tekintetük irányát? A pillantások fájdalma, mondhatni, *Vajda János*éhoz mérhető: „Tekintetünkben hajh! nem az elvesztett, / Az el nem nyert éden fájdalma van.” Talán profán hasonlat ez itt, no de hát a Petőfi-emlékévben (ha máskor nem is) talán szabad arra utalni, hogy a szabadság s szerelem *együtt tesz teljessé* mindent.

Nos, idézzük föl az antológiák szerzőit, ha csak villanásra is. Előbb a nemzedék költőit. S mert kezünkre játszik az idő múlása, a pályáiv tartalmát is mérlegelhetjük – összevetve hatásukat a szlovákiai magyar irodalom jelenlegi arculatára. Hogyan s mennyire tudtak élni ama felszabadító erejű lehetőségekkel, melyeket *Tóth László* így összegzett: „Az 1989-es fordulat következtében jó néhány ponton lényegesen megváltozott a (cseh)szlovákiai magyar irodalom szervezeti és intézményi szerkezete, de öndefiníciójában, továbbá a magyar és a világirodalom egyeteméhez való viszonyának az újrafogalmazásában is jelentős módosulásokra került sor. ... a szóban forgó változások – néhány kétségtelenül negatív jelenség mellett – többnyire kedvező feltételeket és légkört teremtettek az addig kellőképpen nem artikulálódható alkotói energiák térnyeréséhez és az új pályakezdő rajok jelentkezéséhez. Mást nem említve, e helyen csupán a (cseh)szlovákiai magyar lap- és könyvkiadói struktúra gazdagodására, rétegződésére utalnék...” (*Tóth László: Próba felvétel. Új Forrás, 1995. 6. sz.*)

A *Nyugtalan indák* első szerzője *Bolemant László* – s a véletlen adta helyzet érdekes eredményt hoz: lírája amolyan mottóként simul a kötet versei elé, épp csak átsuhan bennünk az érzete annak, hogy „visszabilen börtönébe a jelen” (Levél Prágába). Majd egy maradandó erősségű József Attila-parafrazissal enged tovább bennünket: „az erkölcs beléd fojtja / a halált és a jelenbe löki / hűvös, kék vasát” (Nélkül). Őt követi egy már itt kiforrott, kész költő, *Csehy Zoltán*, hangvétele szinte lubickol a kimondhatóság szabadságában, bár be-becsúszik néhány kortársi „örökzöld”; az „álmosan fordul másik oldalára a század” például Temesi Ferenc klasszikusát idézi, ám „hajaz” Szőcs Géza talán később kelt hasonló metaforájára; íme, egy tipikus példa a toposzá válás útjára – de ki tudná ezt jelenleg a klasszika-filológia mesterénél, Csehy Zoltánnál jobban? Ezért, hogy a motívum allúzióként való fölbukkanását erényként is fölfoghatjuk. Ami biztos: Csehy – ahogyan ez később bizonyossá vált – tudatosan nyúl a magyar s az egyetemes világgöltészet toposzaihoz, s alakít azokon, hogy nagyobb – egyetemesebb - súlyt kapjanak a pillanatnyinak hitt időtorzók. Mint ebben: „hallgat a forradalom / lábaid előtt / szíromnyi hontalanságunk / vérzik” (hallgat a „forradalom”). Őt követi – olvasatunkban - *Fehér Sándor*, aki a tudományos pályán találta meg hivatását; ezt tiszteletben tartva is azt kell mondanunk: most is élményszámba, napi aktualitás rávételére adnak okot metaforái, az abszurdtól a balladás hangvételig terjedő munkái. Versei erős ívet adnak – egyike azoknak, akik miatt érdemes rálapoznunk e harmincéves antológiára.

Gyetvai Zoltán sok hangon játszik, a sajátja talán épp emiatt fátyolosnak tűnik, de visszaadják a kor hangulatát. „hideg hold néz Európára révetegen” (európai éjszaka) írja például, s akár későbbi mondandónk egyik kulcsmondataként érdemes ezt följegyeznünk. De hasonlóan erős metaforaként emelhetjük ki *Lukács Zsolt* az adott vershelyzetben csupán játékos indításként olvasható oximoronját: „arra ébredtem hogy halott vagyok” (Ébredés). *Mészáros Ottót* – azt gondolom s talán tévedek – a beat hangvétele ihlette akkoriban, „a semmi foszlánya volt a jelen” (Jelenés), írja a műfaj hosszúverseinek gondolatritmusában s ezt érezzük *Motesiczky Gábor* verseinek olvasása közben is, bár kihallik időnként a blues kormos szomorúsága – „nem új a világ csak annak álmodom” (Enyém-blues, kissé...).

Z. Németh Istvánnál válik egyértelművé (mint korábban Csehynél, s majd, hogy előre „szaladjak”, Szászi Zoltánnál) az, hogy eme antológia lapjain életmű születik. *Hagyományt és identitást követő, tovább építő életmű*. Versei maradandó poézisre mutatnak; soraiban Forbáth Imre hangvételére vélünk rá, de ez annyit jelent: távolról s mélyről faggatja már itt elődeit, „s halotti szürke közönyt fúj arcunkba a szél, / miénk a kora hajnali tisztaság” (Hajnali lány). *Patus Jánosig, A. Szabó Lászlóig, Szarka Tamásig* érve dalokat hallunk, többnyire dallammal együtt, majd *Szászi Zoltán* ismét a líra örvényeibe ránt bennünket; a beat hangján, Corso bombája robban ránk: „úgy tűnik / őstudmitkezzenedielakurvanagszabadsággal” (...Zevrópa szélén). A verseket *Szűcs Enikő* és *Zalaba Zsuzsa* zárja az antológiában – két karakteres út körvonalai rajzolódnak ki, *performer* irányba. Járhatóbb. Hiszen „a realitás díszletként lóg a tájra” (Téli impresszió, Szűcs); s mert „nem az erdővel / a fákkal történik valami” (Ars poetica, Zalaba).

Az általam kiragadott részletek segítségével talán megfogalmazódik a fontosabb említett *van valami furcsa* tónusa. Összegzése előtt emeljünk ide egy újabb Mizser-idézetet a már említett írásból: „A rendszerváltás utáni első generációnál az antologiaszerkesztés mint kritikai eljárás már nem érvényesül. Sem értékorientációjában, sem az érdekképviselet szempontjából nincs jelentősége és súlya a regionális irodalmi kiadványokban való megjelenésnek. Az író táborok már kevésbé jelentenek nemzedéki összetartó erőt. Sokkal inkább önálló teljesítmények jelennek meg pályaképként. Ennek hátterében az áll, hogy az elmúlt évtizedben a nemzedékiség, illetve a pályakezdők teljesítményére való reflektálás helyett a »szlovákiai magyar« irodalmi közösség egészének bemutatása vált hangsúlyossá.” Mit is jelent ez, egészen pontosan, általában s konkrétan – a Pegazus-nemzedékre vetítve – az adott időszakban? Úgy tűnik, a sorsközösség, a megmaradás igénye helyett a nemzedéki *széttartó erő koherenciája* érvényesült – gyakorlati és átvitt értelemben egyaránt. Megnőtt a tér, egyfajta határtalan horizont rémlett föl célként – az alkotók „Olyan közegben érzik magukat otthonosan, amely regionálisan nincs kódolva, ugyanakkor generációs és határon átívelő kapcsolatrendszert ad.” (Mizser Attila, u.o.) A térségi kötelékek kezdenek szétszakadozni, s

jól kitapintható már ekkor az a megközelítés, amit később emelnénk ki, de talán érezhető az eddigiekből is.

Másik évfordulós antológiánk – *Piknik a Szaharában* – a nemzedék prózatermesésének javát vonultatja föl. Itt a föntiekhez hasonló szétszalazástól eltekinthetünk, hiszen szépprózai stílusokat ugyan lehet érzékeltetni sűrű atmoszférát, egyéni megoldásokat fölillantó mondatokkal – de nem szerencsés. (Említsük meg azonban a mélyebb értékelésekre nyitott érdeklődő olvasóknak *Kocur László* tanulmányait a kötet szerzőiről.) Akkora terjedelmi tér, öt részletesen idézni, számunkra itt nem adatik, legföljebb, ha életmű-összegzésekről lenne szó, de hát a szerzők esetében még ma is „legföljebb ha” életműszakaszokról beszélhetünk. S azon belül: erős írói hiatusokról, ritka megszólalásokról, kisebb-nagyobb ideig tartó pályaelhagyásról és/vagy új térfoglalásról; hiszen a nyolc – de inkább hét – író közül négyen az antológia megjelenésének idején (vagy egy-két évvel azt követően) világjáró vagy tartósabb időre szóló külhoni magyarnak szegődtek. Németország, Ausztrália, London, s a tengerek végtelenje hívta őket; s ha írtak is később, élményanyagot már ez a sorsszakasz szolgáltatott számukra. Hét, írtam, hiszen a nyolcadik, *Pálovics László* – a címadó novella szerzője – ekkor már négy éve a halált választotta. De szerepeltetése semmiképp sem csupán gesztusértékű; szövegei az antológia erősebb mezőnyébe tartoznak, s a nemzedék pályáivének meghatározó vonása az ő sorsa is. Maradva az antológiánál: szerzőik mindmáig elmaradtak attól az esetleges várakozástól, hogy kilép közülük a szlovákiai magyar irodalom *Grendel*hez vagy *Talamon*hoz hasonló reprezentánsa; külső és belső útjaik is mintha Tóth László aforisztikus megközelítését teljesítenék be: „Úgy tűnik, a szlovákiai magyar írók az ő nemzedékükkel – a mai húsz-egynéhány évesek nemzedékével – elkezdik/megtanulják – elkezdhetik/megtanulhatják – a valóságban is belakni a világot.” (i. m.)

E mondat – szövegközi mottó... – után lassan el is kezdhettük évfordulós összegzésünk bekezdéseit. Kezdve ott, hogy nagyon pontosnak és rendkívül relevánsnak kell értékelnünk *Görözdi Judit* meghatározó mondatait: „A nemzetiségi (sors)regény műfajmintája az ezredforduló utáni szlovákiai magyar prózában a szépirodalmi megszólalásmódok számára kiüresedett, ami nemcsak a perspektívák általános – posztmodern hozta – elbizonytalanodásával és a történelmi elbeszélést szélesen érintő szemléletváltással függ össze, hanem sokkal inkább azzal, hogy a kisebbségi történelem sérelmi megközelítésével szemben inspiratívabb, a kortársi gondolkodás kérdéseit is reflektáló, művészi szempontból is izgalmasan sokszínű megközelítések jelentek meg.” (Kisebbségi múlt a jelenben – a szlovákiai magyar prózairodalom tükrében az ezredforduló után, REGIO 31. évf. [2023] 2. szám 37–55.) Összegzésünk ezen idézettel immár a jelenhez csatlakozik; a nemzedék perspektívái mintha igazolták volna (különösen a prózai termés tekinte-

tében) számukra a *van valami furcsa és megmagyarázhatatlan* előérzetét. Számukra – is.

A történet, annak tanulsága, persze nem ilyen egyszerű. Évtizedeken, sőt immár évszázadon átívelő örök kérdése ez a felvidéki magyar irodalomnak: élhet-e nyelvében az a szűkebb nemzeti közösség, melynek írói, művészei a világéthoz teljességéhez mérik magukat s a mindenségből merítik élményeiket? Ez tárgyi-lagos kérdés, kéretik úgy is olvasni; nem szem elől tévesztve azt, hogy ez – mint főntebb írtam – hosszú-hosszú, helyenként parázsló vitákkal tarkított, szellemi hidegháborúba torkollott történet. A részletekben nem elveszve foglaljuk össze egy idézet segítségével, miről is van szó? „A kisebbségi helyzet a gyakorlatban determinálta a művészetek és a tudomány jellegét és célját – ennek utóbb gazdag elméleti irodalma született –, társadalmi feladatokkal ruházta föl őket. A közvélemény megnyilatkozó része számonkérte a kultúrán a »kisebbségi sors« értelmezését, sajátosságainak vizsgálatát, tapasztalatainak dokumentálását. A töredéktársadalom által támasztott legfontosabb igény az volt, hogy a művészet segítsen túlélni, őrizze a nemzeti identitást, a nyelvet, a fenyegetett értékeket. Elsősorban olyan értékekről volt szó természetesen, amelyekben a mögöttük álló nemzet rész félreismerhetetlen vonásai is tükröződnek” – írja *Filep Tamás Gusztáv* (A kisebbségi magyar kultúra, művészet, művelődés, tudományosság intézményei és teljesítményei; /Kisebbségi magyar közösségek a 20. században, 124–132 o., Gondolat Kiadó, MTA, 2008/), s ez a bekezdésrész nagyon pontosan érzékelteti mind a kezdeteket (a békeszerződést követő időszak lehetőségeit), mind az azóta eltelt évszázadnál hosszabb időt. Mert noha a politikai adottságok folyton-folyvást felülírták a kisebbségi lét önálló kulturális fórumainak lehetőségeit, életképességeit, a sarokpont, az olykor heves vitákba és szakításokba torkolló ütközőzőna mégis abból fakadt: a modernitás megfelelően szolgálja-e a nemzeti identitás megőrzését, s a hagyományok feloldásának kísérletei erősítik-e az anyanyelvi kultúra folytatólágosságát – avagy a kisebbségi magyar irodalom képviselője (és annak olvasói) perifériára szorulnak-e? Ez olyan kérdés, amellyel szembe kell nézni, elengedhetetlen része ama mérlegelési folyamatnak, mely alkotót és közösséget együtt vizsgálja – akkor is, ha ezt amúgy mindkettő önálló szempontok szerint súlyozza. Még mindig a korai kezdeteknél maradva, a korszak egyik legfontosabb csehszlovákiai magyar szerkesztője, *Szvatkó Pál* a csehszlovákiai magyar irodalom vonatkozásában az emigránsok és dilettánsok harcaként minősítette az első korszakot; s ez a megközelítés bizony a mai napig föl-fölbukkanó „fekvőrendőrként” egyszerűsíti le a világnézeti, alkotói, fölfogásbéli, s még számos okból föllobbanó vitákat. S hogy ez mennyire érinti (az elmondottakon túl) az évfordulós antológiákról szóló írásunk bekezdéseit? Erősen, több szempontból is. Lássunk mindenekeelőtt egy idevágó passzust Kocur Lászlótól: „Ez a szöveg” – írja *Czakó Józsefről* szóló tanulmányában – „sem a mítosz miatt lett jó,

hanem épp azért, mivel mintegy demitologizációs aktusként megpróbált felül-emelkedni a kisebbség-mítoszon, azt hangsúlyozva, hogy ő fiatal, és alapjaiban ugyanazok a problémái, mint egy norvég, görög, lengyel vagy német fiatalnak, s ez a fiatalságdiskurzus ki tudta őt emelni a kisebbség-diskurzusból, az elszigeteltségből. Nem attól jó, hogy piros-fehér-zöld tintával íródott, hanem mert egy sajátos léthelyzetet próbált értelmezni, és ez jól sikerült neki. A jó pedig egyetemes.” (Czakó POSZTulása, Kalligram, 1999, VIII. évf., 1999. október). De az érzékeltetett és érzékelhető törekvést nem csupán ez az idézet tudatosítja bennünk. A vita régi, mondtam, de akár nevezhetjük a hagyomány és identitás folyamatos próbatételének; egy szinte állandósult, vagy inkább befejezettnek tűnő elszakadási kísérletnek. „Az alapkérdésekre a jó száz év történetében – a pillanatnyi történelmi-politikai és társadalmi tapasztalattól nem függetlenül – a legkülönbözőbb irodalmi megoldások születtek. Ezek a magyarság és (Közép-)Európa közötti értékközvetítés messianisztikus tudatától a kisebbségi meghurcoltatások dokumentálásának kötelességéig terjedő nézőpontokat láttatnak, beleértve az esztétikai irányzatok szerinti (modernista, avantgárd stb.) vagy ideológiai elköteleződések pozícióit is, amelyek szemléletükben nem tartják elsődlegesnek a nemzetiségi horizontot” – írja ugyanott Görözdi Judit, mielőtt levonja az ezredforduló után – nagyon konkrét jelenből fakadó tanulságokra – születő reflexióit. Ennek lényegét nem vitatva, inkább megerősítve mondjuk ki: az évfordulós antológiák mintha valóban megsejtették volna azt, hogy *van valami furcsa és megmagyarázhatatlan* a körülöttük zajló történelem mélységeiben. A jövő: nyugtalan piknik a Szaharában. S már készül a menü: „*hentesüzleti kampókra porciózott pegazus*” (Csehy: /Lungarno Torrigiani/) várja a pácolást.

De nem érintem, csupán megemlítem: ezt a nemzedéket sem kerülték el a körforgásként visszatérő konfrontatív kihívások. Világnézeti, művészet-fölfogásbéli, etikai és esztétikai megfontolások mentén meghozott és jónak gondolt döntések konfrontatív következményei. Mondanám, hogy szerencsére kevésbé viselték azok meg őket, mint a közösség képviselőjére létrejött politikai szervezeteket; meg sem említeném ennek közvetett hatását, de érdekes akusztikát kap e sorok írásakor az onnan érkező mondat: fel kell hagyni az etnikai alapú politikálással. Azt nem mondom, hogy nincs benne ráció, közösségi értelemben biztosan értelmezhető kijelentés, de áthallásokat szült e sorok írásakor bennem: fel kell-e, fel lehet-e hagyni az anyanyelvi hagyomány és identitás közvetlen ápolásával – alkotói következmények nélkül? Ide kívánczik *Szokolczay Lajos* egy negyedszázada papírra vetett írásának részlete: „Lehet-e valahonnan elmenni és visszatérni ugyanoda, ha ebben az időleges elszakadásban csupán a lakhely változtatása érzékelhető, s a cipelt gyönyörűséges teher, az anyanyelv – bárhol is járjon-keljen e nehéz szerszámot forgató író – röghöz köti a nemzet történelmével és kultúrájával beoltott énekest? A ... megszaggatott térkép lövészárkai még ma is tele van-

nak gyűlölettel... de elképzelhetetlen olyan sötétség, amelyet a szellem lámpásai ne történe át. Az a dolguk. Vígaszt nyújtani mindazon nyelvkárosultaknak, akik számára a táj (és irodalma) nem csupán szépség, hanem küzdelmes terep is.”

Fel lehet-e hagyni tehát az anyanyelvi hagyomány és identitás közvetlen ápolásával – alkotói következmények nélkül? Meglehet, hogy igen; s meglehet, igaznak mondható Tóth László egyfajta jóvendölése: „...hagyományos (korábbi) értelemben vett szlovákiai magyar irodalomról a jelenre vonatkoztatva nem, vagy csupán egyre szűkülő értelemben, s csak az egymást követő új nemzedékek számára mind kevésbé értelmezhető és mobilizálható múltra vonatkoztatva beszélhetünk.” (Tóth László: *Hagyomány és identitás*, 523. o., Magyar Napló, 2022)

Ismétlem, igaznak tűnő s árnyalhatatlan summázat ez, különösen egy olyan irodalomtudóstól, aki – szépirodalmi tevékenysége mellett – alaposan beásta magát a (cseh)szlovákiai magyar irodalom Trianon utáni – s persze annak előzményeit is vizsgáló – történetébe, a nemzettudat ki- és átalakulásának fölmérésébe. Következtetéséhez a két évfordulós antológia súlyának, irányának átgondolásával magunk is hozzájárulhatunk; kiegészítve a képet magunk gondolatával: a Tóth László által bemutatott jelenidejűségi állapot már *akkor és ott, e két antológia lapjain* elkezdődött. Ahogyan – ez se maradjon említetlenül – az új profilt kereső kiadók és műhelyek sem igen gondoltak bele ama kérdésbe, amit évtizeddel később Tóth László így summáz az imént citált tanulmánykötetben: „...miért kellene elvonnunk a bizonyosan identitásképző és -erősítő szlovákiai (erdélyi, délvidéki, kárpátaljai) magyar irodalmat és irodalmi lapokat azoktól, akik mindent még igénylik, akik továbbra is fogékonyak erre a kettős identitásra, és miért ne biztosítsuk nekik ezzel is a választás lehetőségét...” (Hagyomány is identitás, 38. o.) Nos, ama két antológiában e választás kérdése nem hagy kétséget maga után. Ígéretes írói pályák mellett (mint minden hasonló antológiában) akadnak mindeddig torzóban maradt kezdetek azokban, de összességében kimondhatjuk: valóban az Iródia volt „az utolsó olyan közösség, amely a magyarországi recepcióban megjelenő nyomot tudott hagyni, és amely valóban kvázi írói közösségként tudott fellépni”.

A Pegazus-nemzedék más utat választott (egy-egy, de meglehet, csak *egy és egy* jelentős kivétellel). Akkor biztosan jó ötletnek tűnt. Vagy legalábbis: így kért járhatóbb – egyéniségére szabottságában hatalmas kockázatával is kockázatmentesebb – utat (ön)magának „az egyre gazdagodó, sokrétűbbé és többközpontúbbá váló magyar kultúrában” (részlet a *Nyugtalan indák* fülszövegéből) a felvidéki magyar irodalom kilencvenes éveiben indult nemzedéke.

„Dereng a horizont alattunk”

Panorámakép madártávlatból Mezey Katalin életútjáról és életművéről

Az igazán hiteles irodalom egyszerre fürkészi létünk metafizikai értelmét, az ember társadalmi szerepét, s nemzeti hovatartozásunk hic et nuncjait. Egy ütemben barangolja be a lélek belső tájait, e világi létünk reánk szabott életterét és közben igyekszik meghatározni az Isten képmására teremtett ember misszióját, küldetését is. Magyarán a földi élet minden lehetséges dimenziójában fölteszi a végső kérdést: mi végre vagyunk mi ezen a világon és mi, magyar alkotók a Kárpát-medencében, az anyaország határain innen és túlön.

Mezey Katalin életútja és életműve híven példázza azt, hogy az íróemberre kirótt sokrétű penzumok elérnek az elhivatott, valódi talentummal megáldott ember személyiségének határtalan mezsgyéi között. Nem könnyű feladat egy ennyire tágas panorámát felölelő életműről madártávlatú *születésnap* portrét készíteni, hiszen Mezey Katalin a költő, a prózaíró, az irodalomtörténész, szerkesztő markánsan letette voksát szinte minden irodalmi műfajban.

Mégis, sok töprengés után azért választottam felcímként a *Dereng a horizont alattunk* verssort, mert egyszerre fejezi ki a nemzet sorsáért aggódó gondolkodó félelmét és a balsors, a sátán ellenerőivel mindig is, csak azért is dacoló magyar ember bizakodását. Az *Imádság* című vers, melyből az idézet származik, megidézi közelmúltunk három emblematisz dátumát. „*Ötvenhatban megperzselődtünk*”, a költő a fellobbanó tűz, a forradalmi láng hevétől megsérült, ám a méltóságát megőrző, az égési sebet stigmaként hordozó magyarság vízióját tárja elénk. Az első sor tragikusan komor ellenpontja a „*hatvannyolcban bekormozódtunk*” kép, mely emlékezetünkbe idézi a szégyenteljes esztendőt, amikor többek között magyar katonák segédletével fojtotta vérbe a vörös hadsereg a prágai tavasz néven ismert cseh fölkelést. Ám a csorbát mégis kiköszörültük a sokak, főként a gyáván kimaradva lapítók által utólag lefitymált szelíd, bársonyos, békés forradalmunkkal: „*nyolcvannyolcban lángra gyulladtunk*”. S ezt a három sort zárja le a MAGYAR virradatban reménykedő mondat: „*dereng a horizont alattunk*”. Ez a sor a kifinomult metafora visszafogottan határozott erejével készíti elő a kétszer négyesoros strófából álló költemény zárófohászát, amely kifejezi azt a remé-

nyünket, hogy a magyarság kitart ama a valódi, szabadság és békepártiság mellett, amelyet 1900 óta, többszöri visszarendeződések után is bár, de jelenleg is, bő évtizede képvisel: „*Adja Isten, hogy őrtűzképpen / lobogjunk a keleti égen. / Fényünk kitarson virradatig, míg a szabadság megadatik*”.

Nem véletlen, hogy a költőként is, íróként is kiemelkedő életművet teremtő Mezey Katalin köszöntő esszéjében versidézetet választottam felcímnélcázott mottóként. Közös barátunk, áldott emlékezetű *Jókai Anna*, kinek teljes életművét a Mezey Katalin által létrehozott kiadó, a Széphalom Könyvműhely gondozza és rendezi sajtó alá, többször is kifejtette, hogy az íróember személyiségéről és legbensőbb titkairól akkor is a versei árulnak el a legtöbbet, ha az illető első sorban próza-drámaíró, esszéista vagy műfordító. Fokozottan érvényes ez a sarkalatos igazság Mezey Katalinra, kiről elsőként az jut eszünkbe, hogy vérbeli költő, magyarán sokoldalú életművének a versteremtés a zászlóshajója akkor is, ha a prózája is egyetemes rangú. S a címként választott verssor azt is kimondja, hogy a Kelet-Közép-Európában élő költőnek (írónak stb.), egy váteszi nemzet sarjának azt rendelte el a Teremtő, hogy fárosz legyen és soha ne forduljon el az össznemzeti sorskérdésektől.

I. MEZEY KATALIN ÉLETRAJZA DIÓHÉJBAN

I. A budai falutól a pesti Széphalom Könyvműhelyig

E sorok írója vallja, hogy az életmű fürkészőjének az írott opusok primátusának elismerése mellett igenis kötelessége rákérdezni az írói életút különböző stációira is. Hiszen még saját magunkról sem tudjuk egyértelműen megállapítani, hogy az e világi átutazó létünkben melyek a meghatározó és az elhanyagolható motívumok. Mezey Katalin mások mellett Kossuth- (2015), József Attila-díjas (1993), a Magyar Köztársasági Érdemrend tisztikeresztjével (1994), a Magyar Érdemrend középkeresztjével (2013) kitüntetett költő, író, drámaíró, irodalomtörténész, újságíró, szerkesztő, műfordító Budapesten született 1943. május 30-án, a budai Pasarétnék olyan szegletében, amely akkor még nem a szocializmusban is megőrzött nagypolgári jólét szimbóluma volt, hanem gyakorlatilag önálló falusi létformát őrző, önállósult kis településnek számított. Ahogy a költő maga is vallja, szülei, Somogyi Katalin és Mezei Ferenc elsősorban kecsketenyésztéssel foglalkoztak, a környéken kecskéseknek is hívták őket. Mezey Katalin ezt az otthonos tájat számos írásában megőrökíti (*A kidöntött kerítés, Lyukak az osztálykönyvben*). A tágasabb értelemben vett család belakta a Kárpát-medence tartományait, az anyai nagyszülői ág a felvidéki Mátyusföldről, Nádszegről származik, az apai

Budapestről, a nagyszülők a fővárosban találkoztak. A szülők a Rákosi-terrorál- lam tipikus kifejezését alkalmazva vegyes származású, földművelésből és állat- tenyésztésből élő első generációs értelmiségiek, így az író már gyerekként megtapasztalta, milyen a kommunizmus üldözöttjének lenni. Az édesapa jó hu- morú ember, szívesben többszörös északi összetett bajnok. A szülők támogatták a gyermekeik továbbtanulását, ám jobban szerették volna, ha Katalin is fivére, *Mezey Ferenc*, a világhírű neutronfizikus életpályájához hasonlóan a reál diszciplínákban merül el. Katalin szerette szüleit, de választásaiban mindig is öntörvényű maradt. Így felsőfokú tanulmányait az ELTE BTK magyar népművelés szakán végezte el 1961–67-ig, ám olyannyira nem szerette a „pesti” egyetem légkörét, hogy rövid, féléves zürichi filológiai vendéghallgatószkodás után 1964–66-ig Tatabányán tanít- tott általános iskolában, s levelező tagozaton szerzett diplomát. Ez az élménykör csapódott le a *Zöld vadon* (Szépirodalmi, 1979) című szépprózai kötetében. Mégis életre szóló élménnyel ajándékozta meg őt az ELTE kollégiuma. Őt idézve „*ott, azon a nem túl jó hangulatú egyetemen*” ismerkedett meg férjével, *Oláh Jánossal*, a jeles költővel, az egyszerre formailag műfajmegújító, üzenetében konzervatív prózáíróval, a *Magyar Napló* című folyóirat 1994-es megújítójával, az *Elérhetet- len föld* című jeles antológia emblémaversének megalkotójával, életének mind a mai napig gyászolt osztályos társával, három művészre cseperedett gyermek, *Lackfi János* költő, *Oláh Katalin* és *Oláh Mátyás* képzőművészek édesapjával. S az egyetemi éveknek köszönhető a *Kilencek* költőcsoport (tagjai: *Mezey Katalin*, *Győri László* /társasági becenevén *Győrizsiga*/, *Konczek* /eredeti nevén *Konc*/ *József*, *Ko- vács István*, *Kiss Benedek*, *Péntek* /eredeti nevén *Molnár*/ *Imre*, *Rózsa Endre*, *Utassy József*) létrejötte is, amely az népi-nemzeti irodalom hetvenes évekbeli reneszán- szát hozta a magyar irodalomba.

A *Kilencek* és a *Mezey Katalin* – *Oláh János* költő házaspár sorsát meghatá- rozta két sorsdöntő esemény. Az egyik a társaság *Elérhetetlen föld* című 1969- es, híres antológiájának megjelenése. E költőcsoport tagjai a népi-nemzeti irodalomteremtés új útjára tértek a *Juhász Ferenc* – *Nagy László* által reprezentált mítoszteremtő népiséghez képest is. A *Kilencek* a legkitaszítottabb, legelesettebb társadalmi rétegek, a parasztság, a munkásság, a deklasszáldott értelmiség legégetőbb aktuális gondjait tárták föl költői erudícióval és szociográfiai hitelességgel úgy, hogy elődjeikkel ellentétben immár nemcsak a létező, hanem az eszmei szocializmust is elutasítják. Emiatt az antológia igen hosszú huzavona után jelenhetett meg, kellett hozzá *Juhász Ferenc*, *Nagy László* kiállása, *Angyal Já- nos* szerkesztő szívós küzdelme, míg *Nagy László* előszavával 1969-ben végre nap- világot látott. S miközben a hatalom a rendszerváltozásig igyekezett a *Kilencek*et mindvégig perifériára szorítani, mi, 1972-ben végzett kossuthos (KLTE) debrece- ni egyetemisták is főlemelő élményeként raktároztuk el például az *Utassy* – *Kiss Benedek* költőpáros látogatását, s a sajnós, korán elhunyt költő, író, kritikus, új-

ságíró barátom, Magyar Nemzet-beli kollégám, a szintén Debrecenben végzett *Csontos János* is élete fontos, meghatározó eseményének tartja a megismerkedést a Kilencekkel, mely lehetővé tette számára *Görömbei András*, a legendás irodalomtörténész professzor (sajnos már ő sincs közöttünk) témavezetésével azt, hogy a Kilencekből készíthette el a szakdolgozatát úgy, hogy a munka középpontjában az alkotókkal készített kilenc mélyinterjú állt. A Széphalom Könyvműhely jóvoltából 2019-ben immár negyedik reprint kiadásban láthatott napvilágot az érdekes kötet. A Kilencek tagjai közül hárman, *Oláh János*, *Rózsa Endre*, *Utassy József* már nincsenek az élők sorában. Világirodalmi szinten is szinte egyedülálló jellegzetesség, hogy egy eszmei szempontból is aktívan, ténylegesen összetartozó baráti művészársaság a kötődést 1969 óta mindmáig megőrizte, s az még inkább figyelemre méltó, hogy mindnyájan a magyar irodalom meghatározó személyiségei közé tartoznak.

2. A kísérlet és a remetei kéziratok

Mezey Katalin és Oláh János számára a másik sordöntő esemény volt a *Kísérlet* című folyóirat, periodika 1970–1972-ig tartó, végül teljes tiltással és rendőri elkobzással végződő kálváriája. A 2023-as könyvhéten jelent meg a KÍSÉRLET, 1970 – Egy nemzedék betiltott névjegye, Szerkesztette Mezey Katalin, Oláh János, Rózsa Endre, Varga László és Pataki Viktor, a PIM Oláh János ösztöndíjasa, Széphalom Könyvműhely, 2023. Ebből a kötetből megtudhatjuk, hogy volt egyszer három legendává légiessült folyóirat, periodikaszám, amely az Elérhetetlen föld Canoszájához hasonló kínokkal teli, két és fél éves, 1970–72-ig tartó golgotajárás után nem jelenhetett meg, csak ötvenhárom év múltán, itt és most, a 2023-as ünnepi könyvhéten, a KÍSÉRLET című kötetben, Mezey Katalin bevezető esszé tanulmányának kíséretében, a költő kiadásában, alkotó szerkesztésében. Kétszeresen is találóvá vált a cím, egyrészt, mert a könyvbe foglalt három egység fiatalosan kísérletező, ezerarcú formavilág jegyében fogant, másrészt, mert végül tiltás, azaz megghiúsult megjelentetési kísérlet jutott osztályrészéül. A Kísérlet balladája szervesen összetartozik a Kilencek sorsdrámájával, hiszen mind az *Elérhetetlen föld*, mind a KÍSÉRLET cím a kiváló költő-író, Oláh János alkotói erudícióját dicséri. Ráadásul az ötszemélyes szerkesztőségből hárman, Mezey Katalin, Oláh János, Rózsa Endre a Kilencek markáns képviselői, kiegészülve *Varga László* irodalomtörténésszel, s egy nagyszerű emberrel, *Molnár Mátyással*, a vajai Vay Ádám Múzeum igazgatójával, kinek karrierje ráment a letiltott antológiásorozatra, ahogy társainak is 1990-ig mellőztetés jutott osztályrészéül. A fedelmi reneszánsz kastélymúzeum 1965-től kezdve ingyenes alkotóházként is működött, az íróknak elvben az ott (vagy, ahogy Mezey Katalin az érzékletes visszaemlékezésében

bevallja, nem ott) keletkezett kéziratokkal, a képzőművészeknek helyi kiállításokkal kellett csupán viszonzniuk a vendéglátást. S kézenfekvő volt Molnár Mátyás ötlete, hogy ne csupán a Vajai Alkotóotthon Baráti Körének értesítőjében, hanem az alkotóház hűséges költő vendégeinek közreműködésével, precízen szerkesztett tematikus folyóirat-sorozatban lássanak napvilágot az összegyűlt munkák. S mintegy a hatalom nyilvánvaló ellenérzéseit valamelyest enyhítendő, eleve három periódikára való irodalmi és képzőművészeti anyagot gyűjtöttek össze. Ám a kádári hatalom helyi és országos képviselői a szerkesztők két esztendő sziszifuszi küzdelmei után betiltották, s egy lelakatolt, lepecsételt szekrénybe zárták a három elkészült szám példányait. A kéziratok sokáig nem kerültek elő 1990 után sem. „Az a szekrény, mely ifjúkorunk meghatározó kísérletét fogja magában, úgy pihen valahol az elmúlt száz esztendő sötét, ismeretlen tengermélyén, mint egy örökre elsüllyesztett hajó. Nem maradt más belőle, csak a priuszunk. De az megmaradt” – írta Mezey Katalin 1990-ben, a *Remetei Kéziratok* 3. számában közölt *Egy kísérlet dokumentumai, 1970–72* című összeállítás utószavában. Nem eleveníthetjük föl a dráma minden epizódját, melyhez tartozik egy 1989-es nevetséges összegű kártérítés, amit Oláh Jánosék a *Remetei Kéziratok* című szamizdat kiadására fordítottak. S rejtélyes módon, az isteni gondviselés először a KÍSÉRLET második számát juttatta Mezey Katalin kezébe, majd végül Molnár Mátyás fia, Molnár Sándor kutakodásának jóvoltából mindhárom periodika kézírata előkerült a Vay Ádám Múzeum irattárának legmélyéből. Mindezeknek együtt köszönhetjük, hogy az NKA és a Petőfi Kulturális Ügynökség támogatásával napvilágra került ez az izgalmas kötet, melyből részletesen kikristályosodik a KÍSÉRLET ballada minden részlete. Mezey Katalin rezignált szomorúsággal írja le, hogy mire e könyv megjelent, rajta kívül már senki sincs életben az eredeti szerkesztőgárdából.

Ezzel a történettel és Mezey Katalin költeményeinek a szocializmust immár teljes mellszéleséggel elutasító hangnemével is összefügg Mezey Katalin első verskötetének megkésettisége (*Amíg a buszra várunk*, Magvető, 1970), s a többiek, az *Anyagtanulmány* (Szépirodalmi, 1978), az *Újra meg újra* (Szépirodalmi, 1985), s a már említett prózai életműnyitány a *Zöld vadon* (Szépirodalmi, 1979) továbbá az *Élőfilm* (Szépirodalmi, 1984), a *Lyukak az osztálykönyvben* (Móra, 1986, Széphalom, 2002), a *Levelek haza* (Móra, 1989), *Ismernek téged*, elbeszélések és kisregények (Magyar Napló, 2014) viszonylag ritka megjelenéseinek üteme is jelzi, hogy az író és társait igencsak a túrt (olykor, a Kísérlet esetében tiltott) kategóriába sorolta a három Tés (támogat, tűr, tilt) kádári világ. Mezey Katalin eközben lapról lapra vándorolva, többek között 1983–1988-ig a BSZV (Budapesti Szállító Vállalat) című üzemi lap munkatársaként tengődött, férjével, a szintén viharos életet élő Oláh Jánossal szerkesztették a REMETEI KÉZIRATOK című szamizdat periodikát.

A sokak által sokféleképpen megítélt rendszerváltozás és az azt megelőző peresztrojka, majd glasztnoszty néven is emlegetett folyamat egyik pozitív hozá-

déka volt, hogy Mezey Katalin 1987-ben megalapíthatta az Írószakszervezetet és 1990-ben a *Széphalom Könyvműhelyt*, melyről tavaly, 2022-ben látott napvilágot a HARMINC ÉV – *az Írók alapítványa – Széphalom Könyvműhely három évtizede 1990–2020* című kötet Mezey Katalin előszavával. Ebben a tanulmányban Mezey Katalin leírja többek között, hogy „a *Széphalom Könyvműhely célkitűzése a kezdetektől a hazai és a határon túli kortárs magyar irodalom fontos értékeinek gondozása, publikálása, ismertté tétele, a fiatal tehetségek felkarolása, a magyar nyelv és irodalom legszélesebb körben való megismerésének ösztönzése, a 20. századi magyar műveltség elhallgatott és elhallgattatott alkotóinak újfelfedezése és megismertetése volt... Az immár több mint harminc esztendeje folyamatosan végzett könyvkiadási tevékenységünk során eddig több mint hatszáz címet jelentettünk meg, irodalmi rendezvényeink száma megközelítette az ötszáz alkalmat.*”

Az Írók Alapítvány Széphalom Könyvműhelyében Mezey Katalin ez idő alatt hátrébe szorított alkotók közül Jókai Anna, Várkonyi Nándor, Karácsony Sándor életművét a teljesség igényével jelentette meg. S nagy szeretettel gondozta mások mellett további, 1990 előtt mellőzöttek, s olykor elhallgattatottak, *Krasznahorkai László, Lakatos Menyhért, Határ Győző, Röhrig Géza, Kiss Benedek, Oláh János, Pomogáts Béla, Jámborné Balogh Tünde, Báger Gusztáv, Pósa Zoltán, Vasy Géza, Szemadám György, Szent Ernő, Vladimir Rott* köteteit.

Ismét csak madártávlatból fel-felvillantva tónusokat, Mezey Katalinnak 1990 óta számos verskötete – *Párbeszéd*, (Új versek, Felsőmagyarország, 2002), *Bolygópályák* (Széphalom, 2010) – látott napvilágot, köztük átfogó válogatott és gyűjteményes kötetek (*Mezey Katalin válogatott versei, Vasy Géza válogatásában*, Magyar Napló, 2008), *Ajánlott énekek, Összegyűjtött és új versek*, (Magyar Napló, 2016) stb. A prózakötetek közül eddig nem említettem az *Ismernek téged* című elbeszéléseket és kisregényeket tartalmazó könyvet (Magyar Napló, 2014), a drámákat (*A Két egyforma királyfi*, KÉZirat, 1994). Megemlíteném a gyermek és ifjúsági irodalomnak időközben emblematikussá vált könyveit (*Csutkajutka meséi*, Móra, 1983, *Kivala Palkó Nemlehet-országban*, Móra, 1987, KÉZirat, 1999) S az életmű szerves részének kell tekintenünk irodalomszervezői tevékenységét is. 2004 óta a *Magyar Művészeti Akadémia* tagja, 2004–2022-ig az akadémia irodalmi tagozatának vezetője, 1989 óta szervezi a Sárváron évente megrendezett *Középiskolás Irodalmi Pályázat és Tábor*t, mely számos tehetséget fedezett föl a magyar irodalom számára.

II. MEZEY KATALIN ÉLETMŰVÉRŐL

1. A lélek templomának zsoltárai

Mezey Katalinról jómagam többször is leírtam már, hogy költészetét a szorongás és a hit egyetemes lírájaként értékelem. Nem véletlenül jut eszünkbe róla *Fernando Pessoa* az önmagát négy évre (a műfordításaival együtt ötre) tagoló portugál lírikus *Ez az ősi szorongás* című kötete. A magyar költő életművében is a természetes halálfélelem és a keresztény Istenhit, Istenbizonyosság, Jókai Anna kedvenc kifejezését is ideidézve: az Istenhitnél is erősebb Istentudatosság szólamai folytatnak állandó küzdelmet, s Istennek hála, mindig az utóbbi kerekedik felül. Emiatt, s a képek patyolattiszta lírai logikájának is köszönhető, hogy Mezey Katalin költészetét revelációsabbnak, hitelesebbnek, nyíltabbnak, a rejtőzködő portugál géniuszművénel is erősebbnek érzem.

„*Ritka költő még a legnagyobbak között is, aki oly fogékony a mindennapi élet szenzációira, mint Mezey Katalin. A napi élményeket úgy tudja versbe és verssé varázsolni, hogy felsóhajtunk: ilyen a valóság, ez a valóság és a keresetlen őszinteség!*” *Weöres Sándor* idézett sorai a *Mezey Katalin újra, meg újra* című kifinomult esszéjéből találó, ugyanakkor a tanulmány szövegösszefüggéseiből kiemelve akár félrevezető is lehet. Hiszen a minőségi és mennyiségi értelemben is gazdag ágú költői életmű egyik markáns szegmense a Jézus Krisztushoz és a Szentháromsághoz kiáltó szakrális versek túlvilági méltósága, mely a transzcendencia szférába emeli a világ jelenségeit és az univerzum lényegét magába foglaló versesszenciát. Mi lehetne ennek eklatánsabb példája, mint két remek vers, az *1. stáció* és a *9. stáció*, Jézus kínszenvedésének, kálváriájának hiteles megjelenítése. Hogyan is kezdődik az *1. stáció*: „*Sosem mondta magát királynak, / mondta magát Isten fiának,*” E lényegre látó felütés megfogalmazza azt, hogy Jézus sem az e világi hatalom megdöntéséért, azaz forradalmárként, sem a hatalom magához ragadásáért, nem e világi trónkövetelőként érkezett közénk, hanem az *Atyával* egylényegű *Istengyermek*ként. A vers zseniálisan tárja elénk, hogyan valósul meg a világtörténelem legnagyobb csodája, a keresztthalál és az Isten és Ember Új Szövetségét megtestesítő Feltámadás éppen a mi gyarlóságainkon, gyöngeségünkön keresztül. Hiszen Jézus tudta, hogy mi, emberek a *Tízparancsolat* tiltása ellenére mindig és mindig felebarátunk ökrét, szamarát, jószágát kívánjuk. Ezért teszi föl a kérdést a költő: „*Nagyobb az irigység, hiúság / hatalma rajtunk, mint a jóság? / Jobban félünk egy vetélytárstól, / mint az Istentől magától?* S ami a legszánalmasabb bűnünk, hogy előbb hódolunk be talmi, földi hatalmaknak, mint hogy elfogadnánk Isten Kegyeelmét, s rettegünk, bizony, „*Jobban a császár haragjától, Mint a Teremtés Urától?*” Ám minधिába kívánták mind a csalódott, földi forradalmat váró, Barabást kiáltó lázadó zelóták, mind a földi hatalom vazallusai és megtestesítői Krisztus keresztthalálát. A *Messiás* telje-

síti küldetését, aki azért jött közénk, hogy szenvedéseiben bűneinket elhordozva megmentsen minket a földi haláltól, s visszaadja nekünk az Ádámtól és Évától elherdált halhatatlanságot. „*A keresztet Krisztus felvitte / Helyettünk a Koponya hegyre*”. A Golgotára, a Koponyák hegyére vezető krisztusi kálváriát élénk vetítő költemény remekbe szabott párverse a 9. stáció: *Krisztus harmadszor esik el a kereszttel (Morvay László keresztútján)*. Ez a költemény újra fogalmazza a jeles képzőművész, Morvay László művétől megihletve az Éli, éli lámmá sabakhtani (Istenem, Istenem, miért hagytál el engem) alapérzést, amely abból fakad, hogy Jézus, Isten atyjával egylényegű fia olyannyira százszázalékosan magára öltötte az emberi lelket és a testet, hogy velünk együtt élte át a földi embernek nem csupán a szenvedését, hanem a halálfélelmét is. Az elmúlás közelsége még őt, Isten egyszülött fiát is szorongással tölti el „*De rám nehezül a rettegés: / amire kezdettől készülök, / elviselem -e majd a szenvedést? / Mindig éreztem közeled, / mégis gonosz magánytól remegek. Atyám, a végső pillanatban / kinyújtod e értem a kezedet?*”. E két költemény a gondolati teljesség foglalataként jelzi Mezey Katalin szakrális lírájának gazdagságát, a rettegéstől a magasztos megdicsőülésig. S mivel az idézett költemények látszólag a legegyszerűbb tárgyi és fogalmi képkészlettel, ám szikeéles metaforákkal és fogalmakkal vetítik élénk a költő biblikus látomásait, mégiscsak igazat adunk Weöres Sándor gondolatainak, hiszen e költészet maga a hétköznapi és a transzcendens valóság, azaz, „*csupa izgatott rezgés, de végső lényegében csupa szeretet*”.

Élve a lírai esszéíró költői szabadságjogával, a legemelkedettebb költemények lélekhez szóló nemesen titokzatos, enigmatikusan zoltáros hangnemét ellenpontoznám azzal, hogyan képes Mezey Katalin például egy tableta és egy pohár víz találkozásának megjelenítésével groteszk vallomást tenni a világegyetem titokzatosságának mindenható erejéről, amely a magát a mindenség urának képzelő embert pillanatok alatt képes kiszolgáltatott áldozattá törpíteni: „*olyan vagyok, / mint egy pasztilla / beledobom magam a pohárba / föloldodom, / megiszik valaki. (Jellemzés)* Ez a költészet bármily köznapi tárgyat magához lényegíteni, sőt, átlényegíteni tud. Mezey Katalin ezt úgy fogalmazza meg a kissé profán *Ars poetica* befejező soraival: „*Hogyan jut ilyesmi az eszibe?*” hát az embernek / eszibe jut.

A költészet ereje a huszadik-huszonegyedik század modern életformához szervesen, elidegeníthetetlenül hozzátartozó gépi közlekedésből is képes időtlenül gyönyörű metaforát teremteni. Ennek egyik példája *Az autó orrát köszörüli a szél* című vers. Ezt a borzongató jelenséget minden éjszakai gépkocsivezető és gépkocsiutas átérezheti bár, de igaz költő kell ahhoz, hogy mindezt a világba kivettség magányának átélhető jelképévé tegye: „*Az autó orrát / köszörüli a szél, / a sötét úton / Egyedül ő kísér. Fényszálat húz, / a fák között a tájba / egy pár közeledő/ gépkocsilámpa*”. Az ember azt hinné, hogy ezt a titáni játékot tovább fokozni lehetetlen, ám erre rácáfol a *Versenyautózás a Holddal* című költemény tündéri asszociációbősége. Kezdődik az autós embernek ama tévképzetével, hogy a sebesség

mindent képes legyőzni, kompenzálni, ellensúlyozni. „*Lehagytam Fürednél a Holdat, / de Tihanynál visszaelőzött. / Örvényesnél lemaradt újra, / Zánkánál már együtt futottunk.*” A folytatásban fölsejlik a számunkra minden más víztükörnél szebb és fontosabb *Magyar Tenger, a Balaton* északi partjának megannyi kedves stációja, s a virtuális, vagy nagyon is valóságos vetélkedés szelleme, amelyet az ember még Holdanyánkra is kiterjesztene. S annál csattanósabb a költemény dupla fedelű slusszpoénja, amely bizonyítja, hogy az Isten által teremtett természet legyőzhetetlen, minden egyéb tévképzetünk illúzió csupán: „*én fordultam be győztesként / éjfél körül Badacsonyorsre / de házunk fölött ő fogadott / a célban végleg megelőzve.*”

Ám – eközben tudva, hogy egy köszöntő esszében lehetetlen emez ezerhúru költészet megannyi színét-árnyalatát megidézni, fontosnak tartom Mezey Katalin lírájának történelmi távlatait is, melyekben reánk köszönt a félmúlt és a mai, általunk is megélt história megannyi fantomja. Olykor úgy érzem, bizony, okkal-joggal vethetjük pályatársaink szemére, hogy halálmegvető gyávasággal kerülnek még az utalásokat is napjaink történéseire, Mezey Katalin a kivételek közé tartozik. Például az *Október hazalátogat* című nagyívű költeményben drámai erővel eleveníti meg azt, Bertha Zoltánt is ideidézve: *hogyan verte le Gyurcsány Ferenc 2006-ban, szabadságharcunk ötvenéves jubileumának esztendejében még egyszer az 1956-os forradalmat.* A költemény az eredeti forradalom szellemét idézi meg, a megtorlással, a 301-es parcellában és a többi emlékhelyen nyugvó halottaink képével: „*Hátrakötött kézzel, drótba, kátránypapírba betekerték, / búcsúzás nem járt a holtak, arccal a földnek elföldelték...*” S azt a hiú reményt is megfogalmazta költőnk, hogy 1990-ben azt reméltük, hogy az ünnepeink letiltása, illetve az 1848-as szent szabadságharcunk, valamint a vérvörös 1919-es patkányforradalom és az 1945-ös új megszállás együttes, száналmas, Forradalmi Ifjúsági Napok címen összetakolt megünneplése végérvényesen a múlté. Ám azt álmainkban sem hittük volna, hogy 2006. október 23-án „*A patkánylyukból előbújt a múlt*”, „*Letépk, megtapossák a zászlót a zászlóra fölesküdt rendőrök*”. És „*Izzó parázs lett a város megint. Kihamvad? vagy reggelre lángban áll?*”

A kötet horizontját immár tényleg csak madártávlatból végigpásztázva, megelevenednek a költő hozzátartozói. A történet kezdete című ciklusban felvonulnak a nagyszülők, a szülők, a testvérek érzékletes portréi, a spanyolnátha, a hadikórház drámai emlékei, a megannyi nélkülözés megindító balladája. Semmiképpen se hagyjuk ki a *Negyven év múlva a Kilencekhez* című költeményt, melyben Mezey Katalin versben is megidézi a nagy nehézségek által, többszöri megtorpanás, tiltás után megjelentetett Elérhetetlen föld antológia kálváriáját, s a letiltott, csak az idei könyvhétre napvilágot látott *Kísérlet* című antológia drámáját, „*Minket már annyiszor eltemettek, / nem illett ismerni, és nem illik ma sem. / De legtöbben nem ezért nem ismernek / Nem ismernek. Csak úgy. Egyszerűen*” E sorokban is kifejezésre jut, hogy a hetvenes, nyolcvanas években kialakult, mindmáig létező üzenetmentes

posztmodernista irodalomszemlélet kizárólagossága túlélte szülőanyját, a Kádár–Aczél-diktatúrát, s keresztény hitben és a nemzeti elkötelezettségben fogant irodalom mellőzöttsége nem egyszer ma is megvalósul az agyonhallgatásban. S ekkor még alig beszéltünk számos istenes versről (*Isten a pusztulásra gondol, Isten, mint egy megunt feleség, Hegyibeszed*), a *Titkos szolgálat* ciklus dermesztően drámai közéleti verseiről, a nagy elődöket, Berzsenyit, Arany Jánost, Adyt, Weörest idéző meditatív imádságokról.

Eme nagy elődöknek, *Illyés Gyulának, Csoóri Sándornak, Nagy Gáspárnak*, az emblemikus személyeknek, *Tőkés Lászlónak, Utassynak, Serfőző Simonnak, Ágh István-nak, Kiss Benedeknek, Kovács Istvánnak* és másoknak ajánlott művek gazdag tárházából hadd emeljem ki az Örök Társnak ajánlott költeményt. Omega és Alfa Oláh János születésnapjára. Mindannyian személyesen is sirattuk és siratjuk Oláh Jánost, a kiváló költőt, a híres antológiakeresztelő *Elérhetetlen föld* című vers alkotóját, a nemes veretű költői prózaíró, az igazi regénymegújítót, a Magyar Napló 1994-es megújulásának emblemikus alakját, a jó barátot, ám fájdalomunk nem érhet föl a feleség, a költőtárs, a gyermekek anyja, a családanya, Mezey Katalin gyászával. E csodálatos költemény látomásában megjelenik az ítélő, a vigasztaló Jézus, s megszólít bennünket. „*Ne félj! / Én vagyok! Az első, aki meghalt, mégis él. Örökké élek, nincs már hatalma a halálnak.*” E remeklésében János jelenéseinek tónusát megidézően tárul eléink az a Mennyei Birodalom, ahol Isten angyalai már együtt, szinkronban látják a múltat, a jelent, a jövőt. A költeményben egyszerre éljük át az eltávozott *Hitveseink túlvilági létének bizonyosságát és azt, hogy aki hisz, az nem hal meg.* A vers megfogalmazza a mindenkori gyászolók és a mindenkori költők, írók hivatásának örök parancsát is: „*Írd le, hogy hét csillagot tartok a jobb kezemben, / hét arany gyertyatartó a hét egyház köröttem. / Írd le, amit hallottál, írd le mindent e könyvben!*”

Végül ejtsünk pár szót a metaforikus átlényegítés összegzés értékű magas szintű megvalósulásának gránitkemény epigrammájáról, Mezey Katalin *Párbeszed* című kötetének emblémaverséről: *A LÉLEK TEMPLOMA*, amelyet akár egy másik, komorabb ars poeticaként is olvashatunk: „*a test már nem a lélek temploma. / Inkább szegényes albérleti szoba, / s ha vékony falain sikoltozás / hallatszik át, a rendőr is vigyáz, / nehogy még időben be kelljen nyitnia.*” Az opus egyrészt az öregedés jelképévé finomul. Észre sem vesszük, amikor a testünk, amelyet korábban a lélek templomaként hordoztunk, egyszerre csak gyöngülni, erőtlenedni kezd, megakad-rálásból kis kápolnává, majd albérleti szobává sorvad, amelyből a háziúr bármikor eltávolíthat bennünket. Eszünkbe jut róla az a bibliai ige is, mely kimondja, hogy mi halandók átutazók vagyunk ezen a földön. De létezik a költeménynek egy általánosabb, apokaliptikusabb jelentése, mely korunk trendi szellemének elképesztő feslettségét foglalja magában. Napjainkban az emberi lét örökkévalóan szakrális szentélyei átmeneti lakóhelyekké, a zugivás és a kábszerzés rejtekeivé

változnak, ahová már a rend őre sem mer csak úgy benyitni, mert észre kellene vennie a nemzetközi liberalizmus korszellemének védetté vált torzulatait. Egy ünnepi megemlékezésnek szánt esszé gondolatait rövidre zárva, Mezey Katalin költeményeiről egészében elmondhatjuk, hogy a lélek templomának nagyívű zsolttárai.

2. A költői próza szintézise

A szorgos, művelt olvasó tájékozottsága visszaigazolhatja az igazlító irodalomtörténet-írásnak azon tézisét, amely szerint a magyar és a világirodalom legtartósabb értékhordozói a költői realista alkotások. E tendencia képviselői öltöztethetik műveiket konzervatív, romantikus szerkezeti és stílusruhába, mint *Dosztojevszkij, Tolsztoj, Balzac, Stendhal, Jókai Mór, Móricz Zsigmond, Jókai Anna, Mezey Katalin, Vári Fábián László, Temesi Ferenc* vagy teremthetnek autentikus üzenettel dúsított avantgárd formavilágot, mint *Krúdy Gyula, Marcel Proust, Oláh János, Gion Nándor, Deák Tamás, Kolozsvári Papp László, Szilágyi István, Nagy Zoltán Mihály, Grendel Lajos, Vajkai Miklós* stb. A lényeg, hogy az adott műalkotás hiteles mondandót hordozó nyelvi szövegből, ne üzenetmentes, kiürült szövegből álljon össze. Mezey Katalin is vallja, hogy az írónak, a költőnek *József Attila* szellemében az igazat kell mondania, nem csak a valódit. Magyarán: úgy kell a műveiben rekonstruálnia a világot, hogy ne csak annak külső burkát, hanem a lényegét is megragadja. Ne hamisítsa rózsaszínné a világot a költőiség ürügyén, de ne ragadjon le az empirikus tények aprólékos ábrázolásánál sem.

E szemléletmód ragyogó lecsapódása Mezey Katalinnak a *A kidöntött kerítés – gyermekkori történetek* (KÉZirat, 2003) című könyve. A kötetkeresztelő elbeszélésben felvillan a költő életének fő gyermekkori helyszíne, a falusias budai ház, ahol a szülők szorgos, iparkodó munkával teremtettek rendezett, tisztos, emberhez méltó életet, az életforma, amit az író átélhető költői erudícióval megelevenít, vonzó, talán kicsit patriarchális is, de a valóságnak és az igazságnak megfelelően nem mondható egészen idillinek sem, legfeljebb mai szóval, „élhető” világnak nevezhetnénk. Ám egyszer csak megjelennek durva beszédű, gonoszán agreszív emberek, kik a falusiasan meghitt életformát szétzúzzák, ledöntik a kerítést, amely szimbolikusan is, valóságosan is behatárolja a család életét. A középosztályi, középparaszti, tisztességes iparos emberek egyik pillanatról a másikra vegyes, vagy X-es származású páriává lesznek, akiket a magát népi demokráciának kikiáltó ösztönös terror ellenségnek tekint. A kislányt, akit nyugodtan azonosíthatnunk az író nő gyermekkori alakjával, telibe találja a világtörténelemnek békeidőkben legszörnyűbb terrorállama, mely a magánélet csigaházába sem engedni behúzódnai a békés embereket sem. A kötetnek külön nyeresége a gyermeki

horizont hiteles megidézése, amely még dermesztőbbé teszi az ábrázolt világot, ahol a kicsinyek nem akartak időnek előtte felnőtté lenni, ám a társadalom sátáni erői arra a kényszer-akcelerációra készítetik őket, melynek segítségével már tudják, hogy nem csak az úgynevezett az ávóستól, hanem minden hivatalos embertől félniük kell.

Ugyanezt a gyermekszemmel megörökített drámát vetíti elénk más konstellációban, rokon optikával a *Lyukak az osztálykönyvben* (Móra, 1986., Magyar Napló, 2021.) című kisregényremeklés. Ha csak a magyar irodalom horizontjára tekintünk, láthatjuk, hogy a példázati sugallatú regényekben és elbeszélésekben az iskola híven modellezi a diktatúrák fülledten zárt, rémisztően feszült légkörét, ahol akkor is szorongásra, ugrásra, menekülésre készen él nem csak az ember, az egyetemi hallgató, a nagydiák, hanem már az embergyerek is. (*Ottlík Géza: Iskola a határon, Tóth-Máthé Miklós: Pecúrok, Bólya Péter A veréb századik lépése, Czako Gábor Iskolavár, Jókai Anna Magyaróra, Selyem Izabella, stb.*) Mezey Katalin *Lyukak az osztálykönyvben* című regénye az ötvenes években, a minden korábbi terrorállamnál dermesztőbb Rákosi-diktatúrában, az általános iskola felső tagozatában játszódik, nyolcadik osztályos, végzős tanulók, tanárok, szülők szereplésével. Mindhárom tényező kiemelkedően fontos. Az író nő olyan világba vezérel bennünket, ahol a korábbi diktatúrákkal ellentétben már a kicsinyeket is az a veszély fenyegetheti, hogy egyetlen, normális korokban osztályfőnöki intóval büntethető gyerekcsinnyel is tönkre tehetik az egész életüket. A másik remekül megválasztott körülmény, hogy iskolában vagyunk, egy olyan közegben, amely parabolászerű hitelességgel modellezi a társadalom hierarchiájának szintjeit. A harmadik drámai tényező, hogy a regény főszereplője, Czeglédi Erzsike nyolcadikos, azaz, sorsdöntő pillanat előtt áll. El kell döntenie – ráadásul a szüleivel és az iskolavezetéssel is összehangoltan –, tovább tanul-e vagy dolgozik, s ha a felső iskolázottságút választja, a reál, vagy a humán tudományok felé terelő középiskola-típusban landoljon.

Ebben a sorsválasztó korszakban minden kisdiaák fokozott izgalomban él, még akkor is, ha nem diktatúrában kell tengetni hétköznapijait. S Czeglédi Erzsike éppen ekkor kell döntenie, hogy megvédje egy alapjában véve egyáltalán nem kicsinyke diákcsinnyel elkövetőit a hallgatásával. Erzsike, az eminens, jól tanuló, jó magaviseletű kislány véletlenül tanúja annak, hogy vásott, iskolaréme kis barátnői kimetszik az osztálykönyvből a saját elégtelen jegyeiket. S hogy eltereljk magukról a gyanút, a főszereplő Erzsike érdemjegyei közül is megsemmisítik az egyetlen, testnevelésből megkapott elégtelen osztályzatot. A manóver átmenetileg sikerül is nekik, a regény első szegmensében Erzsike válik az egyre csúnyábbá, rosszízűbbé váló ügy fő gyanúsítottjává.

Mezey Katalin remekül építi föl azt a gondolatmenetet, amely a mű második egységében végül oda vezet a kis főhőst, hogy ráébred: nem szabad a betyárbecsület ösztönére hallgatnia. Egy ideig ugyanis spicliségnek tartotta volna, hogy ha

leleplezné azokat a több mint vásott kislányokat, akik közé az eminensek paradox rosszgyerekek iránti vonzódása okán tartozni szeretne. Ám először az ébreszti rá a helyzet bonyolultságára, ambivalenciájára, hogy ha magára vállalja az őt csalárdul csöbe húzó álbarátnői tetteit, a saját szüleinek álmait csúfolná meg, akik gimnazistaként szeretnék látni jól tanuló gyermeküket. A második döntő lökést az adja meg hősünknek a helyes választás irányába, hogy ez a stikli már nem nevezhető egyszerű gyermeki pajkosságnak, hanem erkölcsi értelemben is elítélendő, tehát egy súlyos csalás leleplezése nem besűgás. S a harmadik fő érv, az á per egyes ultima ratio pedig az, hogy ha a barátnői szárazon megúsznák ezt a végeredményében aljas tréfát, akkor soha többé az életben nem éreznék át a hasonló cselekedetek helytelenségét, s nem idegződne beléjük, hogy tetteinkért minden körülmények között vállalni kell a felelősséget. Így válik a Lyukak az osztálykönyvben című regényremeklés ibseni formátumú sorsdrámává. A regény első, 1986-os kiadásának szerkesztőjét, *Lengyel Balázst* idézve a Lyukak az osztálykönyvben értékét az teszi páratlanná, hogy benne egy gyermek „a történelemmel, az ötvenes évek szellemével kerül összeütközésbe” (A második kiadás a 2021-es könyvhéten került a tárlókba a Magyar Napló gondozásában.)

A kötet briliáns teljességgel villant föl szinte minden kisközösségben előforduló, s ezáltal minden nagy közösséget hitelesen modellező embertípust. A jóságos osztályfőnököt, Mária nénit, aki ugyan félti az állását, ám mindig a jó oldalra áll. Ismerős és hiteles mindönk életéből a megalkuvó, ám alapjában véve emberséges iskolaigazgató is, aki tudja, hogy végül is gyerekekről van szó, így hát mindig igyekszik megtalálni a minden fél számára elfogadható kompromisszumokat. A nagyon is korjellemező fasiszta kommunista típus az ávósból lett durva tornatanárnő azok után is folytatná a vegyes származású Erzsike elleni hajszát, miután kiderült, hogy nem ő a bűnös, ám számára akkor is reakció sok ivadéka marad, kit tönkre kell tenni. S telitalálatosak a regény iskolán kívüli remekül egyénített háttéralakjai, az író nő szüleiéről mintázott gyakran szigorú, de szerető, emberséges szülők, a nagyszülők, a jóságos nagynéni. Páratlan élményt nyújt a filmszerűen érzékletes, az ötvenes években még falusias budai környezet leírása. S lehetőfinom lírával fölsejlik az első szerelem is. Mindezen tényezők mint a magyar irodalom jelentős alkotásává avatják a *Lyukak az osztálykönyvben* című Mezey Katalin-regényt.

S hogy a közelmúltunk történelmének minden konfliktustípusa felvillanjon e gazdag életművön belül, vegyük górcső alá a harmadik jelentős prózaepikai alkotást, a *Levelek haza* című látszólag ifjúsági regényként a pártállamiság végnapjaiban, a Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó ediciójában 1989-ben napvilágot látott történetet.

E kötetben a hazavesztés tragédiáját örökíti meg az író az 1956-os forradalom és szabadságharc vérbe fojtása után. A főszereplő kislány szülei elmenekülnek

a megtorlás elől abba az országba, amely akkor még a nyugati világ egyik legmintaszerűbb jóléti államának számított, nevezetesen a Német Szövetségi Köztársaságba. Az úgynevezett NSZK minden vasfüggöny mögött élő nép álmainak netovábbjához tartozott, mondanunk sem kell, főként a Szovjetunió utáni legdogmatikusabb Német Demokratikus Köztársaság (NDK) lakói számára. Nos, a regény különlegessége, amely a hazátlanság drámáját még erősebbé fokozza, hogy a kislány és a szülei befogadó közeget találnak új otthonukban. Úgyannyira, hogy a kislányt német osztályfőnökei és német iskolatársai meghatóan szép meglepetéssel fogadják október 23-án. Az osztályt feldíszítik piros-fehérezöld zászlókkal, s megemlékezést tartanak a levert népfölkelés hőseiről. A kislány nem csak a meghatótságtól sír, miközben osztálytársai magukhoz ölelik, dédelgetik. Kénytelen ráébredni, éppen a legszebb befogadás pillanatában, hogy hiába próbálják őt maguk közé tartozónak tekinteni tanárai, iskolatársai, ő soha, sehol nem érezheti magát otthon, csak az elhagyott, elnyomott, meggyalázottságában is nagyszerű Kis- és Nagymagyarországon, a Kárpát-medencében. Számunkra, magyarok számára nincs a világon a földnek oly szeglete, ahol otthon lehetnénk.

Mezey Katalin prózaepikai alkotásait az teszi különlegessé, hogy az 1990-ig a hatalomtól és annak kollaboráns literátoraitól elvárt marxista társadalmi determinációnál fontosabbnak tartja a lélek rezdüléseinek ábrázolását. S amit, gyakorló prózaíróként, magam is a legfontosabb és a legsarkalatosabb elvárásnak tartok, hogy a mindenkor regény-, elbeszélés- és novellaírónak arany-metszés forma pontossággal kell betartania azt az ökölszabályt, hogy a gyarló ember bűneiért a társadalom is, a mikrokörnyezet is hibáztatható, ám mégis, a keresztény, a gondolkodó, az erkölcsös ember felelős minden tettéért még a legnehezebb körülmények között is. Az árulásra, a hitszegésre találhatunk magyarázatot, ám a mentséget és a fölmentést csak maga a Mindenható adhatja, aki ismeri legbűnösebb tetteink indítékait is. Csak érintőlegesen villantom fel az eddig elemzett művek tanulságait kiegészítendő az *Élőfilm* (Szépirodalmi, 1984, Magyar Napló, 2018) című regényt, amely idézve egy korábbi kritikám megállapítását, szikeéles pontossággal tárja föl, hogyan válik maga számára is észrevétlenül romlottá, erkölcstelenné egy korábban alapjában véve tisztességesnek, erkölcsösnek tűnő ember. Ám, hogy lássuk, mennyire humánusan is viszonyul maga Mezey Katalin regényének botladozó hőséhez, bizonyos mértékig saját korábbi szövegem pontosításaként (talán cáfolataként is) idézzük föl a kötet írói önkomentárját: *„Az Élőfilm hősnője, Szabó Mária huszonegy éves varrónő. Két vidéki város színterén próbálja élete medrét meglelni. Miközben kanyargós útján követtem, megkíséreltem felidézni a hetvenes évek elejének ellentmondásokkal teli, kiforratlan, de a kiforrás ígérését hordozó világát. Nehéz a közelmúltról elfogulatlanul írni. Szerencsére ez nem is az író dolga. Elfogultan írtam én is ezekről az időkről, nincs miért tagadnom, elfogult szeretet készítetett arra, hogy a sokféle tapasztalatból most már kedvem és a műfaj törvényei sze-*

*rint új világot teremtsék. Olyan újat, amiben megőrizhetem az elmúlástól azt az egykorit. Botladozó, kialakulatlan hősnőmet követve ezért törekedtem bemutatni azt a sokféle útke-
resést, tiszta és őszinte szándékot, ami a mindenkori életindulások jellemzőjeként hányko-
lódik a valóság szeszélyes szirtjei közt. Ahol csak a legkitartóbb és legszerencsésebb hajósok
jutnak át, és rendszerint azok sem baj nélkül.”*

S hogy eljussunk a legújabb alkotások közül is az egyik különlegességhez, hadd említsem meg Mezey Katalin *Rövid farsang – Naplójegyzetek és rövidprózák* című kötetét, amely az idei, 2023-as könyvhétre jelent meg a Széphalom Könyvműhely edíciójában. Ezek az írások nagyrészt a *Magyar Katolikus Rádió*ban hangzot-
tak el, de olvashattunk a kötetből származó szemelvényeket az *Aracs* című dél-
vidéki folyóiratban is. Érdemes akár önmagukként is, akár a lírai, prózai életmű
komplementereként is tanulmányozni az olykor önmagával is vitatkozó, vívódó
gondolatokat, amelyek egy keresztény erkölcsiségű, töprengő ember vallomá-
sainak tükrében reflektálnak a múlt, a jelen, a várható jövő olykor kifejezetten
nyugtalanító jelenségeire. Az elemzett prózai életmű stílusáról egészében azt is
elmondhatjuk, hogy az olvasó akkor is kitalálja, hogy a regények és novellák szer-
zője minden porcikájában lírikus, ha korábban nem ismerte Mezey Katalin élet-
művét, hiszen az általa teremtett zeneileg, ritmikailag is tökéletesen összehangolt
költői prózában egyetlen felesleges főnév, ige, jelző nem szerepel.

Összegezve elmondhatjuk, hogy Mezey Katalin életművéből egyszerre és ma-
radéktalanul kristályosodnak ki élet-halál, halhatatlanság kozmoszi- és e világi
gondjai, valamint Kárpát-medencei létünk, magyarságunk méltóságának alap-
kérdései. A kerek születésnapját ünneplő alkotó mind a költészetében, mind a
szépprózájában a tegnapi és a mai magyar társadalom teljességre törekvő palet-
táját tárja olvasói elé, akik várják az újabb hiteles Mezey Katalin-kötetek megjele-
nését, mert magukra ismernek és átélhető élményként raktározzák el magukban
az életmű minden szegmensének tanulságait. S várhatunk-e ennél többet egy hi-
teles, igaz magyar írótól?

A *Fellázadt szavak* és elcsitításuk

Böszörményi Zoltán versei Márton László válogatásában

2023 nyara van, s Tapolcán, Batsányi János szülővárosában olvasom Böszörményi Zoltán verseinek új gyűjteményét, a *Fellázadt szavakat*.

Tíz esztendeje, hogy itt, egy író-olvasó találkozó alkalmából személyesen megismerhettem Böszörményi Zoltánt. Sőt Márton Lászlót – aki a költő mostani kötetének verseit válogatta – szintén köszönhetjük Tapolcán már. (Márton regényének, a *Minerva búvóhelyének* premierje stílszerűen lehetett a kisvároskám, ha már a széppróza hőse, Johann B. mindnyájunkat kísértetiesen Batsányira emlékeztetett.)

Márton László ugyanazzal a gonddal komponálta a költő verseiből a könyvet, mint ahogyan saját regényeinek szerkezetén dolgozott. Nem előzmény nélküli ez a vállalkozás, gondoljunk csak arra, hogy Szócs Géza *Nyestbeszéd* című kötetének 33 versét Faludy György válogatta. Laik Eszter így írt a *Fellázadt szavak* utószavában, amelyben rákérdezett a mai költészet lehetséges súlyára: „A jelen válogatás [...] Márton László biztos kezű, átgondolt koncepciójának eredménye, és a Böszörményi-lírárt évtizedek óta ismerő és értő alkotó strukturális elképzeléseinek tükré...”

Az első fejezet – *Játék a széllal* című – fő motívuma a szél. Szél, amit jeleznek a pálmák hajladozásai, a 'szélparipák', az 'oroszlánfellegek'... Álljon itt csokor e motívumból és szövegkörnyezeteiből:

*darabokra tépi a mezőt
nyakam köré tekeredik a szél
ujjaim a fagyban
hótól terhes ágak*

(Darabokra tépett táj)

*és Bécs felett a sötétzöld oroszlánfellegek
hús és vér házakat mostak*

(Esernyős pillanatokba botlom)

*megkékült fellegek
legelnek a láger felett
szolga szelek súrolják
tisztára az éjszakát*

(Traiskirchen)

*eső-szivárvány
meleg tenger
a szél elől
szalad a kisleány
kéri ezt a sort
írjam át*

(Majoranna-dal VI.)

Az idézetek arról győzik meg az olvasót, hogy a nagyvilág különböző helyén hasonló életérzésekkel állt meg a versíró, az „örök utazó”. A szél itt nem csupán egy konkrét huzatos áramlat, de ama Lélek is, amelyről Jézus azt mondta Nikodémusnak, hogy ott fúj, ahol akar. Böszörményi Zoltán ismerte azt a Csoóri Sándor-verset, amelyben a költő érzékeli a szél idegszáleit. A hazai terek, ha szétcsúsztak, a világban csak pillanatokra vehetjük birtokunkba az elveszett hazát. Ahogyan a haikunál is szótagszegényebben Böszörményi Zoltán szólt erről:

*minden a régi
csak máskor
és máshol*

(Itt)

A szél és a lélegzet ugyanaz. A költő megtestesíti tulajdon mesterségének allegóriáját. A líra pengetett húros hangszert jelent az ókori görögség óta. Konkrétan és látomásszerűen: ilyen hangszer testestül-lelkestül a költő. Eleven eol-hárfává

lesz, hogy zendülhessen. A kötet második ciklusában a szél szerelem-illatot sodor. A szerelem – mint az egyik legfontosabb létértékünk – fejezetet érdemelt. Petőfi ars poeticája óta tudjuk, hogy a szabadsággal egylényegű. Érzése intenzitásáért a költő szonettkoszorúval is szavatolt (*A szerelem illata*). A grammatika törvényei – akár a sokáig meghaladottnak tartott retorikai szabályok – élnek, s a 21. században még mindig alkalmasak a szerelmi vallomások artikulációjára. A kötet 88. oldalán olvassuk:

*a szél a szél milyen ez a szél
szeszélyt szór termékeny reményt
eső csókol arcomra szenvedélyt*

(A szél)

Aztán a 117. oldalon ugyanezzel a címmel e vers refrénszerűen, változatával visszatér. Egyetlen birtokos személyjel módosításával a költő már Múzsája mellé varázsolhatja magát, s feloldhatja magányát:

*a szél a szél milyen ez a szél
szeszélyt szór termékeny reményt
eső csókol arcodra szenvedélyt*

(A szél)

A harmadik fejezet iniciáléjának, a *Majorana látomása* című versnek igen tragikus a színezete. A költemény végig a kiömlő vért asszociálja. Salome története mellett eszünkbe juthat az ószövetségi nőalaké, Judité is, aki Holofernész fejét vágta le. A 'téglavörös' és – egyáltalán – a vér színe „ezeréves békétlenség álmát” festi a versben. Fellázított és elcsitított szavak ezek is, amelyekkel először Kondor Béla költeményében találkoztam:

Kondor Béla: Rondó

*...A sírások
társat keresnek, a sokszorozott szenvedés
nem adja lejjebb: puffad, terjed és
áradása bemocskol minden friss, fehér
ágyterítéket, mindörökké, vörös iszappal.*

Kondor Béla fenti verse 1974-ben jelent meg a *Jelet hagyni* kötetében. Akkor még nem volt országszerte fogalom a 'vörösiszap'. 2010. október 4-én aztán a lírai látomásból valóság lett Ajka és Devecser között: a vörösiszap-katasztrófa. *Majorana látomásában* pontosan a nyers és brutális valóság jelent meg:

*Téglavörösre festve cammog el a délután,
autódudák hangja szaggatja darabokra
az ezeréves békétlenség pihető álmát.
Téglavörös élet csörgedezik az utakon,
a láthatár vörös iszapfüggönyén innen
zászló lobog: öklöm hatalmára eszmél.*

(A 'téglavörös' jelzőről, színről azt tudható, hogy Kondor Béla barátja, Nagy László a *Seb a cédruson* című képversében használta.)

Böszörményi Zoltán kedvelt motívumai között ott találjuk a szabadság és a szerelem mellett a fényt is. A kötet végéig egyre feltűnőbb lesz e szónak és minden jelentésének az előfordulása. *A vers nem lett osztályharcos* című ciklusban például úgy láttatta magát a költő, mint aki a sötét és a fény örök dualisztikus harcában a fény pártján áll: *ha felforr bennem / a szótlanság / tollért iramodok / és mint a fényreklámok / teleírom / az éjszakát* (Mint a fényreklámok). A költő természetesen tisztában van az időtlen tanítással: „A világosság a sötétben fénylik, de a sötétség nem fogadta be azt.” (János 1, 1-5) Miképpen a forradalmár lelkeket a 20. század. Lásd: *Felforr a költőben a szótlanság?* A 'forr' igét, bizony, a 'forradalom' szavunk etimológiájában is ott találjuk. Forradalom:

*...a forradalom volt a
legkézenfekvőbb annak, aki a tizenhárom
vértanú városában született, nem kellett
a szomszédba mennie ötletért*

(Katedrális az örök télnek)

Európának elzúgtak forradalmi, írta Petőfi, s Böszörményi Zoltán parafrázeálta a 19. századi verset 1989 után, mikorra a kontinens – ha csendes nem is – csak 'forró' lett, újra, a kánikulában:

*Újra nyár van, újra forró Európa,
mintha itt teljesen hiába élt volna
Voltaire, Kant, Schopenhauer, Hegel, Spinoza,*

*és hiábavalóan volt meddő
több száz millió helóta sorsa.*

(Mint aki nem fut mindhiába)

A *mindhiába*-érzés nem csupán bölcs Salamont, Kölcsey Ferencet fogta el, de szinte minden időben a szellem embereit, sokukat, korról korra – egészen jelenünkig. Sándor Pál mozija, (a *Bohóc a falon* című filmje) vetette föl, hogy az 1960-as évek magyar fiataljai egyáltalán lehetnek-e még forradalmárok, vagy már csupán szelíd bohócokká válhatnak? A válasza emlékszünk: a rendező filmjeiben megszaporodnak a szomorú bohócok. Színház az egész világ, s a világszínházban játszhatunk mi, emberek. A theatrum mundiban. Legalábbis – Shakespeare-től Schopenhaueren át Hamvas Béláig – ezt tanították nekünk a mesterek, s őket igazolta a valóság. Böszörményi Zoltán így írta versbe a fölismerését:

*hölgyeim és uraim
szól a kikiáltó
pár perc múlva kezdődik
minden képzeletet felülmúló
legszebb forradalmunk
ám addig
szíves türelmüket kérem
még korhűre kell állítanunk az időt
áttolnunk a díszleteket
felszámolnunk egy-két ellentmondást
és akkor kezdetünk
de nem mielőtt megbizonyosodtunk volna
hogy Petőfi is megérkezett
Segesvárra*

(Forradalom)

Az álorcás világban sem fogadta forradalmi szerep a költőt. Vesd össze Szócs Géza versével: *Hé te ott, te ottfelejtett ifjú! / mindhiába, hallod, mindhiába! / nem vár reád semmiféle hőstett, / királylány se' vár rád Indiába.* – Így Böszörményi Zoltánnak is az maradt, hogy saját, őszinte arcához ragaszkodjon:

*Látja, már levettem a maszkot. Pucér az arcom.
Így nézek ki. Elnyertem a tetszését?*

(Mágikus recept – Hommàge a Hamvas Béla)

Sok ez vagy kevés? Van úgy, hogy a legtöbb. Rilke ebben az egészen őszintétlen- né lett modern világban egyedül a költőben ismeri föl azt a képességet, hogy még maszkok és jelmezek használata által is egyre őszintébb lehet:

*Woher dien Recht in jeglichem Kostüme,
in jeder Maske wahr zu sein?*

(Rilke: Für Leonie Zacharias)

Böszörményi Zoltán a költőbarátját elsirató pastiche-a végére egy francia nyelvű, afféle szerzői utasítást tett: Itt, az álarc kötelező...

*Így kiált fel a világ
de halálos e karnevál,
elszabadult egy miazma
a lányodra és fiadra.*

Ici, le masque est obligatoire!

(Szócs Géza-apokrif)

A dolgok síkos felületén című fejezet hosszúverse a *Búcsú a trópusoktól* (Bukarest. 1969. *Kényszerleszállás*. 33–40. p.) író Szilágyi Domokost idézi meg. Egy szerencsésen – vagy éppen Szent Patrik segedelmével – elkerült írországi repülőgép-baleset e Böszörményi-vers brutális ihletője. A szél miért is ne fújna?

*A csűrőlap lassú balettjén akad meg tekintetem,
mint mellkasom, emelkedik, süllyed,
a szél menüettet táncoltat vele.*

Szilágyi Domokos végzetéről még egy költemény megemlékezik, a *Majorana írja Szilágyi Domokosról* című:

*Lászlóffy Ali haját lobogtatja a szél.
Közeledik. Már mellettem áll.
Nagyon szomorú a tekintete.
Ma találtuk meg – mondja – Sziszt, az erdőben.*

Az *Anyám fekete rózsza* költőjének, és sokaknak, már csak el nem küldhető levelet fogalmazhatott Böszörményi Zoltán. (Fenyvesi Ottó írt így könyvet, a *Halott vajdasági költőket olvasva* címmel.)

*Sötét szél fúj,
derengés neszez,
dobban a szív,
lobban a szelíd végtelen
jelzőtüze.*

*Amerre nézek,
az ezüsthéjű ragyogásban
fekete rózsák
vérben izzó kemencéje.*

(El nem küldött levél Csoóri Sándornak)

A könyv végén újra ama felhőállatok közül olvashatunk, a Hold például deli szellovakat ugrat (401. p.). Utána meg a következő teljes metaforára lelünk: 1956-ban *harckocsik a fellegek...* (411. p.) Forrongást kelteni könnyű, forradalmat nagyon nehéz. Egyáltalán: létrehozni a változást. (V. ö.: Batsányi János: *A franciaországi változásokra.*) 1956, 1968, 1969... Az ezerkilencszázhatvanas években, a hetvenes elején az akkori fiatal költőgenerációnak – már említett – megrendítő tapasztalatával miszerint a forradalmi gondolkodás és magatartás érvényét veszítette (lásd Béres Attila vagy Verbóczy Antal akkori szkepticizmusát), egyszer csak szembe helyezkedtek a tények. Az 1989-ben történtek. Akkor, karácsonykor ismét hinni lehetett abban, hogy nem hiábavaló – a kiontott vér dacára sem – a történelmi fordulatokért hozott áldozat. Tőkés László személyes példája máig erre int. Ő volt az az égő fáklya, amely – Batsányi szavaival élve – „*setétben lángol / S magát megemésztve másoknak világol*”. Ezen értelmiségi fáklya-szerep motívumát legutóbbi olvasmányomban, Bence Lajos, szlovéniai magyar költő új verseskötetében megtaláltam. Ne feledjük, hogy Batsányi János „*Olyasmit képzelt, ami aztán száznyolcvan-kétszáz évvel később megvalósult. Persze nem az lett s nem úgy, ahogyan ő képzelte, de az elképzelései nagyjából a mai Európa felé mutatnak.*” Márton László tíz esztendeje Tapolcán elhangzott szavait idéztem Batsányi Jánosról, a jövőbe *Látóról*, a másokért világló fáklyáról. Böszörményi Zoltán szintén ily’ européer magyar költőeszményről vallott Lászlóffy Aladárnak írott episztolájában, jóllehet tudta, Európa nem az lett, s nem úgy, ahogyan azt ők elképzelték:

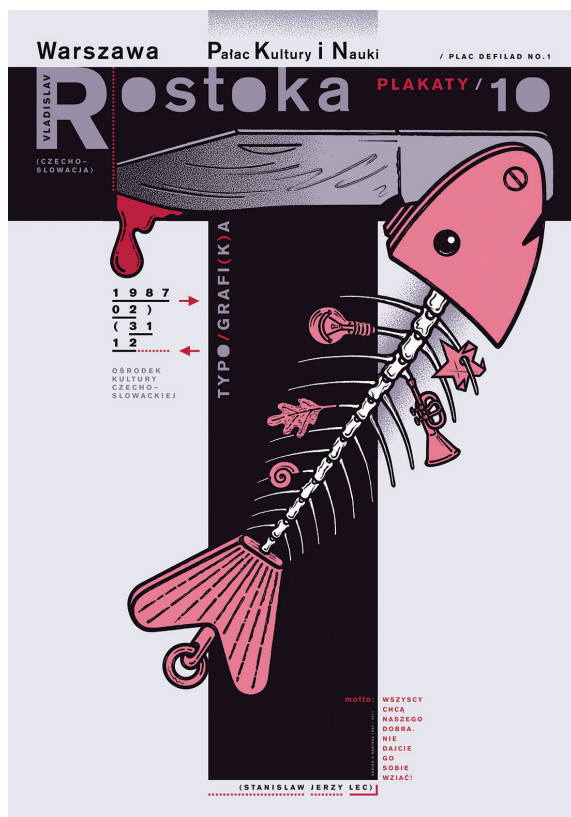
„...és az embernek azért van nyelve, hogy igazat mondjon...
Pedig... az igazmondás bizony nem mindig
válík hasznára az embernek” – ha úgy ég, mint a fáklya,
és pedig mindig ő akar lenni a fáklya, az örök lelkesedés.”

[idézet Rotterdami Erasmus-tól]

Örvendj, drága Aladár, barátom, második apám,
hogy te ennek már nem vagy szemtanúja
– és ha még lehet, ha sikerül,
még néhányan megmaradunk fáklyának.

Az Írás szerint a már nem lángoló, de még füstölgő világító eszközt nem oltja ki a szél.

(Böszörményi Zoltán: *Fellázadt szavak*. Budapest. A PEN CLUB kiadása. 2023.)

Rostoka László: Typo grafika 1 (plakát)

SZEMES PÉTER

Teljes utak

(Kontra Ferenc *A fiú* című kötetéről)

A *Lepkefogót* (2020) és a *Wien – A sínen túl* német nyelvű kiadását (*Wiener Kerle*, 2022) követően az idei könyvhétre – olvasói örömeire – újabb novelláit szerkesztette egységes anyaggá Kontra Ferenc. A L'Harmattan Kiadó gondozásában megjelent *A fiú* c. kötet többszörösen kapcsolódik az élet teljességéhez, hiszen amellet, hogy egyben a szerző 65. születésnapjára látott napvilágot, a huszonegyedik önálló könyve, négy egységében (3-3-9-6 bontásban) éppen huszonegy írás található, ami a hetes és a hármas szám szorzataként azok gazdag numerikus szimbolikáját szintén játékba hívja (előbbi többek közt az emberre, utóbbi az idő egységére is utal), s a főalakokból gyúrt jelképes „főalak” útja, kezdetől a végig, éppen egy évszázadon vezet át, míg az „elszánt történetek” műfajmegjelölő alcím a szövegek születésének és közreadásának személyes tétjére, súlyára is következtetni enged. Mert a hol szorosabb, hol lazább fűrtökbe – egy szőlőág megannyi gyümölcsébe – összefogott és együtt felkínált novellákban nemcsak a saját, az erős valóságvonatkozású eddigi életműből jól ismert emlékek és élmények jelennek meg, de a családiak, barátiak, sőt közösségi is. Annál pedig nincs, nem lehet szebb írói szándék, mint azokért és azok helyett szólni, akik ezt ilyen vagy olyan okokból (esetleg már) nem tehetik. Kontra Ferenc műveire, irodalmi értékein túl, mindig ebből a szempontból is érdemes figyelni, ezúttal annál is inkább, mert az általános megjelölés, a maskulin alakok névtelensége, szándékolatlan elnagyolt, kevésbé egyénített jellemformálása eleve rokonságot teremt, a négy egység markáns időbeli elkülönítésével részben leszármazási rendet is feltételez a „fiúk” között.

Emellet a korpusz darabjait átszövő líraiság a szerző költői tehetségére is következtetni enged, ahogy a társművészeti, elsősorban zenei utalások nagy száma kiterjedt, stílusokon, műfajokon átívelő érdeklődésére, a pontos, érzékletes tájleírások az utazás, szemlélődés – mint elfoglaltságok – szeretetére, ám a *titokzatos* ságot és a *véletlenek* szerepeltetését egyenesen állandó elemeknek nevezhetjük. A második fontossága az *Ódium* soraiban például így nyer ügyes megerősítést: „Annyiszor mondtam már, hogy hiszek a véletlenekben, és szeretek is erről be-

szélni. Nem akarok meggyőzni senkit róla, hogy mekkora jelentőségük van, nekem csak történeteim vannak.” (171.)

A „fiú” útja a nulla pontról indul, azonban nem a születéstől, hanem – remek megoldással – onnan, amikor mindent elveszít. Az első, voltaképpen a *Latinórában* vörösmarti szülőtelepítőként újra feltűnő nagyapának, emlékeinek, korai életeseményeinek szentelt, kedves személyét felidéző egység három írása az első szakasz három etapja, amelyek jellegzetes alakokkal való találkozásokhoz kapcsolják a személyiség alakulását, karakteresebbé válását. Az egyetlen rokona, édesanyja halálát követően (a halál oka, a spanyolnátha korjelző és a novella világában érlelő hatásának is bizonyul) magára maradt gyermekembert előbb titokzatos, mindent szállító kamionos viszi iskolája bentlakó tanárához (típusa, a megfigyelőé, szükség esetén besúgóé a *Levéltitok* postás Rózsikájában vagy a *Latinóra* tanárnőjében is vissza-visszatér), aki nem veszi magához, inkább árva-házba küldi (*A fiú*), majd olyan házaspárhoz kerül, akik saját, szintén a járvány áldozatává lett gyermeküket szeretnék továbbéltetni és -nevelni benne, de tőlük szerencsére méltóbb, igazán befogadó családdhoz jut (*Hasonmás*), végül, amikor már önmaga lehet, betegeskedő, színész féltestvére gyakorol nagy hatást rá (*A hold csendes színpadán*). S a művész fivértől életet, sorsot eligazító útravalót is kap: „Fiú, most figyelj rám! Majd visszatérek egyszer, addigra megismered az éjszakát. Nem téveszted el az utat, a sötétség nem lesz az ellenséged, és sokkal bátrabb leszel. Meglátod, amikor felnézel az égboltra: én hajlok meg a Hold csendes színpadán.” (40.)

A második novellahármas, ez egyúttal az örökség átvételét, továbbvitelét is jelzi, a személyes érésidebe kalauzol. Három nyár élményei, történései elevenednek meg a '60-as évek végéről, amelyeket jelentősen befolyásoltak ugyan a nemzetközi események és a külföldi hatások – a nagyobb szabadság jeleként –, ám jól tükrözik a titói ország magyar közösségének lokális lehetőségeit és az innen, megalkuvás nélkül, egyedülként kivezető, magától értetődő elvágódást. Az munkál az unokanővérben, Szöszipben, aki mindig olasz slágereket hallgat, amerikai sztárok képeit gyűjti és barátnője tűzoltó udvarlójával is azért kezd viszonyt, mert az hasonlít Ricky Nelsonra (1967 nyara), vagy Ruinban, az iskola fenegyerekében, aki a holdraszállást követően tűnik el végleg, úgymond gabonaköröket keresni (1969 nyara). De ahogy a híres Forman-film hőse után elkeresztelt leányrokon terve kútba esik, mert udvarlóját az Itáliába szökés előtt elszólítja a Monarchia korából származó, változatlanúságot jelképező sziréna, úgy az általa tudatosságra bátorított ifjú is hiába énekel „sanremói” dalokat, hiába bújik barátaival az asztronauták szerepébe, helyben marad. Röghöz kötöttségét testvére születésével a család bővülése megerősíti, talán hazatérő apja rosszkedvének is részint ez az oka, ráadásul amíg szülei a kórházba mennek, ő a gazda otthon, a viharban neki kell kutyáját megóvnia, a napi tejről gondoskodni, és a filmek világa helyett csupán filmszerű

naplemente látványa lesz a jutalom (1968 nyara). S mindezekre természetesen a világpolitikai történések árnyai is rávetülnek, így nem véletlen, hogy az ominózus évek, elsősorban a '68-as, még oly sokak számára meghatározók voltak, Nagy Gáspártól az idősebb pályatárs Fenyvesi Ottóig.

A harmadik egységbe válogatott írások látszatra széttartóbbak, kevésbé koherensek, azonban ezek a felgyűjtöttek mellett éppúgy sajátok, ugyanannak a fiúnak a történetei, még ha más alakokhoz való viszonyai kerülnek is bennük előtérbe és e relációk által is válik árnyaltabbá portréja. Az előző írások idejéhez képest kissé visszább térve, a gyermekkortól a kamaszkorig ívelő szakaszból ekként lép elénk a kézműves gyertyákat készítő, bolond nagymama, aki rendszeresen temetésekre, halottat nézni viszi kisunokáját (*A holtak álma*), a hivatalból tudomására jutott titkok őrzéséért az ügyfelekre giccscsodáit rászózó postáskisasszony (*Levéltitok* – a szövegek szoros szövetségét jól tükrözi, hogy az eltérő nézőpontnak köszönhetően itt tűnik el az 1968 nyara néhány fehér foltja is) és a diákjairól, különösen a másik országból érkezetről, hasonlóképpen adatokat gyűjtő pécsi gimnáziumi tanárnő (*Latinóra* – a „fiú” a család római eredetére utaló legenda miatt is várva várt nyelvorákon szembesül először a nemzetiségi köztes-lét, a se ide, se oda nem tartozás „élményével”), vagy pozitívabban a régi mozi gépésze (*Az utolsó mozielőadás*) és az unatkozó szomszédasszony bensőségeket szállító, járműve volánját átengedő szeretője (*Dzsemila*). (Hozzátehetjük, hogy a szerző filmek iránti szenvedélyét ismerve nem lenne meglepő, ha előbbi novella születésére a *Cinema Paradiso*, utóbbiéra a másik híres Tornatore-opus, a *Maléna* is hatást gyakorolt volna.) A kora felnőttkorig vezetően pedig, immár egyértelműen a hazatérés, a Szegeden maradás helyett büszkén felvállalt nemzetiségi lét újabb tapasztalatával: gondatlanságból elrebbent életek (*A leandervirág illata*), elrontott sors, az egykor decens Hajnalka lecsúszása (*Lidércek a téli éjszakában*) és – az irodalmi vonalat kiteljesítve – a nagy író, az *Ódium* emlékéllátásával megtisztelt Herceg János mellőzése, elhallgatása, tulajdonképpen élve eltemetése. A helyzet humorossága ellenére szomorú szembesülés azzal, hogy az igazi értékteremtők helyett a még a műkedvelőként festegető Marikánál (*Levéltitok*) is rosszabb, színpad- és szerepidegen, ám a művészetet is uralni akaró párttitkárfelcsé a rivaldafény, a kötelező taps (*A holló éneke*).

A negyedik egység, az utolsó szakasz bejárásával, ugyanezt a kevés öröme okot adó, ritkán felfénylő utat követi végig. Nyitó darabja, az *Apám és a vonatok A hold csendes színpadán* vasút-motívumához köt vissza, ám a mozdony élménye ezúttal a szülői szeretetlenséghez kapcsolódik, amit nehezen él meg a katonai szolgálatból hazatérő fiú. Ugyanakkor jelképessé válik, hogy az utazást bosnyák bajtársával közösen teszi meg, a neki búcsúajándékként adott óra és az is, hogy a háború után már hiába keresi Szarajevóban – a balkáni puskaforras hordón a népek között a legjobb szándékok ellenére nincs, nem lehet béke és (a titói lózungokkal

ellentétben) valódi szeretetteljes, megértő és elfogadó barátság. Az írás, akárcsak a vele bevezetett katonatörténetek, korábbi tematikus regényeihez, novelláihoz hasonlóan újfent igazolják, milyen fontos erkölcsi feladatot lát el a szerző napvilágra segítségükkel, olvasóközönséghez juttatásukkal, a valódi történések megismertetésével (még akkor is, ha választott eszköze, az irodalmi mű eleve fikció). *A préda megfigyelése* egy ápolói szolgálatot végző békefenntartó szemszögéből látatja, miként vadásznak a „hazafiak” a hadiárvékből csapattá szerveződött fiatal „öslakosokra” (az indián párhuzam, mint minden „bennszülöttre”, a nemzetiségi sorsra jutott magyarok mellett itt a bosnyákokra is kiválóan alkalmazható, s a filmes megfeleléseket folytatva: talán rokonságot fedezhetünk fel a *Valahol Európában* alaphelyzetével is), míg a *Határ folyó* a másik oldalon álló, militarizált egyetemisták portyaútjait mutatja be, ahol a vízből kifogott és többször meggyalázott nő válik minden áldozat és egy egész meggyalázott nép allegóriájává. Beszédese a főalak végső döntése is, amikor társát túsul ejtve elindul az ellenséges állások felé. Ám a háború nem ér véget a békével, azt követően is mérgez, áthatja a mindennapokat és a jövőt is befolyásolja – ennek szentelt a záró kispróza-triptichon. A *Hat vendég* hőse hiába próbálja feledni a határ folyót (feltételezhetjük tehát, hogy a meggyalázott nővel azonos), hiába kísérel meg hazatérve új, hasznosan-szépen berendezett otthont, új életet felépíteni, azt távolléte alatt bemocskolják, tönkre teszik (a hatos szám, amely talán a korábbi erőszaktevőké is, egyebek mellett egyben a rossz, a bűn numerikus szimbóluma), a *Karaktergyilkosság* egykori színházi mindenesnőjét, aki a huszadik század legjelentősebb kortárs drámaíróival állt levelezésben, akárcsak a visszavonult alkotót (*Ódium*), ellehetetlenítik, kizárják a szakma körei, állását politikai okokból veszíti el, *A fjordokon* utazója pedig felesége daganatos betegségének okaként az amerikaiak Újvidékre dobott „piszkos”, radioaktív hatóanyagú bombáit jelöli meg. Nem marad más megoldás, s ez a „fiú” számára is tanulságul szolgál, mint utóbbiak döntései: lassan megválni a kedves dolgoktól, hogy végül csak egy kanapé maradjon a búcsúlevelének, vagy elhajózni a Holtak szigete felé, remélve, hogy „mögötte hullámszik a lelkek óceánja”. (248.)

Kontra Ferenc új kötetének írásaiból egy olyan út teljessége bomlik ki, amelyen göröngyök, éles kövek nehezítik ugyan a haladást, ám aki végigmegy rajta, bizonyosan maradandó olvasmányélménnyel lesz gazdagabb. S a történetek gazdái, a fiúk, a „fiú” útja érezhetően saját El Camino is egyben, amelyet – ha komolyan veszi a mesterséget – minden írónak magának is be kell járnia. Kettős ünnep tehát, hogy a személyes és szerzői-irodalmi ünnepek fényét emelve megszületett, remélhetően nemcsak sok, de valóban értő olvasókra is talál.

(*L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2023*)

Ami az édenből megmaradt

(Tóth László: Rossz napok)

2018-ban ott „hagytuk el” (vagy esetleg a rohanó világunk járművén ott „hagytuk le”) kortárs líránk „magányos gyalogosát”, Tóth Lászlót, amikor a *Wittgenstein szóvivője* című kötete végén mintha már nem harcolt volna tovább a kimondatlan és kimondhatatlan, vagy ahogy ő aposztrofálta, a „mondatlan” és „mondhatatlan” gondolatok minden áron való közléséért. Mintha az akkori kötete utolsó verseiben a nála oly gyakori alteregók egyikébe, Ádám bőrébe bújva beletörődött volna abba, hogy az életkoránál és a verselés természeténél fogva bizony nem tud mindent szavakba, rímekbe önteni, s a versírás mint teremtő aktus időnként megbicsaklik.

Am amíg az előző kötet lírai énje erre a következtetésre tudományos tételek összessége, azaz a nyelvfilozófia felől, az „amiről nem lehet beszélni, arról hallgatni kell” wittgensteini, objektív szentencia felől jutott el, a mostani, 2018 óta keletkezett, és néhány régebről felbukkant verset tartalmazó *Rossz napok* címmel közreadott gyűjteményes kötetében már nem egy tudós személyt, hanem a neki oly kedves néhai költő- és író társait „faggatja” arról, hogy vajon meddig terjed a verselés lehetősége? Meddig lehet azt költeménnyel, költeményben kifejezni, amit közölni szeretne a világgal? Tehát sokkal inkább szubjektív nézőpontból, tudományosan nem mérhető szemszögből közelít a kérdéshez. Például Hervay Gizella gondolatait idézi ezzel kapcsolatban, „Gizkának” a verselés paradoxonára rámutató „betűk lepik el a verset” (Égbekiáltó, 10.) ötszavas kijelentése boncolgatásával, mely szerint a minden opust megelőző csendet, azaz a mondandó lényegét csak zajongó szavakkal lehet beleírni a versbe. A csend takarta gondolatok betűkkel, szavakkal történő „ellepése” éppen ezért eredményez nem ritkán rossz verset: ilyenkor a gondolatok formába öntése balul sikerül. S ekkor – tudjuk meg a *Kisded értekezés a rossz versekről* című opusból – költőként az elrontott versekkel kapcsolatban „egyvalamiben reménykedhetünk csak: hogy túléljük őket. S abban is persze, hogy nem a rossz verseink élnek túl bennünket” (22.).

Ahogy a kötet című szolgálatos rossz napokkal kapcsolatban is – amikor „Fagy bár nincs – a lélek hideg” (91). – csak és kizárólag a túlélésre „játszhatunk”. A túlélés érdekében azonban – amely, mint azt látni fogjuk, jóval tágabb fogalommmá válik egy-egy nap vagy esemény „kipipálásánál” – ebben a kötetben nem csak

a verselés, a jó vagy épp a rossz versek által közlendők átadásának lehetősége szubjektívizálódik, hanem az idő is kezd teljes mértékben belülről megéltté válni. Mert amíg a *Wittgenstein szövivőjében* a lírai én mintegy beletörődött abba, hogy az idő tőle függetlenül, lineárisan halad előre, s ő csak egy-egy helyzetben, egy-egy szerepjáték formájában válhat az „idő hajléktalanjává”, s játszhat az idősíkokkal – gondoljunk csak arra, amikor ő maga vált a saját édesanyja szülőjévé (lásd a *Kései* című verset), vagy amikor a *Héjat az idő* című prózaversben egy 1630-es évekbeli festmény alanyának szerelme lett –, addig a *Rossz napok* költeményeiben az időérzékelés is belőle magából fakad.

Lineárisan előrehaladó, objektíve mérhető időben már nem, sokkal inkább egyfajta Déjà vu-érzetet keltő, mitikus körforgásban találja magát a lírai én. Mintha minden ismétlődne körülötte, például a Háború is: „Hosszú idő után Európában is újból üzembe helyezték a háborút. / Leporolták, megolajozták, s hadrendbe állították az ólomkatonákat is”. S csak „Vakarja fejét a Történelem, hát ezzel most megint mit kezdjen” (38.), és a járvány is, amennyiben a covid a pestis „Karanténiából származó (újra)olvasásaként” (35.) értelmezhető – sugallja számmunkra *A patkányok* című opus.

Az ismétlődés azonban nem csak a rossz napokat okozó – a lírai alanytól független, tehát objektív – eseményekre jellemző, hanem a lírai én szubjektíven megélt érzéseire, emlékeire, emberekkel való kapcsolatára és találkozására is. Verseiben nemcsak a gyermekkorát, s annak helyszíneit és szereplőit éli újra – lásd a *Régi(módi) történetet* –, hanem az egykori író- és költőtársakkal való találkozást is: erről szól például az *Időző a pécsi Hrabal-sörözőben* című prózavers, amelyben „a Túlságosan zajos magány írójával nyakalja most is a sört” (16.). Ám sokukkal újra, ismét a temetőben, a sírkertben találkozik, s az ott megélt csendet, csendjét veti – egyáltalán nem rossz versek formájában – papírra. Gondolok itt ezzel kapcsolatban például a *Parázs táncparkettjén* című költeményre, amelyet Gál Sándor nyitott sírgödre, azaz a temetése napja ihletett.

Ezzel kapcsolatban nyernek többféle, de egymással összefüggő értelmet azok a kötetben fel-felbukkanó alapfogalmak, mint amilyen az éden, vagy épp a kiüzetés. A kötet nem véletlenül kezdődik a *Bevezetés a kiüzetéshez* című verssel. Kiüzetni, ugye, az édenből, a paradicsomból szoktunk, és mivel a lírai én még él, sőt, e verssorokban is leggyakrabban épp Ádám bőrébe bújva tájékoztat jelen (időskori) állapotáról – lásd az önironikus *Epelógus* című versét –, azt gondolhatjuk, hogy éden alatt ő az életet érti, amiből ő maga is – megint csak ismételve a már elhunyt költő- és íróársai sorsát – életkoránál fogva nemsoká kiüzetetik, távozik.

Ugyanakkor épp a kiüzetés közeledte miatt igen fontos része a kötetnek annak felidézése is, „ami az édenből megmaradt” (*Az önéletrajzhoz. A Homokos is már rég,* 75.). Fontos, még akkor is, ha rossz napokat okoz – lásd háború és covid –, ám pláne akkor fontos, ha némi pillanatnyi boldogságot nyújt, vagy egy régen megélt

önfeledt állapot felidézésével, s ezáltal lélekbéli megismétlésével kellemes érzést kelt a lírai énben. Ezért lényegesek a kötetben a „rátalálások”, mint amilyen az 1990-re datálható pajzán költemény, egy prostituálttal való „siker” találkozás krónikája (*Szociográfia*, '90). De ilyen egy-egy, a kötetben felvillanó költői kép is, például a madárrá változott gyerekkori hegedű és a vonója, amelyek nagy szárny-suhogással „azóta is minden tavasszal visszatérnek, és hozzák magukkal a hegedűszót” (*Az önéletrajzhoz. Gyerekkoromban hegedülni*, 74.). Vagy a kert, ahol mind a mai napig – szintén egykor volt alkotótársát „utánozva” – a költő a gyümölcsfái közt bíbel.

S a kert mint fontos helyszín kapcsán kerül kettős konnotációba maga az éden fogalma is. Ha ugyanis elfogadjuk, hogy a lírai én a földi életet tartja az édennek, és – egyfajta számvetésként – innen történő kiűzetése előtt leltárt készít arról, ami abból még megmaradt, akkor, a (sír)kertek gyakori emlegetésével, az oda kijárással, valamint azzal, hogy az ő kertjén túl épp egy temető nyugszik, „honnan áttéved időnként hozzánk / egy-egy mókus hogy hírt / vigyen rólam túli / barátainak kik erjesztve már a nektárt / készülnek duhaj fogadásomra /” (71.), a földi édennek szemben megképződik előttünk az égi kert, a mennyország is. A kettő közötti különbség pedig ismét a kétféle idővel mérhető: a szubjektíven megítélt, ismétlődésen alapuló földi idővel, és a lírai éntől független, mert nem tudni, mennyi idő múlva elérendő, s ott milyen módszerrel mért égi időtartammal. Az ottani kertben eltöltendő ki tudja, mennyi idővel, netán az örökkévalósággal.

Ám a halott íróársai hívószava ellenére, akik szerencsére „nem sürgetik / várják kitartóan” (71.) a verselőt, a földi édenből távozni egyáltalán nem siet a költő. Ezzel kapcsolatban is a „túlélésre játszik”. Erről tanúskodik a kötete jövőbe mutató, fent már részben idézett ciklusa, az *Előtanulmányok egy lehetséges verses önéletrajzi szimfóniához*, amelyben igyekszik megismételni mindazt, amit átélt, megismételni a megélt időket. S ezzel a készülő – hamarosan remélhetőleg elkészült önéletrajzzal – válik az írás, a verselés – ismét csak körkörös módon, hiszen a lírai én továbbra is küzd a mondatlannal és a kimondhatatlannal –, a földi édenben maradás, a rossz napok ellenére a csakazértis maradás szimbólumává. Az „e világi kertben” továbbra is megélhető, megélendő dolgok, egyben a túlélés zálogává.

(Gondolat Kiadó, Budapest, 2023, 98 oldal)

Grendel, az óriás

Még a Port írtam, amikor rávettek, hogy menjek el Szlovákiába. Utoljára léptem föl mint „fiatal író”. Nem értettem, hogy miért kell ezt nekem megtennem.

Hát azért, hogy találkozzam Grendel Lajossal.

Pesten volt az Európai Kulturális Fórum (1985), és a szlovákok is fel akartak mutatni valamit. Ez volt a szocialista országok fiatal íróinak találkozmánya. Nem volt egy nagy ötlet, annyi szent, és nem azért, mert Kubából meg sem érkeztek az „elvtársak”. A fiatal szlovák, de főleg a cseh „elvtársak”, a magyar Grendelt kivéve, állandóan részegek voltak. Bizonyára én is az lettem volna, ha a mienknél sokkal keményebb diktatúrában kellett volna megpróbálnom szabadnak lenni. A német demokratikus, hozzánk képest kölyök küldötteknek, mi, Lajossal angolul diktáltuk, mit is kéne mondani. Nem volt beszédük, szegényeknek.

Hanem aztán a téglám! Egy Kalocsáról reszlovakizált fiatalember volt, és egy szobában kellett aludnom vele, hogy mindenről jelentést írhasson. A posztmodernről (bizony, bizony!) írott tanulmányom fordításába beletört a bicskája. Akkor jöttem rá, hogy az esztétika és a filozófia nyelve fele annyira sincs kidolgozva náluk, mint nálunk. (Miközben mi sem dicsekedhetünk vele, ha mondjuk a némettel vetjük össze.) Segítettem neki. Egyszerűen írjuk körül, mondtam a téglának, ha valamire sehogy sem talált szót.

A beszédem olyan jól sikerült, hogy utána szünetet kellett elrendelni. Mielőtt átadtam volna a szót szlovák hangomnak, üdvözöltem Grendel Lajost, mint „kitűnő magyar író, a Szlovák Írószövetség tagját”. Megvártam, míg a téglalefordította. Ismertem Lajos első regényét, az *Éleslövészetet*, és nagyon szerettem. A szünettől kezdve elválaszthatatlanok lettünk. Miközben azért mi is sörözgettünk, csak csöndesen, Lajos fordította, amit rólunk mondtak a körülöttünk levő csehek és szlovákok. Megkérdeztem, akarta-e valaha magyarosítani a nevét. Ööö, te is angol szakos vagy, nem?, mondta, egy kissé elnyújtva a mondat elejét. De, bizony, feleltem. Már elfelejtetted a Beowulfot? Az óangol hőseposz egyik főhőse volt Grendel, a szörny. A fejemhez kaptam: Hát persze. Beowulf kitepte az egyik karod. Ilyen nevű írójuk még az angoloknak sincs. Neked egyszerűen nem szabad megváltoztatni a neved! Gratula. Aztán visszautaztam a regénybe.

Nemsokára kaptam tőle egy levélkét:

„Feri!

Remélem, a házba bejutottál. Nagyon örülök, hogy együtt voltunk három napig, és nézd el savanyú ábrázatomat. Én elég mélabús fickó vagyok. Te viszont bekerültél nálam a legbelső körbe, ahol csak nagyon kevesen, a legjobb barátom és a családom van.

85. febr. 5.

Barátsággal ölel,

Lajos”

Ezt követően többször találkozott a két család is. Volt, hogy a rákoshegyi viláncban laktak, miközben nekünk, első és utolsó feleségem betegsége miatt, Szegeden, kórház közelben kellett lennünk. Bundás és Kormos kutyáim is szerették őket. Grendelt két évre elvitte a politika, de egyetlen sérülés nélkül megúszta. Még a „fiatal csajos” korszakunk is szinte egyszerre köszöntött be. A válogatott novelláit rám bízta szerkesztésre, én a *Vezéráldozat*ot választottam címadónak (1996), nem, tudván, hogy 2000-ben majd megjelenik *Királyáldozat* című regényem. Szigligeti, egyes részegeskedéseink során, egyszer volt, hogy *Ferko*-nak szólított rövid o-val, és szlovákul beszélt hozzám. Olyan részeg voltam, hogy értettem. Valamikor folyékonyan beszéltem oroszul. Azt józanon is tudtam, hogy Lajos is a sztoriban hisz, miként én. A történetben, ami elmondható a világból.

(Nekem fiatalon annyi barátom volt, mint égen a csillag. Ahogy kamaszodván kinyílik az életed, egyre több baráttra teszel szert. Csak egyre kevesebbet érnek. Nem tudtam még, hogy barátból hat-hétnél több nem lehet egy életben. Felebarátaimat teljesnek hittem. Hihetetlenül gyorsan tudtam barátságba kerülni valakivel, de a barátságot ápolni se kedvem, se időm nem volt. Az ellenségeimhez hűségesebb voltam.)

Még az ottani nagy átváltozás, a bársonyos forradalom előtt történt, jóval a nyolcvanas évek közepe után, hogy Lajos meghívott, szilveszterezzünk náluk, Pozsonyban.

Megbeszéltük a feleségemmel, hogy vonattal megyünk, már csak azért is, hogy az asszony is kedvére ihasson. Nekem is volt (akkor még) jogosítványom, de autóstoppos halálom óta utáltam vezetni. Az utat végigsakkoztam a fiammal, aki nem értette, miért nem hozhatja magával a horgászfelszerelését.

Pestnél be van állva a Duna?, kérdeztem a gyereket.

Be, mondta az akkor még szőke fiam.

Hát akkor Pozsonyban is jégtáblák borítják a hátát, mert hogy ugyanaz a Duna folyik ott is. Rövid történelmi áttekintést adtam a városról, nem feledkezve meg az országgyűlésekről, koronázásokról.

Hamarosan megláttuk a várost ölelő szőlőhegyeket.

Az állomáson ott várt a barát, s ez bizony meglepő volt, mert nem a megbeszélt vonattal érkeztünk. Akkoriban ugyanis azt tartottam: az egyetlen módja, hogy el-

érjünk egy vonatot, az, ha lekéssük az előzőt. A pesti papírtrombita-harsogás után Pozsonyban szinte halálos csend volt, semmiféle ünnepi hangulat nem zizegett a levegőben.

Lajoséknál otthon, a Vazovova utcában már ünnepibb volt a hangulat. Mindenki megtalálta a maga játszótársát. És Lajossal, nem sokkal éjfél után megállapítottuk, hogy az irodalomnál nincs leleményesebb egyszemélyes kommunikáció. Prae vagy poszt – mindketten a cselekményes prózában hittünk.

Micsoda irodalmiatlan felfogás, mondá Karinthy, hogy Szegedre utazni nem olyan nagy dolog, mint Zanzibárba utazni. Útinapló szempontjából teljesen mindegy, tettem hozzá.

Lajos bólogatott.

Nincs értelme körülhajózni a földet, hogy megszámloljuk, hány macska van Zanzibárban.

Másnap sétát tettünk az óvárosban a régi magyar nemesek palotái között. Nem ittam még egy gyógsört sem. Grendel, aki a Beowulfban, ebben a Kr. u. 700-1000 között keletkezett angolszász elbeszélő költeményben szereplő rémisztő névrokonával szemben, alapvetően csöndes, nyugodt lélek volt, a délutáni vonatra tett fel bennünket. Az utolsó kocsiba szálltunk, ahol egy fülkében csupa öreg kalauz ült. Megmutattuk a jegyünket meg a helyjegyünket, és az egyik kalauz elmagyarázta, hogy a mi helyünk egészen a vonat elején van.

Ez a véletlen aztán szerepet játszott a történetben, már ha a véletlen szó nem lenne istenkáromlás. Akinek kis szerencséje van, annak nagy szerencséje van.

Az egész vonaton még egy pár utazott rajtunk kívül. Ki az a marha, aki szilveszter másnapján útra kél, ahelyett, hogy sörökkel kúrálna magát.

Hogy barátra leljünk, be kell hunyni az egyik szemünket; hogy meg is tartsuk, néha mindkettőt, mondtam a feleségemnek. Az asszony nem értett az egészből semmit, de hisz nem is ő beszélt Lajossal egy fél éjszakán át. Sárkány „elvtársat”, a Madách Kiadó igazgatóját, például humorral szedtük szét darabokra, hogy aztán elfelejtsük összerakni.

És akkor belépett a fülkébe a kalauz. Kicsi volt, fúrge tekintetű, és „ázva” beszélte a magyart, mint a felvidékiek nagy része. Áadtam neki a jegyeket, és a tájat figyeltem. Egyszer csak megszólalt a kalauz.

Kérem a jágyáket, mondta.

De már odaadtam, mondtam, és arra gondoltam, hogy a kalauzban még mindig a szilveszteri nyomás dolgozik.

Én nám káptam semmiféle jágyet, mondta a kalauz, és kinyitotta a füzetét, a táskáját.

Ember, ne szórakozzon velünk.

De mondom, hogy nám kaptam jágyet!

Maga részegnek néz, vagy bolondnak, mondtam. Biztosítom: egyik sem vagyok.

Én meg Rodolfó nám vagyok, felelte a kalauz. És kezdte kitölteni a büntetési blankettát.

Magát nagyon híressé fogom tenni, és még játékvásútra sem szállhat fel, mondtam. Ilyet még a Balkánon se láttam.

Magát le fogom szállíttatni a rendőrökkel a határon. Má éjszáká nám fog otthon aludni.

A fiam elpityeredett. Néztem ezt a kis senkiházit, aki így megríkatott egy gyereket. A feleségem gyorsan előkapta a fényképezőgépet, és csinált egy képet a pályát tévesztett bűvésről.

Most pedig elmegyek a kalauzok fülkéjébe, akik látták a jegyünket, mondta, és félretolta a kalauzt. Elment hátra.

Papa, odanézz, ott a földön a jegyünk!, kiáltott fel a gyerek. Rodolfó kiejtette, s már el is tűnt.

Az utazás bölcsebbé, de boldogtalanabbá is tesz, mondtam a feleségemnek, amikor az asszony visszaért.

Az élethez elsősorban szerencse kell. Az egyik szerencsét Lajosnál Karol Wlachovskýnak hívták. A (cseh)szlovák kulturális intézet vezetője volt Pesten, és egymás után fordította Lajos könyveit szlovákra. Mégpedig azért, hogy a szlovák íróknak mutassa: így is lehet. Lajos egyszer csak nagyon híres lett odahaza. Karcsiról (így hívtuk egymás közt Wlachovskýt) elég annyit mondanom, hogy a kegyetlenül kettévágott magyar irodalom képviselői már csak az intézetben adott fogadásokon találkoztak. E. P. is T. F.-fel. Ilyenkor Karcsi mindig megjegyezte, hogy a bor lakiteleki. Úgy tettünk, mintha elhinnénk. De megittuk.

2010-ben - már hét éve volt, hogy Makovecz Imre fölvelt -, Kováts Flórián, az MMA egyesületi titkára, Kecse utcai létezésünk szervezője, mindenese, mondjuk ki, lelke, egy alkalommal megkérdezte tőlem:

Te kinek adnád a fél állampolgárságod, persze elméletben? Akkoriban az átlagosnál is erősebben kezdték szorongatni határ elrekesztette véreinket. Ez volt a válaszuk.

Nagyot nyeltem, mert határon túli író ismerősöm volt egy pár.

Ismered Grendel Lajost?

Már amennyire egy barát ismerheti a másikat, mondtam.

Jaj, de jó. Hívd meg közénk.

És én meghívtam. Lajos igent mondott, pedig akkor egy másik íróakadémia tiszteletbeli tagja is volt már. És 2012-ben az MMA rendes tagja lett. Olyan rendes, hogy amikor tehette, még tagozati ülésekre is eljárt. Amikor felvidéki körútra mentünk az akadémia irodalmi tagozatával, szülővárosát, Lévát ő maga mutatta meg csak nekem. A házukat, a templomot, az iskolát. Eszembe jutott az

ő története 1968-ból, amikor a kisvárost magyar csapatok szállták meg, erőteljes szovjet felkérésre. Ő bement a városparancsnokhoz, és elmondta neki, milyen vágyak ébrednek a szívekben, a városházán lengedező magyar zászló láttán. Azt hiszik, megint visszacsatolás lesz. Mindketten tudjuk, hogy nem így van. Hogy hívják magát? Kérdezte a tiszt. Most le kéne csukatnom, de ha a fenekén marad, míg itt vagyunk, és nem lázít, békén hagyom.

Amikor 2010-ben föltámadtam megint egy életmentő műtétet, nem olvastam az általa írt *A modern magyar irodalom történetét*, de azt tudtam, hogy ő az egyik óriása. A moszkvai agyvérzést túlélte, és bal kézzel is remek könyveket írt. Aztán 71-ik életévében váratlanul előre ment, és magával vitt belőlem egy darabot, amit csak ketten ismertünk igazán. A barát olyan, mint felhős éjjelen a csillag. Nem látod, de tudhatod, hogy ott van. A párhuzamos akkor lesz újra teljes, ha majd követem nemzedékünk egyik legfontosabb íróját. Nincs az már olyan nagyon messze. Addig ellenségeim sutyorgását elnyomja halott barátaim csöndje.

Rostoka László: Csillag (plakát)

Búcsú Európa forradalmától¹

Búcsúznom kellett. Nem szomorúan tettem, nem is várakozással. Konok, keserű, lemondó elszántsággal. Nem valami szokványos búcsú volt ez, egy vasútállomáson, ahol a család tagjai – nagyszülők, szülők, testvérek, gyerekek, unokák, közeli barátok, mikor ki közülük, de gyakorta mindannyian, körültolonga az utazót – búcsúznak vakációra induló szeretteiktől, akik néhány nap, vagy egy-két hónap múlva biztosan visszatérnek középük a közeli városból, a kicsiny faluból, vagy akár külföldi barangolásukból. Vissza, szeretteik körébe.

Nyugodtak hát, miközben a szerelvény a csarnokba tolat, s a gőzmozdony – mert nekem bizony már elképzelhetetlen egy pályaudvar a prűszkölő, gőzokádó, az utasokat füstködbe burkoló négyhuszonnégyesek nélkül... – tolatyúú csikorogva sürgetik a beszállást. Gyors, sietős, utolsó csókok csattannak; századszor elhadart üzenetek és jó tanácsok szállnak százegyedszer is az utazó fülébe, miközben a gépmester végig kopogtatja kalapácsával a vagonok kerekeit; s már a fülkék ablakában áll az utazó, elveszi a kapkodásban lent felejtett kiegészítékeit vagy az utolsó pillanatban megvásárolt újságokat; s elindul, kigördül a szerelvény; in-tegető kezek erdeje kíséri, míg el nem tűnik; míg nyílt pályára nem tér. Akkor a család hazatér, de néhány óra múlva már telefonoz, levelet ír és kap; a hiány számukra nem mérhető...

Nem, én nem így búcsúztam. És nem – egy pályaudvaron. Anyám, testvéreim, barátaim azt sem tudták rólam: hol vagyok, éppen mit cselekszem; élek-e még, vagy meghaltam-e már, akkor, vagy régebben!?

Néhány nappal az orosz invázió előtt: ezerkilencszázötvenhat október huszonhetedikén szabadultam a váci fegyházból. Hat évet töltöttem le ott – életfogytiglani büntetésemből. A forradalom szabadított ki bennünket: híre söpörte el őreinket a vasajtók elől... Kék-fehér csíkos rabruhában indultam, minden sze-

¹ Elfeledett novellájával emlékezünk Péterfi Vilmosra, tiszteletadásként közelgő születésnapja előtt. Péterfi Vilmos. A jogtudományok Professor Emeritusa, az irodalom romantikusa. Született Pozsonyban. 1943-ban kezdte meg jogi tanulmányait a pozsonyi egyetemen. 1945-ben – magyar származása miatt – kizárták; jogszigorló már Budapesten lett, 1949-ben. 1950-ben a Mindszenty-per kapcsán életfogytiglanira ítélték. 1957 januárjában érkezett – a váci fegyház, a budapesti harcok és a güssingi menekülttábor „érintése” után – az Egyesült Államokba. 1991-től a morrisi jogi egyetem nyugdíjas professzora. 1993-ban végleg hazatelepült. Budapestre. Ekkor kezdte publikálni regényeit és verseit, majd létrehozta – a Magyar Írók Szövetsége keretein belül – a Péterfi-díjat, mellyel két évtized során számos rangos alkotó (Utassy József, Kiss Benedek, Vasadi Péter, Lászlóffy Csaba és mások) műveit jutalmazta a kuratórium.

mélyazonosságot igazoló irat nélkül, gyalog, vagy teherautókra kapaszkodva, s három nap alatt jutottam végül Vácról Budapestre. Utam sikerét jóindulatú embereknek köszönhettem; ismeretlenül is behívtak magukhoz, látva rabruhámat; s mert abban járni életveszélyes volt, saját ruhájukat adták rám, meg sem kérdezve: ki vagyok, miért ültem, vadászna-e rám? De kire nem vadásztak akkoriban az utcán cirkáló, lassan erőre kapó kommunista karhatalmisták, ellentámadásba lendülő ávosok!?

Pestre érkezve természetesen azonnal felvettem a kapcsolatot régi barátaimmal s folytattuk ott, ahol hat évvel korábban abbahagyni kényszerültünk: csoportot szerveztünk, röplapokat készítettünk és terjesztettük azokat, a biztonságunk érdekében mindennap más és más helyen töltve az éjszakát; néha-néha aludtunk is; és bíztunk abban és álmodtunk arról, szent, naiv hittel, hogy az oroszok eltűrik, elfogadják majd Magyarország semlegessé válását. Küzdöttünk és reménykedtünk ebben – november negyedekéig. Ekkor azonban az orosz tankok legázolták az országot; bujkálnom kellett hát, az eddiginél is fegyelmezettebben, és felkészülni arra, hogy elhagyjam hazámat.

Pár napja Józsi barátom lakásán dekkoltam, amikor jött a hír az utcáról: ávosok járnak házról házra, lakásról lakásra; rejtőző ellenforradalmárokat keresnek. Mivel más út már nem adódott, Józsi a ház pincéjébe vitt le, gyorsan, és belökött saját rekeszébe.

– Meg ne mozdulj, meg ne szólalj, bármi történjen! – Utasított, majd rám zárta a fülke ajtaját, közben hozzátéve: – Érted jövök, ha ezek a bitangok eltakarodtak a házból...

Percek múltán súlyos léptek döndülését, sietős parancsok kemény kiáltásait hallottam az udvar felől. Majd a pincelejáró elől. Majd ávoscsizmák dübörögtek le a lépcsőn. És ott álltak. Zseblámpák fénye gyulladt; lihegő káromkodások hallatszottak. Lapultam a fülkében, egy szénkupac tetején, fejemre húzott, sötétkék esőkabátom alatt...

– Csak zajt ne csapjon most körülöttem semmi... – fohászkodtam magamban, némán. – Meg ne lökjek egy széndarabot; meg ne zörgesse kabátomat egy egér, Uram, mert akkor végem van. Elhurcolnak, vagy itt helyben, a pince falánál lőnek agyon...

Nyugalmat, feszes nyugalmat erőltettem magamra. Az ávosok két csapatra oszlottak, úgy járták körbe a pince folyosóit. Józsi kamrája, amelyben lapultam, a folyosó közepén volt, így két irányból hallgathattam a fenyegetően közeledő, súlyos lépéseket; behunyt szemmel is éreztem a vibrálva cikázó, minden sarkot megcélzó zseblámpafényeket; s összerendeztem minden egyes lakatcsikordulásra; mert az ávosok minden fülke ajtaján megrántották a lakatot: zár-e, vagy lóg csupán...!? Mikor elmentek, s elült a zaj, vettem észre: csuromvíz vagyok. Kivert a hideg verejték; s remegtem, egész testemben, mint aki vitustáncot jár... Egy órán

át feküdtem még a szénkupac tetején, a sötét pincében, várva, csendesen. Végül felhangzottak Józsi lépései; legalábbis azoknak, az ő lépéseinek kellett lenniük: ezért fohászkoztam, ezért könyörögtem magamban...

Ő volt, valóban. Állt a fülke előtt, óvatosan; megérintette a lakatot: a helyén van-e még? – s hallgatta némán a pince neszeit... Tudtam, arra is gondol, hogy észrevettek engem s most meglapulva a folyosó zugában azt figyelni néhány ávós: ki jön a rekeszhez? Ki tudja, hogy lapult ott valaki? Szólni én sem mertem: hátha nem jött egyedül; követte valaki, titkon, vagy kényszerítve őt; hallgattam hát némán – a pince neszeit... Ki nem rettegett még sohasem, az nem is értheti ezt... Végül, összeszedve bátorságát, megszólalt:

– Ott vagy még? Jól vagy? Elmentek...

– Megvagyok – sziszegtem, elgémberedve. – Engedj ki.

Egész testem sajgott a fájdalomtól, amit az órán át tartó kényelmetlen, moccsatlan fekvés okozott. Vagy két percig a talpamra sem tudtam nehezedni. Közben Józsi elmondta: amikor az ávósok betörték a házba, ő kishíján világgá szaladt; csak akkor merészkedett vissza, amikor látta őket a következő háztömbbe vonulni... Bennem, miközben dülöngéltem a fájdalomtól, végigpergett: nem vertek agyon, letartóztatásomkor, a Fő utcában – ezerkilencszázötvenegyben. Nem akasztottak fel a Markó utcában sem, hiszen „megúsztam” egy életfogytiglanival. Most, a pincében sem talált rám az erőszakos halál; de mindez miért történhetett így? Pusztán a vak szerencsének köszönhetem-e mindezt, vagy talán valami magasabb célja lehet még az életemnek? Talán az rendeltetett el: mindazt a szörnyűséget, amelyen keresztül mentem, valahol, valamikor vessem papírra – okulásul korom és utókorom számára!? De ahhoz, hogy ezt nyugodtan tehessem meg: el kell hagynom az országot.

A hazámat.

Az utcai harcok nagyjából úgy november vége felé szűntek meg teljesen; ekkor maradtak abba a rendszeres igazoltatások is. Kimerészkedtem búvóhelyemről. Kerestem barátaimat, de hiába; mint megtudtam, nagyrészüket már elhagyta Budapestet, el az országot, Ausztria felé, át a zöldhatáron. Egyik volt váci rabtársam azonban még otthon tépelődött: menjen? Maradjon?

– Tibor – kérleltem –, te az amerikai nagykövetségen dolgoztál. Lecsuktak, koholt vádakkal, mint kémet... Legalább akkora veszélyben vagy, mint én. Lefog az ÁVO, újra, s ugyanúgy elítélnék, mint régen. De most: halálra. Ne játssz az életeddel, barátom...

Sikerült őt meggyőzőnöm. December első napjainak egyikén szálltunk a szombathelyi gyorsvonatra. Elindultunk – a határ felé. Eltökélt szándékom volt: vagy átjutok, vagy lőjenek agyon valahol, egy ismeretlen erdő sötét tisztásán; mert nincs visszaút. Bujdosókká váltunk, mint egykor a kurucok. A szombathelyi vasútállomás váróterme tömve volt emberekkel. Lerítt róluk: a túlnyomó többségnek

egyetlenegy célja van... Zokogó gyerekeket könnyeiket törölgető öregek próbáltak vigasztalni; asszonyok, lányok szorongva őrizték csomagjaikat, amíg a férfiak idegesen szívták cigarettájukat és kutatva fürkészték az arcokat: akad-e közöttük olyasvalaki, aki átvenné, átvezetné őket a határon!? És ha találtak vállalkozót, hát megbízható-e az illető? De nem volt választási lehetőség; az, aki csak úgy vakon, ismeretlenül indult neki a keresésnek, nem rendelkezhetett referenciákkal; s a vezetésre vállalkozó sem igazán mutathatott volna fel – ajánlóleveleket...

Bizony, nem volt könnyű a választás. Mert lehetőség akadt, bőven. Sokan szólították meg az utasokat: jó pénzért, ékszereikért megoldják gondjukat... Szerveződtek a csoportok; egyikhez mi is csatlakoztunk. Este nyolcra volt megbeszélve a találkozás; akkor indulunk; vezetőnk átkísér bennünket a mindössze hat kilométerre lévő határon. A mondott időben meg is jelent – és előre kérte a kialakított összeget.

– Nem – feleltem –, én csak akkor fizetek, ha valóban elértük a határt!

– Olyan embernek néz – förmedt rám sértődötten –, aki becsapná magyar testvéreit!? Átvittem én már ingyen is menekülőket; vagy most fizetnek, vagy ne is jöjjenek velem!

Csoportunk tagjai vitatkozni kezdtek egymással. Voltak, akik velem értettek egyet; mások viszont akár előre is fizettek volna, csak már indulhassanak... Tibor barátom is az utóbbiak közé tartozott. Én viszont csökönyös maradtam.

– Mihez kezdünk akkor, ha ez a fickó elveszi a pénzünket és lelép mellőlünk, valahol a sötétben!? – mondogattam Tibornak. – Ha ez az ember valóban tisztességes, akkor várhat a pénzére addig, amíg a határhoz nem érünk.

Végül nem csupán Tibort győztem meg, hanem alkalmi csoportunk négy másik tagját is. Két táborra oszlottunk; a vezető hat olyannal, aki hajlandó volt előre fizetni, elindult a pályaudvarról; mi viszont, akik maradtunk, elhatároztuk: csak olyan vezetővel indulunk el, aki nem kéri előre a pénzt. Éjfélig kellett várakoznunk.

– Én húsz éve járok át a zöldhatáron, hol áruval, hol emberrel – szólított meg akkor bennünket egy ismeretlen. – Látom, maguk óvatos emberek; szeretem az ilyeneket. Úgy ismerem a vidéket, mint a tenyeremet; személyenként kétszáz forintért átviszem magukat. Lassan virrad; azért ilyen olcsón. De – előre fizessenek!

Azok, akiket korábban magam mellé állítottam, most elcsábultak. Meggyőzte őket az idegen magabiztos fellépése. Áadták a pénzt, előre, és indultak vele az éjszaka csendjében. Tibor unszolt, hogy menjünk velük – legalább a város széléig.

– Itt, az állomáson, nem vagyunk biztonságban – hajtogatta. – És valamilyen vezetőt csak fel kell végre fogadnunk; valakiben előbb-utóbb meg kell bízunk...

– Én éjjel nem indulok sehová – makacskodtam. – Nem ismernénk ki magunkat az utcákon. Várjunk hajnalig. Ha kezd világosodni, majd elindulunk; me-

gyünk faluról falura; valamelyik határban csak találunk egy olyan parasztot, aki elvisz bennünket a határig. Annak majd odaadhatjuk az összes pénzünket...

Vártuk hát a pályaudvaron a reggelt. A terem lassan újra megtelt emberekkel; érkeztek a vasúti szerelvények, de volt, aki teherautóval jött idáig; hogy aztán gyalogosan csapódjon valamelyik menekülő csoporthoz. Gyűltek, szaporodtak az emberek; s ekkor felbukkant néhány határőr is. Kezdtém aggódni...

– Nekem ez nem tetszik, – mondtam, teljesen feleslegesen, a szintén riadtan figyelő barátomnak. – Iszkoljunk innen...

– Hová? – legyintett Tibor. – Éjjel kellett volna, mondtam én... Most már: hová!?

– Azzal a vonattal ott – mutattam a véletlen szerencsére. – Most indul Kőszegre. Oda is közel a határ; talán ott egyedül is rátalálunk...

Tibor egyetértően bólintott. Valójában mindegy volt neki; csak induljunk már végre, valahová, minél messzebb a közeledő határőröktől. Átcsorogtunk tehát a füstölő vicinálissal Kőszegre. S ott leszállva valóban elindultunk, gyalog, amerre a határt sejtettük, kikerülve az országutakat, falvakat, vasúti síneket; baktattunk csak, erdőn, mezőn. Három kilométerre lehattünk a határtól, amikor egy határvadász gépkocsi robbant elénk, szinte a semmiből, s mi ott álltunk, riadtan, két katona géppisztolyának célkeresztjében.

– Természetesen: csupán eltévedtek – dörögte gúnyos hangon egy őrmester a kocsiról. – Fogalmuk sincs arról, hogy ez már határzóna; ahol senki sem tartózkodhat engedély nélkül. Maguk csak sétálgatnak, igaz!?

Felcsattanó hangon folytatta:

– Ne is próbálják tagadni: mind a ketten disszidálni akartak! Eh... – legyintett megvetően. – Forduljanak csak szépen vissza. Nyomás Szombathelyre, onnan az első vonattal – Pestre. Ahol is jelentkeznek a kerületi rendőrparancsnokságon. Meg vagyok értve!? Nevüket, címüket felírtuk; meg ne várják az országos körözést! Na, indulás...

És harsányan nevetve elhajtottak autójukon. Mi pedig visszagyalogoltunk a kőszegi vasútállomásra.

– Megyek Pestre... – jelentette ki komoran Tibor. – Most az egyszer szerencsénk volt; de legközelebb nem lesz. Én utazom haza...

– Sajnálom, de én nem tartok veled – feleltem határozottan. – Már itt érzem az orromban az ausztriai szabad levegőt... Nem, Tibor. Én nem megyek vissza.

Az éjszakát a kőszegi vasútállomáson töltöttük. A reggeli vicinálissal átmentünk Szombathelyre. A pályaudvar még mindig tele volt menekülők áradatával.

– Nos, Tibor? Hogyan döntöttél? – kérdeztem barátomat. – Maradsz velem, vagy indulsz vissza, Pestre!?

Sóhajtott. Majd a pénztárhoz ballagott. Hagytam, szomorúan... Amikor vissza-jött, arcomba mosolyogva mutatott két pesti vonatjegyet:

– Ha lefognának bennünket még itt, a pályaudvaron, nyugodtan mondhatjuk azt, hogy a pesti vonatot várjuk... Hogy épp csak lekéstük az előzőt...

– Ez nagyon jó gondolat – mondtam megkönnyebbülve.

Így nem is szálltunk fel az este tízkor induló budapesti szerelvényre. Viszonylagos nyugalomban töltöttük az éjszakát a váróteremben, majd reggel elindultunk – a határ felé. Alig távolodtunk néhány száz métert az állomástól, amikor egy kis csoportot pillantottunk meg; nem sokkal előttünk ballagtak. A vezetőjük bevárt bennünket.

– Maguk is át akarnak menni? – kérdezte. – Csatlakozhatnak hozzánk... Kétszáz forint fejenként. A határon kell fizetniük.

Összenéztünk barátommal, majd beleegyezően bólintottunk. Útközben a vezető tovább magyarázta a részleteket:

– A határ előtt száz méterrel fogom megállítani a csoportot. Egy országút inenső oldalánál. Ha azon átszaladnak, már csak ötven méterre lesz az osztrák határ. Világos?

Biccentettünk. Csak érzünk már oda... Napok óta gyalogoltunk már, éjszakáinkat is féleberen töltöttük; fáradtak voltunk, éhesek, és fáztunk. Mentünk csak, szótlanul, és hittünk a vezetőnknek; hiszen nem volt más választásunk... Így tettünk meg jó néhány kilométert, majd vezetőnk megszólalt:

– No... Már közeledünk... Óvatosan, csöndesen vonuljanak tovább. Pár perc múlva Ausztriában lesznek – biztatott. – Látják? Ott elől szürkéllik az országút. Csak át kell rajta szaladniuk... No, fizessenek, aztán futás!

Miközben előszedtük pénztárcáinkat, fényszórók villantak és két autó száguldott felénk az országúton, mindkét irányból. Dermedten néztük őket... Legfeljebb ötven méterre tőlünk – megálltak. Határőrök ugrottak ki belőlük és lövöldözni kezdtek a levegőbe.

– Megállni! Mindenki hasra! – kiáltották keményen.

Csoportunk megmoccant. Néhányan magasba emelt kézzel, kővé meredve álltak, mások hasra vágódtak a sáros, latyakos földön. Egy-két ember futni próbált, de a lábuk előtt földbe fúródó géppisztolysorozat megtorpanásra kényszerítette őket.

Vezetőnknek azonban sikerült kereket oldania...

Gyereksírás, asszonyjajgatás töltötte be a mezőt. Elfogóink vezetője, egy hadnagy, rögtönzött kihallgatást tartott. Bennünket is megkérdezett.

– Nem értem magukat – csóválta a fejét, miközben elmondtuk: hogyan, mikor csatlakoztunk a csoporthoz. – Intelligens embereknek látszanak: mégis bedőlnek egy ilyen csirkefogónak... Ha annyira menni akarnak, hát menjenek csak. Ha sikerül... Mi csak ezt a bitangot akarjuk fülön csípni. Azt mondta, ugye, hogy az út túloldala már Ausztria... Hogy már csak ötven méter... No, jobb, ha tudják: innen a határ még tíz kilométerre van! Na, menjenek... De vissza, Szombathelyre!

És elengedett – mindannyiunkat. Miközben visszafelé ballagtunk, figyeltem Tibor lelkiállapotát. Féltem: nehogy teljesen megviseljék a sorozatos csalódások. De nyugodtnak tűnt; arcán elszántság, konokság feszült. Leültünk a pályaudvaron – szokott helyünkre... –, s Tibor akkor előhúzta zsebéből a két pesti vonatjegyet. Ketté tépte őket, foszlányaikat kezembe gyűrve.

– Soha többé nem megyek vissza Budapestre – mondta acélkemény hangon. – Veled tartok – mindhalálig!...

A váróteremben nyüzsögtek az emberek. Tippeket, útterveket cserélgettek egymással, sugdolózva; mondataikból többször is kihallottam Pornóapáti és Horvátlövő nevét. Hogy arrafelé talán lehetséges a szökés... Tőlünk nem messze egy asszony sírt, három kicsi gyermeket szoritva magához. Már kétszer elfogták és visszafordították őket, de nekiindul harmadszor is, mondogatta; mindenáron ki akar jutni ebből az országból; nem akarja gyermekeit rabszolgának nevelni...

Csöndben, elgondolkodva hallgattam a váróterem morajlásából kiszűrődő sorstragédiákat. Végül Tiborhoz fordultam:

– Egyedül kell megpróbálnunk. Ne csatlakozzunk többé egyetlen csoporthoz sem.

Egyetértően bólintott. Másnap korán reggel indultunk Horvátlövő felé. A falu előtt azonban katonai mozgást vettünk észre; gyorsan délnek fordultunk hát, Pornóapáti iránt; hiszen természetesen nem akartunk egy újabb elfogást kockáztatni. Sikerült túljutnunk a falun s már csak két-három kilométerre lehettünk a határtól, amikor autózörgést hallottunk. Lebuktunk a földre, miközben eldöcögött mellettünk egy katonai teherautó. Nem vett észre bennünket, de megjelenése elég volt ahhoz, hogy ne induljunk el egyenesen a határ sejtett irányába. Túlontúl nyílnak tűnt a terep; hátha a következő autóból kiszúrnak bennünket, gondoltuk.

Oldalaztunk hát tovább, erdőn és mezőn, mellékutakon, földutakon, úttalanak látszó ösvényeken, elkerülve Kisunyomot, majd Sorokpolányt; de hogy közben hány kilométert is mentünk s még hány falu mellett osontunk el, bujkálva bokrok és fák fedezékében, már nem tudnám megmondani. Vitt bennünket az elszántság, az akarat erő, és az a tudat, hogy – nincs már számunkra visszaút.

Sorokpolány előtt döntenünk kellett: a Jákra vezető út elérése érdekében át kellett haladnunk a falun. Megkockáztattuk... Úgy sétáltunk végig a falu főutcáján, mintha rokonlátogatóban volnánk errefelé, s most ismerkednénk az utcával; vagy épp a kisboltot keressük, hogy bevásároljunk. Ballagtunk, nyugalmat erőltetve magunkra, hogy azt higgye mindenki, aki lát bennünket, amit el szeretünk volna hitetni; miközben, persze, mocskos, csapzott, sáros, kimerült, tépett ruhájú menekülteknek látszottunk. Annak, amik valójában voltunk... És hirtelen megszólalt mögöttünk egy hang:

– Halló... Várjanak, kérem!

A hangot gyors léptek kopogása követte. Felénk közeledtek. Sápadtan fordultunk hátra, várva a figyelmeztető lövéseket. Közben magasba emeltük kezünket. És vártunk, reményvesztetten.

– Ne féljenek – nyugtatott meg bennünket a hang gazdája mosolyogva. – Nem vagyok ávós... De maguk se pesti rokonok, ugye!?! – Kezet nyújtott. – Hívjanak Lajosnak...

A következő napok csodálatos, felfoghatatlan álmhoz hasonlítottak. Amikor faggatni kezdtem Lajost arról, hogy miért is fogadott be bennünket, lassan, megindultan mesélni kezdett:

– Negyvenhárom nyarán történt... Szakaszommal felderítésen voltunk, amikor az oroszok megleptek minket. Rövid tűzharc során valamennyi társam elesett; csak én maradtam életben. Hadifogolytáborba kerültem; többezer német és magyar katonát őriztek ott, kegyetlen, embertelen körülmények között. Félcsajka híg levest – vagy inkább lötyöt... – kaptunk és tizenöt deka kenyeret naponta; ez volt az össz ételmezésünk. Nemhogy barakkok, de még csak sátrak sem voltak; a puszta földön, a szabad ég alatt háltunk. A nappalok forróak voltak; éjszakánként pedig kirázott minket a hideg... Naponta tucatnyi társunk pusztult el ott... Egy nap aztán az egész táborot elgyalogoltatták valahová a Don-kanyar mellé, egy munkatáborba. A hosszú úton több száz fogoly esett össze holtan, vagy csak fáradtan kidőlt a sorból; de azokat is agyonlőtték. A táborban vasúti síneket javítottunk, vágányt építettünk, töltéseket raktunk. Iszonyú körülmények között... Naponta tucatnyi társunk pusztult el – ott is... Mindennap, egyre többen és többen, koruk alapján életerősnek mondható fiatal emberek estek össze – a végelgyengüléstől! De nem volt pardon... És hozták, csak hozták az újabb foglyokat... Néhányan szökni próbáltak, de valamennyiüket elfogták. A tábor közepén, mindenki szeme láttára végezték ki őket – elrettentésül. Nyomatékosítva azt, hogy ebből a táborból lehetetlen a szökés!

Valamikor negyvenöt tavaszán, egy délután, hatalmas vihar támadt. Orkánszerű szél csavargatta a fákat, s kavart hatalmas portölcseéreket; az örök káromkodva lapultak sátraikban. Hiába is álltak volna kint: az orrukig sem láttak. Elhatároztam: kihasználom az alkalmat. Megszököm. Valahogyan átvergődtem a drótkerítésen, magammal hozva ásómat, csajkámat, és azt a kanalat, amit én faragtam a táborban, fából. Rohantam, ameddig bírtam, majd valahol a Don partján elnyúltam a bokrok alatt, teljesen kimerülve. Azt hittem: ott halok meg... Ájulásszerű alvásomból másnap délelőtt tértem magamhoz; amikor felébredtem, alig akartam elhinni azt, hogy – életben vagyok...

Aztán – elindultam. Mentem, mentem, és mentem hazafelé – Ukrajnából Magyarországra. Féltem a románoktól, ezért Lengyelország felé vettem az utamat. Közben bogyókat, gyökereket rágtam; vagy a földeken maradt, rothadó krumplit, kukoricát. Úristen, fohászkodtam mindvégig, csak még egyszer az életben lát-

hassam szeretteimet: apámat, anyámat, feleségemet, gyermekeimet! Csak ne itt, idegen földön, de félig már szabadon pusztuljak el! Csak bírjam még... Tovább, tovább! Csak még egy kilométert bírjak! Csak azt a néhány száz métert, az erdő széléig! Csak száz métert még, Uram; engedj az ösvényig jutnom el! Csak néhány lépést még... Még egy métert... Még egy... Még...

Összeestem, valahol a nyílt mezőn. Nem tudom, meddig hevertem ott, ájultan a kimerültségtől; amikor felnyitottam végül a szemem, két asszony hajolt fölém. Mosolyogtak. Lassan-lassan kitisztult az agyam. Észleltem: ágyban, párnák közt fekszem... Élek tehát. És a szavaik... Lengyelül szólítanak, Lengyelországban vagyok hát! Ők, az a lengyel parasztcsalád mentette meg az életemet. Hálát érzek azóta is irántuk; és megfogadtam: amikor csak tudok, segíték minden eseten; kezet nyújtok minden menekülőnek. Én akkor szerencsésen hazakerültem Sorokpolányba; most pedig önöknek segíthetek. És meg is teszem, szíves-örömmel! – Nézett ránk biztatóan. – Ne aggódjanak; átvisszük magukat a határon.

Karácsony előestéjén búcsúztunk Lajostól és családjától; de ott és akkor Pozsonytól, Budapesttől, Magyarországtól is búcsúztunk már. És – Európától.

Felesége, Margit, útravalót csomagolt nekünk: egy-egy disznókarajos szendvicset és néhány darab karácsonyi süteményt. Lajos egy üveg kisüstit csúsztatott melléje. Majd délután, erős havazásban, átmentünk Jákra... Sötét este volt, amikor Jákról a határ felé indultunk Margit édesapjának, János bácsinak vezetésével. Az öregember, botjára támaszkodva, botladozva árkokon és hóbuckákon át, néhány-szor el is tévedve, rendületlenül haladt előre, egyre tovább és tovább. Végül egy tisztásra érkeztünk; annak végében ott állt a magas drótakadály.

– No, urak – mutatta kifulladásra János bácsi –, az ott a határ. Pár lépés csupán... Átmásznak a drótkerítésen, átszaladnak a határsávon, be az erdőbe; ott már biztonságban lesznek. Bévül, az erdőben, találnak majd egy ösvényt, ami Oberbildeinbe vezet. Az az első osztrák falu neve. Meg fogják találni. Hát... isten áldja meg magukat – szorított kezet velünk. – Jó utat! Szerencsés boldogulást odakint!

Egyetlen fillért sem fogadott el tőlünk. Megfordult és hamarosan eltűnt a sűrű hóesésben.

Ott voltunk hát végre a határon – néhány lépésre a szabadságtól. Álltunk, megtorpanva; átrohantak rajtunk az utolsó kétségek. Most, a cél előtt, hirtelen minden bizonytalanná vált: valóban ezt akarjuk? Ez volt az igazi célunk? Mit érezhetek vajon a bujdosó kurucok, amikor átlépték a lengyel vagy a török határt? Talán ugyanezt, amit mi, itt és most... Miközben a mi lépteink nyomát is hóval lepi be a szél... Lehajoltam, tenyeremmel félrekotortam a havat, átmeredevett ujjaimmal felkapartam egy fagyott göröngyöt és beletettem pléh cigarettás dobozomba.

– Egyetlen rög hazám földjéből – sóhajtottam, és megcsókoltam a dobozt. – Ennyi a búcsúzó jussa...

És – elindultunk. Átvergődtünk a kerítésen, átrohantunk a senkiföldjén, be az osztrák erdőbe. Minden lépéssel távolodtunk Európától, éreztük, pedig csak most közeledtünk Európa felé... Oberbildein... Güssing... Traiskirchen... Bécs... München... Táborkok? Városok? Lakóhelyek?

Nem! Egy kálvária állomásai. A magyar kálvária stációi. Egyiken sem sírnak fölöttünk Mária Magdolnák... És nem sírnak – helyettünk sem. Búcsúznak – némán, egyedül, összeszorított szájjal. Búcsúznak... mi, forradalmárok. Au revoir... Auf Wiedersehen... Arrivederci... Viszontlátásra... Viszontlátásra!? Hallod, Európa!? Hallod? Európa...!

Rostoka László: Ludomil (plakát)

Aki elhozta nekünk Jon Fossét

Beszélgetés A. Dobos Évával

A. Dobos Éva több mint négy évtizede él Norvégiában, Pozsonyból költözött ki, és hosszú évek óta igyekszik megismertetni a magyar olvasókkal a norvég irodalom legjobb műveit. Neki köszönhetjük például Jon Fosse, az idei irodalmi Nobel-díjas regényeit, vagy a manapság rendkívül népszerű Karl Ove Knausgård egyes műveit is. Elsőként Liv Ullmann önéletrajzi regényét ültette át magyarra, majd 2008-ban, mikor már két évtizede élt Norvégiában, megkereste a pozsonyi Kalligram vezetőjét, Szigeti Lászlót egy Fosse-kézirattal. Így jelent meg az *Álmatlanság* című könyv, amit 2010-ben a *Reggel és este* című kisregény követett. Majd jött a többi, eddig már hét könyvét fordította le. A. Dobos Évával műfordításról és az irodalmi Nobel-díjas Jon Fosséről beszélgettünk.

– Jon Fosse évek óta esélyes volt a Nobel-díjra. Meglepetés, hogy idén megkapta?

– Éppen Pesten voltam, mikor egy norvég ismerősömtől sms-üzenet érkezett. Azt kérdezte, készülök-e decemberben Stockholmba. Nem értettem, mit akar ezzel, de miután megjelent a hír, hogy Jon Fossének ítelték az irodalmi Nobel-díjat, rájöttem, mire céloz. Ugyanis december 10-én adják át Stockholmban az elismeréseket. Évek óta izgatottan várom október első csütörtökjén az egy órát, mert a Svéd Akadémia akkor jelenti be, ki kapja az irodalmi Nobel-díjat. Jon Fossét, mint jelöltet, már tíz éve emlegetik.

Gondolom, Fossét hamarabb értesítették, mint a közönséget. Az első interjút néhány perccel egy óra után adta, amikor már a nyugat-norvégiai Frekhaug faluban volt, ahol két-három újságírónak sikerült őt elcsípni a fjord partján. Röviden annyit mondott, hogy örül a díjnak, és bár váratlanul érte, nem lepődött meg. Fosse nem szereti a nyilvánosságot, ritkán ad interjút. A Nobel-díjat is szűk családja körében ünnepelte.

– Már több mint 20 éve Norvégiában éltél, amikor úgy gondoltad, a magyar olvasókkal is megismerteted a norvég irodalmat. Így nagy szereped van abban, hogy megismerhettük Jon Fosse regényeit. Hogy kezdődött a történet?

– 2008-ban megkerestem az akkor még pozsonyi Kalligram kiadó igazgatóját, Szigeti Lászlót, és javasoltam, hogy adja ki az *Álmatlanság* című Fosse-regényt.

A norvég kritika lelkesen fogadta, és nekem is nagyon tetszett. Ha jól emlékszem, meg sem vártam Szigeti válaszát, elkezdtem fordítani.

– **Mikor és hol találkoztál először Fosse műveivel?**

– Tulajdonképpen színházban. Akkor láttam először Fosse-darabot, amikor már 10 éve Norvégiában éltem. Annyira különleges a színpadi stílusa, olyan kevés szöveg hangzik el a darabjaiban, hogy nem tudtam, mit gondoljak róla. Ám miután elkezdtem fordítani a regényeit, nagyon közel került hozzám, és minden sorát nagyszerűnek tartom. Színházban nagyon szerettem a *Trilógia* című regényből készült ötórás, két szünettel megszakított előadást. Fosse művei általában szűkebb közönséget szólítanak meg, és azt hiszem, ez ezután is így lesz.

– **Fosse stílusa egyedi, fordítani sem lehet egyszerű, neked mégis sikerült...**

– Hogy mennyire sikerült, nem tudom, mert egy irodalmi szöveget sokféleképpen lehet más nyelven visszaadni. Néha még most is eltöprengek, vajon mi a jó fordítás: A tökéletes szöveghűség, ahol követjük az eredetit, akkor is, ha mondjuk a magyar olvasóra idegenül hat? Vagy, ha eltávolodunk az eredetitől, akár annak árán, hogy csorbul a stílus? Erre egyszerű példa a személyes névmások használata. A magyarban nincsenek nyelvtani nemek, az ő lehet lány és fiú is. Fosse a párbeszédekben gyakran használja a szereplők neve vagy megnevezése helyett a *hun* és a *han* személyes névmásokat (szlovákul *ona* és *on*). Ezt magyarul nem tudjuk kifejezni, vagyis a magyar szövegből nem derül ki, hogy az ő fiú vagy lány. Fosse szűkszavú, ismétlésekkel teli szövegeinél a ritmust kellett figyelni, mintha verset olvastam volna. Ezért nem kizárt, hogy más fordító másképp értelmezte volna ezt a zeneiséget. Azt hiszem, megtaláltam egy hangot, és a Fosse-fordításokban mindig ezt alkalmazom. Visszafogott, halk, de hihetetlenül pontos szöveg, ahol semmi sem véletlen.

– **Fosse esetében megkerülhetetlen a kérdés: hogyan használja az írásjeleket? Illetve az is kérdéses, mit kezd ezzel az egyedi helyesírással egy műfordító?**

– Fosse egyedi stílusával sokan foglalkoznak, egyetemi mesterdolgozatok és könyvek születnek róla. Analizálják a munkáit minden szempontból és a vesszőiről is értekeztek már, mert igen sajátos rendszer szerint ír. Fiatalon rockzenész volt, gitározott, és nemrég nyilatkozta, hogy még időben rájött, nem elég jó gitáros, inkább írni kezdett. Viszont a zene megmaradt nála: ritmusokban gondolkodik és így látja a szöveget, mert számára az annyira fontos, mint másnak a mondat szerkesztés. A vesszőket pedig úgy használja, mint a zenei partitúrában a jeleket. Van, amikor halkít vagy hangosít, lassít vagy gyorsít. A Nobel-díj kapcsán egy norvég színésznő – az egyik Fosse-dráma szereplője – azt mondta, hogy a szerepe tanulása közben ringatózott. Érezte a szöveg ritmusát, dúdolta magában.

– **Amikor elkezdted a műveit fordítani, megkérdezted tőle, mit kezdjél a vesszőivel. Mit választott?**

– Azt, hogy csak figyeljek a ritmusra, és rájövök, hogyan gondolta. Próbáljam megérezni a szövegben a ritmust, a tempót, a drámai feszültséget. A magyar fordításokat egyébként – az utolsó kivételével – Beke Zsolt szerkesztette. Amikor leadtam az első regényt, feltűnt neki a vesszők rendszertelensége. Mondta, hogy ebben rendet kéne tenni, mert nyelvtanilag nem helyes. Végül megegyeztünk abban, hogy vagy hagyjuk, ahogy van, vagy átírjuk az egészet. De akkor az már nem Fosse lesz.

– **Úgy érzed, sikerült visszaadni magyarul azt, amit ő norvégul megírt?**

– Most, hogy utólag olvasom az első fordításaimat, azt kell mondjam, hogy a korábbiakat talán át tudnám fésülni. A hatodik Fosse-fordításomban, *A másik névben*, amely 2019-ben jelent meg, a magyar szöveg kiforrottabb. Eleinte ösztönösebben fordítottam, a későbbi könyveknél már tudatosabban használtam a *Fosse-nyelvet*.

– **Norvégiában két hivatalos nyelv van. Jon Fosse milyen nyelven alkot?**

– Az egyik nyelv, ami a dán hivatalnoknyelvből nőtte ki magát, a bokmål. A másik pedig egy nyugat-norvégiai nyelvújító mozgalom, illetve egy Ivar Aasen nevű kutató kezdeményezésére jött létre az 1800-as évek végén. Aasen összegyűjtötte a nyugat-norvégiai nyelvjárásokat, melyekből egy új nyelvet konstruált. Ez lett a nynorsk, melyet leginkább Nyugat-Norvégiában használnak. A két nyelv között olyanok a különbségek, mint a szlovák és a cseh között. A nynorsk dallamos, azt mondják, ezen a nyelven könnyebb verset írni. Több benne a magánhangzó, más a ragozása. Fosse nynorsk nyelven beszél és ír, és rendkívül szabadon bánik a mondat szerkezettel. Archaikus szavakat is gyakran belesző, amit a saját dialektusából vesz.

– **Kritikaként felmerül a műveivel kapcsolatban, hogy ismétli önmagát a szövegben belül, egyes mondatok, mondatrészek vissza-visszatérnek. Ez zavaró?**

– Az ismétlés Fosse egyik legfontosabb stílusjegye. Úgy építi fel a szöveget, hogy nem szavakat, hanem mondatrészeket ismétel, kicsi változtatásokkal. Ha visszatérünk a zeneiségéhez, akkor ezeket a mondatokat úgy lehet jellemezni, hogy elkezdí pianóban, majd egyre hangsúlyosabb lesz az a bizonyos ismételt mondatrész. Aztán már csak azt érezzük, hogy ugyanazt olvassuk, de teljesen másként szól.

– **Mennyire ismerik őt otthon?**

– Mindig ismert volt, a kérdés inkább az, hányan olvassák a műveit és hányan járnak színházba a darabjaira. Nála ezt külön kell választani, mert a nevét ismerik,

hiszen Jon Fosse 11 éve él a művészlakban a királyi palota kertjében, mint a nemzet elismert művésze. Ám ha az irodalomértő és -ismerő barátaimat kérdezném, ki olvasott Jon Fossét, azt mondanák, hogy megvannak a könyvei, de még nem olvasták. A norvégok nagyon örültek a Nobel-díjnak, de kevesen olvassák.

– Számos írása közül a *Szeptológia* című hétrészes regényfolyama életművének csúcsa. Ennek a magyar olvasó csak az első részét, *A másik név* címűt olvashatja. Milyen mű ez?

– A *Szeptológia* egy 1200 oldalas regényfolyam, és valóban időt kell szánni az olvasására. Olyan, mintha egy mondat lenne. Az egész műben egyetlen pont van, a végén. Fosse nagy tisztelettel és áhítattal beszél a pontról, szerinte azt nem lehet bárhova kitenni. Szövegeiben a pont csak megakasztaná az olvasót, hiszen a versekben sincs mindig pont a sor végén, és nem is hiányzik. Aki meg akarja ismerni Fosse írásait, a stílusát, nem kell megvárni a hétrészes regényciklus magyar fordítását. Vannak nagyon jó, novellának számító kisregényei, mint például a *Reggel és este*.

– A szintén norvég író, Karl Ove Knausgård a *Harcom* című regényfolyamában is többször említi őt. Mennyire volt hatással Fosse Knausgård írói pályájára?

– Biztosan hatással volt rá, hiszen Jon Fosse volt Knausgård tanára Bergenben, és Knausgård nagy tisztelettel beszél róla. Ám a két nagy író teljesen különbözik. A természeti képek mindkettőnél erősen jelen vannak, persze más-más nyelvi és képi kifejezéssel. A norvég irodalomban szinte minden szerzőnél megtaláljuk valamilyen formában, hiszen a csodás természet itt mindenkire hatással van. Talán ennyi a közös.

– Két ilyen íróóriás hogyan tud a saját hazájában érvényesülni?

– Fosse minden létező irodalmi díjat megkapott Norvégiában, vagy Skandináviában, de akár Európában is. Németországban és Franciaországban komoly színházi díjakkal jutalmazták. Knausgård nemzetközi sztárrá nőtte ki magát az utóbbi években, hiszen számos nyelvre fordítják a könyveit és nagy az olvasótábora. Két kiváló író és mind a kettőt elismerik, de Knausgårdot többen olvassák. Közrejátszhat az is, hogy jelen van nemzetközi fesztiválokon és irodalmi beszélgetéseken. Rendkívül termékeny író. Fosse visszahúzódik a nyilvánosság elől, sosem megy irodalmi fesztiválokra, még a saját darabjai színházi bemutatójára sem. Akkor sem, ha azokat a házatól egy kőhajításnyira mutatják be Oslóban. Nem hinném, hogy a Nobel-díj ezen változtatna.

– Munkád során magyarról norvég nyelvre is fordítasz. Milyen könyveket sikerült így megismertetned a norvég olvasókkal?

– Szerb Antal *Utas és holdvilág* című könyvét fordítottam norvégra, előtte pedig Borbély Szilárd könyvét, a *Nincsteleneket*. Jól tudok norvégul, de mivel felnőttként tanultam, vannak dolgok, amikben nem vagyok biztos. Ilyen például a múlt idejű igék használata, ugyanis a norvégban három múlt idő van, és ezekkel egy kisiskolás is játszva zsonglörködik. Nekem néha gondolkodnom kell, mikor melyik múlt idő a megfelelő a konkrét mondatban. A norvég fordításokat norvég férjemmel készítem, másképp nem menne, hiszen vannak nyelvi sajátosságok, amiket nem lehet megtanulni. Anyanyelven írni a legkönnyebb, és hiába a nyelvtudás, a tanult nyelv, pláne ha felnőttkorban tanuljuk, mindig másodlagos marad.

– **Milyen volt Szerb Antal vagy Borbély Szilárd fogadtatása Norvégiában?**

– Borbély Szilárd szinte teljesen elsikkadt. Nem értették, nem volt nagy marketingje, a kritika sem vette észre, és ha valamiről nem írnak, akkor nem figyelnek fel rá. Szerb Antal könyvét nagyon jól fogadták, olyannyira, hogy már negyedszer adják ki 2021 áprilisa óta. Akkor a pandémia miatt minden leállt, így nem volt sem bemutató, sem beszélgetés. Mégis felfigyeltek rá, a legnagyobb napilapok és hetilapok elismerően írtak róla.

– **Mi a következő munka? Érkezett már felkérés Fosse valamelyik könyvének magyar fordítására?**

– A Pesti Kalligram kiadónál folyamatban van a korábban megjelent Fosse-regények újrakiadása. Ha jól tudom, az első a *Reggel és este* lesz, majd a *Trilógia* és a *Melankólia* kerül sorra. A Nobel-díj nyilván felkelti az érdeklődést Fosse regényei és színdarabjai iránt, reméljük, utána is kitart még egy jó ideig.

Jon Olav Fosse norvég író 1959. szeptember 29-én született a norvégiai Haugesundban. Jelenleg Oslóban él a királyi palota mellett álló művészlakban, a Barlangnak (norvégul Grotten) nevezett, a nemzet művészenek fenntartott házban. Ha el szeretne vonulni a világ elől, akkor a nyugat-norvégiai fjordparti házában keres nyugalmat, vagy pozsonyi származású feleségével, Annával és gyerekeikkel a szlovák fővároshoz közeli osztrák Hainburg mellett található otthonába utazik. Lírai műveit, regényeit, mesekönyveit és színdarabjait az úgynevezett újnorvég nyelven írja.

Vonatoztam

Vonatoztam,
Megjelentél.
Mosolyogtál,
Nevetgéltél.

Odanéztem,
Megelőztél.
Jókedveddel
Megfertőztél.

Gyönyörködtem,
Elbűvöltél.
Pedig csak ott
Üldögéltél.

Gyönyörködtem,
Nem figyeltél.
Képernyődbe
Feledkeztél.

Eltűnődtem,
Mi lehetne...
Meg kell tudnom,
A fenébe!

És aztán leszálltam.
Te meg mentél tovább.

Lejjobb, feljobb

Örkény Istvánnak, A Sátán Füreden írójának

Csalogatta a szemhéjam.
Lejjobb. Lejjobb.
Sötétbe borította szemem világát.
Feljobb kicsit, feljobb!
Bámul engem a lap üressége.
Feljobb, hát, feljobb!
Mit látok rajta?
Lejjobb. Lejjobb.
Apokalipszist, szép új világot.
Lejjobb. Lejjobb még!
Álmodjon csak, szépet, újat.
Megvan! Fel! Fel!
Félkövér betűk, Calibri betűtípusban.
Feljobb picit! Feljobb még!
Elillant. Eltűnt a kép.
Oké, lejjobb megint. Lejjobb a francba!
Nehéz ez az írói szakma!
Lejjobb. Lejjobb ismét!
Találd meg a „lírai én”-t!
Lejjobb. Lejjobb.
Képzeld el a felhőket!
Lejjobb. Lejjobb.
Fent repülsz az égben.
Lejjobb. Lejjobb.
Fejed a válladra pottyán.
Nincs lejjobb. Csend lett.

A kasszásnő titka

Mint minden vasárnap reggel, ezen a napon is elindultam a közeli boltba, hogy bevásároljak. Délutánra volt megbeszélve, hogy a lányom és az unokáim jönnek látogatóba. Az én kis kincseim. A kedvencüket akartam főzni: lencselevest rántott hússal és desszertnek kakaós csigát. Betettem a lencsét a kosárba. Aztán jött a fagyasztott hús...

Nemsokára kész is voltam az egész listával. A csipszek felé vettem az irányt. Bár én nem vagyok éppen csipszes ember, az unokáim majd megőrülnek érte. A kassza felé pillantottam. Hosszú-hosszú sor. Ott várakozott Joli, Bözsi, és Rózsi is. Az egész baráti köröm. A kasszásnőre néztem. Nekem valami sosem stimmel azzal a fiatal leánnyal.

Mindig, amikor nála fizetek, megkérdezi, hány éves vagyok. Roppant illetlen. Ezenkívül tetkói vannak, pirszingjei, csupa fekete holmiban jár, tövig rágta körmeit, szemei körül nagy fekete karikák. Ezek a mai fiatalok! Az örületbe kergetnek. Továbbmentem. Pillanatokkal később megjelent előttem. A kassza felé pillantottam, majd magam elé. „Jaj! Kell vennem szemüveget, ez nem lehet igaz! Kettőt látok!”, gondoltam magamban. Martina, a kasszásnő közelebb lépett és rákérdezett: Hány éves maga? – Istenem! „Jaj! Drágám! Megijesztettél!”, mosolyodtam el. „Hány éves maga?”, mondta fenyegetően. „Ki-ki-kilencven egy. Tegnap volt a születésnapom.” A lány elfordult. „Még várok egy hetet” – suttogta, csak úgy magának. Valami gyanús volt nekem benne... Hirtelen az előttem álló lány eltűnt.

A kassza felé pillantottam. Éppen Jolika fizetett. Megkérte Martinát, hogy segítsen kivinni a táskáit a biciklijéhez. Martina felállt és kikísérte Joli drágámat. Már majdnem kimentek az üveges ajtón, mikor ez a fiatal lány vetett felém egy halálos pillantást.

Megvillantotta éles fogait, szemei ijesztő vörös színűre változtak. Kezemből kiesett a lista, térdem összerogyott alattam. Hirtelen minden fekete lett. Az utolsó dolog, amit hallottam, Martina hangja volt: „Á, minek az egy hét? Ha lehet most!”

Legközelebb, amikor felkeltem, fehér hálóingben úsztam a csupa fehérségben. Mellettem Joli drágám úszott.

– Joli! Hát te mit keresel itt?

– Megtudtam a kasszás-, akarom mondani, kasszásnő titkát!

A nagy nap

Ma délután megvolt az esküvőm.

Reggel óta készülődtem, hogy minden tökéletes legyen. Elmentem a fodrásznőhöz, aki száz euró értékben kócos hajkoronámat gyönyörű, egyenesen fenséges frizurává varázsolta. Barátnőm is jött velem mindenhova. Ő volt a tanúm. Nagyon örülök neki, hogy elfogadta ezt a szerepet, mert mindig is furcsa viszonyban állt a jegyesemmel. Alig beszéltek, mindig csak szúrós pillantásokat vetett rá. De nem gondoltam, hogy ez a viszony valamiképpen befolyásolná az esküvőmet...

A fodrász után még manikűrösnél és sminkes szalonban volt jelenésem. Behuppantam a hátsó ülésre drága frizurámmal, és továbbálltunk.

A körmeimet csak erre az alkalomra növesztettem. „Gyönyörűen fogok kinézni”, gondoltam csillogó körmeimet figyelve.

A sminkes szalonban Violához kerültem. Ő végzi a legjobb munkát. Meg is kérdezte, hogy mi a különleges alkalom, és hogy ki a különleges személy. Én boldogan kezdtem neki beszélni csodálatos jövőbelimről, Derekről, elmeséltem, hogyha felveszem a nevét, én leszek Kovács Luna, és bár a név egy kicsit furán hangzik, engem boldogsággal tölt el. Nicol, a tanúm, hirtelen nagyon elhalkult, és leült az egyik fotelba. Nem értettem furcsa viselkedését. Még soha nem láttam ilyenek.

Később segített felvenni az esküvői ruhámat is, hogy tönkre ne menjen a hajam, a körmöm és a sminkem. Hogy milyen vak voltam én akkor! Nicol eközben elsírta magát, és szomorúan összerogyott, de én ezt csak annak vettem, hogy biztos örül nekem. Megöleltem, majd mosolyogva felsegítettem. Alig bírt rám nézni. Se rám, se a drága hajamra, körmömre, sminkemre. Se a boldog mosolyomra. Zavarta az egész. Hirtelen kiszabadította magát karjaim közül és elviharzott. Akkor láttam utoljára az esküvő előtt. Össze voltam zavarodva. Nem értettem, mi van vele.

Mire felocsúdtam, már az oltár felé lépkedtem. Forrt bennem a düh. Ennek kellene lennie életem legjobb napjának! Boldog voltam! Miért kellett Nicole-nak így elszomorítania, összezavarnia! De az összes harag és düh egyhamar nyomtalanul eltűnt, mikor megláttam Dereket az oltárnál. Legszívesebben odaszaladtam és megcsókoltam volna, de nem tettem, hisz nem ez a hagyomány. A ceremónia megkezdődött.

„És most megcsókolhatja a vőlegényt”, jelentette ki a pap. Boldogan elmosolyodtam, és követtem is volna az utasítást, de egy hang megállított. A tanúsékek felől. „ÁLLJ!”, kiáltotta Nicole. Derek elhúzódott tőlem, és mereven nézte legjobb barátnőmet. Ide-oda forgattam a fejem kettejük között. Nem állt össze a kép. Mi van velem? Ez az én nagy napom. Nem Nicolé. Ekkor Derek odalépett hozzá és

kezébe vette az arcát. Nicole elmosolyodott. „Téged szeretlek”, mondta Derek. „Én is szeretlek”, mondta Nicole is, majd megcsókolták egymást. És ráébredtem, hogy ennek a sztorinak nem én vagyok a főszereplője, hanem ők. Arcomról a könnyek lemosták a drága sminket, a hajamban a gumi elpattant, és a hajam kócosan pottyant a vállamra.

El akartam tűnni. Legszívesebben szíven döftem volna magam valami késsel, de sajnós ezt már Derek megtette. Alig kaptam levegőt. A filmekben már sok ilyen láttam. Ilyen „Állítsák meg az esküvőt!”-féleséget. De sosem gondoltam, hogy én leszek az, akit az oltárnál hagynak, és hogy az milyen érzés. El akartam futni, de nem bírtam megmozdulni se.

Azok ketten befejezték a csókolózást és rám néztek. A többire már nem emlékszem. Lehet, elájultam, elszaladtam, vagy fellöktem őket. Arra már nem emlékszem. Csak arra, hogy most esküvői ruhában a garázsban pityergek. Összerongyolt esküvői ruhában, kócos hajjal, elmosódott sminkkel és időközben letört körmökkel.

De nem is ez a legrosszabb az egészben, hanem az, hogy nem tudtam, hogy most örülnöm kellene vagy sírni.

Rostoka László: Brecht (plakát)

Furcsa házasság

Ma megházasodtam. Egy-két órája ért véget a ceremónia, s most a lagzi lüktető, harsogó közepén találok magam. Nejem a táncparketten, csak úgy virul, igazi szépség. Ránézve egyszerűen az az érzés fog el, hogy zokogok és nevetek egyszerre, a szívem sajog tőle. A millió gratuláció és a jövőbe révedő ígéretetek, hogy most igazán boldog ember leszek. Boldog ember? Hogyan, ha a szám hazudik ennek az istennőnek? Hogyan, ha a szívem hazudik önmagának? Ismét zsebembe nyúlok az eltépett szalvétáért, amit az elmúlt egy órában legalább századjára olvasok el. „Este ötkor, a hátsó raktárban. Ne aggódj, kimentettelek. Ákos.” Ez állt a megtépázott papíron. A sorokat olvasva ismét nejem öccsére sandítottam. Nem tehetek róla, nem tudok nemet mondani. A kért időpontra megérkeztem a helyszínre. Csupán egy gyors rántás, és már a raktár sötétjében öleltük egymást, illata az orromban, kezem a bőrét tapintja, édes csókja az ajkamon.

Egy bizonyos idő elteltével visszatértünk az ünneplő tömeghez. Én az asztalunknál helyet foglaltam, Ákos, ha már nővére esküvőjén van, felkérte testvérét táncolni.

Már most éreztem hiányát, szívbe markoló, keserű, mintha nyúznák a bőrömet, az üresség érzete. Mikor a kábszerfüggő nem jut megfelelő „anyaghoz”, vagy a fuldokló levegőhöz, kínzó fájdalom. Persze fel lehet tenni a kérdést, hogy miért a nővérét vettem akkor el feleségül? De, ha mindkettőt szereti a szívem, akkor mihez kezdjek? Azt, hogy hogyan alakultak így a dolgok, nem tudnám megmondani, és nem is érdekel. Viszont azt tudom, hogy egyikről sem tudnék lemondani. Csupán egy önző, hitvány, szerelmes ember volnék, akinek már most megszakad a szíve.

A táncparkettet figyeltem, ahogy a két testvér táncol.

Ránéztem a nejemre, majd Ákosra, kócos haj, gyűrött ing, a leszakadt gomb helye, vörösén izzó ajkak, és a cinkos kacér tekintet, amivel engem méreget. Nem, a nejem nem tudhatja meg. Nem szabad. Ha kell, a sírba viszem, hogy a boldogító igen kimondása után mégis az öccse volt az, aki learatta a nászéjszaka örömeit újdonsült hitvesével.

Végzetes baleset

Már megint veszekednek! Mostanában szinte mindennap ezt csinálják, van, hogy naponta többször is. Általában azzal indul, hogy Kornél részegen jön haza, Anna ezt nem tűri, kislányuk meg legtöbbször hangosan sír. Hatalmas ilyenkor a hangzavar, ne is kérdezd!

Kiscica koromban, mikor Annához kerültem, még más volt a helyzet. Akkor egyetemista volt, és még csak randizgatott Kornéllal. Nagyon helyesek voltak együtt.

Ahogy teltek az évek, először összeköltöztek, aztán összeházasodtak, majd nemsokára megszületett a kis Emma. Sokáig semmi gond nem volt, de aztán minden megváltozott. Kornél már nem az volt, mint régen. Korábban nagyon sokat játszottunk Kornéllal. Az ilyen pillanatokat imádtam, de most már csak iszik. És nem, nem vizet, málnát, vagy tejet, hanem alkoholt! Temérdek mennyiségben! Van, hogy egy nap háromszor is berüg. Ilyenkor nagyon félek. A legtöbbször fülem, farkam behúdom és elbújok, hol a kanapé, hol az ágy alá. Szegény Anna, ő hogy bírja? Ha nekem lenne egy ilyen kandúrom, én biztos rég elküldtem volna a búsba! Mondjuk Annánál más a helyzet. Először is neki kisgyereke van és ráadásul valami kölcsönről is hallottam. Másodszor Kornél nem rossz ember. Remélhetőleg csak rossz paszban van és majd átlendül rajta. Sokáig ezt gondoltam, de ami ma történt, az mindent megváltoztatott.

Nyugisan ettem a cicatápomat, mikor Kornél hazaért. Még a szokásosnál is rosszabb kedve volt és gondolom, nem lepődtek meg, ha azt mondom, hogy részeg is volt. Alig állt meg a tulajdon lábán. A legrosszabb viszont csak most kezdődött, ugyanis mikor le akart ülni egy székre, hogy egyen, az kicsúszott alóla, és Kornél a földön találta magát. Persze ő azt hitte, hogy Anna húzta ki alóla, vagy én, és még dühösebb lett. Fogta a hozzá legközelebb eső tárgyat, ami egy tányér volt, és felém dobta. A tányér a falhoz csapódva apró darabjaira tört. Anna felsikoltott. Kornél pedig ezúttal őfelé indult meg. Megragadta Annát és ütni kezdte. Először a karját, majd az egész testét. Anna kétségbeesetten próbált menekülni, védekezni, amikor is az egyik védekező mozdulata célba talált, és Kornél kibillent egyensúlyából. Elesett. Viszont nem egyszerűen elesett, hanem a tányér szilánkjába zuhant. Feje körül hatalmas vértócsa. Egy nagyobb tányérdarab állt belé a fejébe. Anna odarohant megnézni, él-e még, de már késő volt.

Kornél meghalt.

A SZMÍT és a szerkesztőség hírei

15 éves az OPUS. A SZMÍT a rendszerváltás óta fontolgatta új irodalmi lap kiadását az addig egyetlen, 1958-tól működő Irodalmi Szemle alternatívájaként. Kiadói kezdeményezésre 1992-ben megjelent a Kalligram, 1996-ban a Szőrös Kő. Akkortájt átjárhatóbb lett a folyóirat-struktúra mind a szlovákiai magyar szerzők, mind az olvasók számára, sőt, kérdésessé vált a szlovákiai magyar irodalom, mint autonóm irodalom léte is. Tizenöt éve útjára indult az Opus, amely 2009-től jelenik meg kéthavonta. Első számának előszavában ez szerepel: „Az egyes számok – természetesen – nemcsak a SZMÍT-tagságnak készülnek, ahogy nemcsak a tagok írják a lapfelületet kitöltő szövegeket sem. Az Opus kísérletet tesz arra, hogy a lokális és a globális erővonalakat – s itt esztétikai értékekről van szó – egyensúlyban tartsa.” Szeptemberben, Dunaszerdahelyen, a Csallóközi Könyvtárban került sor a születésnapjára beszélgetőestire, amelyen részt vett Petőcz András, az Opus főszerkesztője, Hodossy Gyula, a SZMÍT elnöke.

Írók a városban – város az irodalomban címmel Dunaszerdahelyen dedikálással egybekötött könyvadásra került sor a Csallóközi Vásár területén, amelyen bemutatták a Nagy Erika által szerkesztett *Szlovákiai magyar szép irodalom 2003* című antológiát, a felvidéki szerzők előző évben megjelent írásaiból összeállított válogatást. Az antológia 31 szerző verseit, prózáit tartalmazza.

Grendel Lajos Emlékkonferencia. Az idén 75 éve született és 5 éve hunyt el Grendel Lajos Kossuth-díjas író. Az MMA Művészetelméleti Tagozata emlékkonferenciát szervezett szeptemberben Budapesten, a Vigadóban. Három blokkban közelítették meg a Grendel-életművet: *Ki volt Grendel Lajos?, Grendel, az író, A gondolkodó Grendel.* Beszélt Temesi Ferenc, Tóth László, Karol Wlachovský, Gróh Gáspár, Kolozsi Orsolya, Balla Kálmán, Pécsi Györgyi, Elek Tibor, Filep Tamás Gusztáv, Mórocz Gábor és Falusi Márton.

Grendel Emlékkiállítás. A Felvidéki Magyar Szépművészeti Egyesület képző- és iparművészeti pályázatot hirdetett meg Grendel Lajos Kossuth-díjas író, publicista, az MMA rendes tagja, a szlovákiai magyar irodalom egyik legjelentősebb képviselője születésének 75. évfordulójára emlékezve. A kiállítást a Csallóközi Múzeumban Hodossy Gyula, a SZMÍT elnöke nyitotta meg, beszédében megköszönte Miglinczi Éva művészettörténésznek, a projekt művészeti menedzserének és Tóth Lászlónak a kezdeményezést.

Fülekre és Losoncra látogatott a Magyar Művészeti Akadémia Irodalmi Tagozatának küldöttsége. A neves irodalmárokat Hodossy Gyula fogadta, B. Kovács István régésszel-néprajzkutatóval és Puntigán József helytörténésszel együtt. A vendégek az itt töltött három nap alatt Petőfi nyomában haladva felkeresték a környék látványosságait, irodalmi és történelmi helyeit.

LAPSZÁMUNK SZERZŐI

Angyal Sándor (Dunaszerdahely, 1984): újságíró, szerkesztő. Korábban a Csallóköz hetilap riportere, illetve televíziós újságíró volt, jelenleg önkormányzati lapokat ír, szerkeszt és tördel.

Bálint Erika (Békéscsaba, 1956): a Debreceni Egyetemen szerzett diplomát. Későn kezdett el írni, történetei középontjában hétköznapi emberek állnak, akik önmagukat és saját helyüket keresik az emberi kapcsolatok bonyolult szövedékű hálójában. Eddig három regénye jelent meg.

Bittera Sophie Iman (Dunaszerdahely, 2010): 8. osztályos tanuló. Nagyon sokoldalú: énekel, táncol, íjászkodik, szaval, olvas és főként prózákat ír.

Dicső Zsolt (Szekszárd, 1956): versei 1974 óta jelennek meg folyóiratokban, antológiákban. Legutóbbi kötete, a „*valami valamihez hozzáér*” tavaly jelent meg a Fekete Sas Kiadónál. Huszonhét éve alapító szerkesztője a Pad irodalmi és művészeti folyóiratnak.

Fehér Kinga (Budapest, 1975): költő, író, művelődésszervező. Petőcz Andrásnál tanult szépírást a Kodolányi J. Egyetemen. Az Országút, a Nyugat Plusz, az Előretolt Helyőrség folyóiratokban, és több online irodalmi felületen publikál. Első kötete 2022-ben jelent meg. A Pannoni Irodalmi Kör Zugló tagozatának elnöke, a Magyar PEN Klub tagja. Budapesten él.

Fiala Ilona (Kalász, 1956) író, újságíró. Pozsonyban él. Kétszer kapott védnöki díjat a Pegazus Alkotópályázaton. Később három egymást követő évben (2020-ban, 2021-ben és 2022-ben) elnyerte az Arany Opus Díjat. Legutóbb megjelent regénye, a *Jaj, anya!*

Gágyor Péter (Ipolytság, 1946): színházi rendező, drámaíró, műfordító, publicista. Megalkotója a kassai Szép Szó Irodalmi Színpadot (1974), a komáromi MATESZ (a Jókai Színház elődje) rendezője volt. Verskötetei, regényei, drámakötetei jelentek meg. Többször is rangos díjazásban részesült.

Gyürky Katalin (Balmazújváros, 1976) irodalomtörténész, szinkritikus, műfordító. Dosztojevskij művészetéből doktorált. Az orosz és szláv irodalmi alkotások mellett egyéb világirodalmi művek elemzésével is foglalkozik. Fő kutatási területe a klasszikus és kortárs orosz próza. Debrecenben él.

Hajnal Éva (Komló, 1960): a Litera-Túra Művészeti Magazin, Folyóirat és Kiadó alapító tulajdonosa, főszerkesztő, lektor, tehetségmentor. Jelenleg Pécsen él.

Kalina Krisztina (Dunaszerdahely, 2004): gimnazista, első két írása az általános iskola újságjában jelent meg, melyeket egy iskola által szervezett Ki Mit Tud? versenyre írt, első és második helyezést ért el. Ekkor szeretett bele az írásba.

Kiss Bálint Béla (Dunaszerdahely, 2005): *Romok között* című kisregényével az Író-Deák Vers- és Novellaíró Pályázaton dobogós helyet ért el. Vers- és prózairással, valamint zenével is foglalkozik.

Németh István Péter (Tapolca, 1960): magyar nyelv és irodalom szakos előadó, könyvtáros, irodalomtörténész. Tanított, volt könyvtáros és dolgozott múzeumokban. Több irodalmi személyiségről írt könyvet. Legutóbbi műve: *Irodalmi pipatórium. Tapolca-Diszel. Első Magyar Látványtár.*

Péterfi Vilmos (Pozsony, 1924–2002): író. Művei: *Holdfogyatkozás, A zsirosbödön, Szeplőtelen asszonyok, Az őfőmél-tőségű elnöki család krónikái, Az élet szentsége, A pozsonyi boszorkány, A templomépitő, A megyeri asszony férje, Ki ölte meg a Miklós utcai mókusokat.*

Pósa Zoltán (Debrecen, 1948): többszörösen díjazott és rangos elismerésben részesült író, költő, irodalomtörténész, többek közt a Magyar Írószövetség választmányi tagja. A felvidéki Muskáti című nemesradnóti gyereklap állandó munkatársa. Legutóbbi könyvei: *Péterek és Júdások, Trianon, Mítoszok és ikonok, Pirosbahajol a félelem.* Budapesten él.

Saláth Richárd (Komárom, 1977): operatőr-vágó, szerkesztő, a Komáromi Városi Televízió munkatársa, a Levél Kedvesemnek ifjúsági lap alapító főszerkesztője.

Šereš Rebeka (Galánta, 2005): jelenleg a galántai gimnázium végzős diákja. Tizenéves korában kezdett írni. Szabadidejét szeretettel szenteli az irodalomnak.

Süli István (Csongrád, 1961): arab nyelv- és művelődéstörténet szakos tanár, művelődéstörténész, író. Egyetemi tanulmányokat folytatott Szegeden, Budapesten, Miskolcon és Damaszkuszban. Jelenleg Törökbálinton él. Már megjelent munkái: *Lassú csárdás, Romok (Egy honpolgár feljegyzései), Elindulok a tér felé, Fejfák, Odüsszeusz-változatok...*

Szakonyi Károly (Budapest, 1931): 1958-tól előbb az irodalom, majd a színház világa (drámaírás, dramaturgság) aztán mindkettő töltötte, tölti ki az életét. Keserű komédiája a közismert *Adáshiba* című, ötven év óta valahol mindig színen lévő műve.

Szemes Péter (Kaposvár, 1979): irodalomtörténész, kritikus. Legutóbbi kötete: *Kitárt kapuk – válogatott műbírálatok* (2019–2022).

Szesztai Zsuzsa (Szombathely, 1975): költő, szerkesztő. Megjelent első, verses formában megírt mesekönyve. A Litera-Túra Művészeti Magazin szerkesztője.

Tamási Orosz János (Budapest, 1953): író, költő, kritikus, újságíró. Művei: *Sírgödörök évada, Apám rejtőzködő, Áthatol a Van, Ezerkilencszáznyolcvanegy.*

Temesi Ferenc (Szeged, 1949): Kossuth- és József Attila-díjas író, a Magyar Művészeti Akadémia rendes tagja. Legújabb munkája „*Miért nem lettem...?*” című könyvének második kiadása. Jelenleg Szegeden játszódnó regényén dolgozik. Filmforgatókönyvet írt 49/49 című regényéből András Ferencnek (*Záróra után*).

Neiger-Fleishman Miriam komáromi születésű, Izraelben élő művész, festő, költő, tudós.